STRIP SCHRIFT

Maandblad / Nr. 207 / Losse nummers ƒ6,— / Bfrs. 124

THEMANUMMER: LITERATOREN EN STRIPS

STRIP SCHRIFT

nr. 207 – 20e jaargang, 1986

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redaktie: Postbus 4835, 1009 AV Amsterdam (020-939857).
Uitgevers: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292, telex 70042.
Advertentie-exploitatie: Inlichtingen en tarieven: Bureau Nassau, Jan van Nassaustraat 18, 2596 BT Den Haag, telefoon 070-249500. U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluitend via Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Redaktie: Pieter van Oudheusden, Nelleke Lindhout, Baldi Dekker jr., Arco van Os, Hans Pols.

Nieuwsredaktie: Baldi Dekker jr.

Medewerkers: Dick de Boer, Ruud Booms, Donald Stroomberg, Gerard van der Wolf, Willem Ritstier, Arco van Os, Hans Pols, Frank van Dijl.

Vormgeving: Hans en Ton Frederiks.

Omslag: Floc'h.
Kleurscheidingen: Ton Frederiks.

Stripschrift is verkrijgbaar:
- via een lidmaatschap/abonnement à *f* 67,50. Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à *f* 49,50. (buitenland *f* 59,—.
- via een CJP-abonnement à *f* 42,75.
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à *f* 6,— Dubbele nummers *f* 8,—. Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven. Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar. Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSN 0165-845X.

Druk: Vonk Zeist.

INHOUD

Stapel over Arends:
er is een groot vermogen in deze man teloor gegaan / **3**

Voges over Bomans:
... hij wist echt niet hoe je een strip maakte... / **11**

Schrijver als tekenaar:
Campert tekent zelden meer ... alleen 's nachts.
Den Uyl: we konden tekenen wat we wilden, maar niemand had er belangstelling voor / **14**

Steve Rogers reikt als Captan America naar nieuwe pieken van glorie in: *Arbeit macht frei* / **21**

Science fiction-schrijvers en strips / **24**

Peters over Deelder:
Als ik zo snel strips kon maken als jij ze verzon, Jules, dan was ik er nooit mee gestopt / **27**

Poststriptum 48
Boeken in het kort 45
Nieuws 49

BARTJE

DOOR WILLEM RITSTIER

Literatoren en strips

Zo'n titel doet vermoeden dat wij de literatuur met stripverhalen gaan vergelijken. Dat wij van mening zijn dat stripverhalen iets van doen hebben met literatuur. Deze interessante discussie – die eigenlijk nog nooit goed uitgesproken is – is misschien iets voor een polemiek in de volgende nummers van Stripschrift, waarbij het medium strip met het medium letterboek vergeleken kan worden.
De enige band die wij nu willen laten zien is dat er een grote groep mensen bestaat, die hun sporen in de wereld van de letterboeken hebben verdiend en die daarnaast iets met stripverhalen te maken hebben. Deze vaak voor de stripwereld onbekende schrijvers – literatoren – hebben té leuk werk gemaakt om in de vergetelheid weg te zinken.
Een kleine greep:
Louis Paul Boon heeft onder andere het scenario voor de strip *De rode vaan* geschreven. Deze strip werd door Maurice Roggeman getekend.
Drs. P heeft geprobeerd Dante te verstrippen in *Dan Tael* die John Bakker tekende.
A.M. de Jongh is samen met Van Raemsdanck bekend geworden door *Bulletje en Bonestaak*.
Godfried Bomans heeft *Pa Pinkelmans* voor Carel Voges geschreven.
Jan Gerhard Toonder heeft – mede door de familieband – de eerste verhalen van *Panda* op zijn naam staan.
Jan Arends schreef voor Gerrit Stapel enige scenario's van *Otto*.
Remco Camper en Bob den Uyl hebben zelf strips getekend.
Jules Deelder is met Rob Peters een bekend duo in de stripwereld. Strips van hen zijn: *Professor Hilarius* en *Amber en Akka*.
Verhalen van detectiveschrijvers als Van Gulik, Jan Willem van de Wetering, Ring Lardner zijn verstript.
Over enige van deze gaat dit themanummer van Stripschrift. In de hoop duidelijk te kunnen maken dat iets wat vaak uit den brode is begonnen toch zeer interessant en goed kan zijn.

De redactie

'Er is een groot vermogen teloor gegaan in deze man'

door Pieter van Oudheusden

Jan Arends werd bekend door zijn autobiografische verhaal *Keefman*, het woedende verweer van een psychiatrische patiënt tegen zijn geneesheren. Het werd met veel succes bewerkt tot toneelstuk en verfilmd. Hij werd een legende, meer op grond van zijn tragische levensloop dan van zijn oeuvre, hoewel die twee onverbrekelijk met elkaar verbonden zijn. Arends werkte korte tijd als tekstschrijver voor de Toonder Studio's. Pieter van Oudheusden vroeg Gerrit Stapel, Marten Toonder en Lo Hartog van Banda naar hun herinneringen aan de samenwerking met Jan Arends en ging op zoek naar de teksten die Arends voor de strip *Otto* schreef.

Jan Arends was lastig. Wie hem zag aankomen, liep vaak liever een straatje om. Hij was een beruchte bietser, die van veel mensen vijf of tien gulden wist te lenen. Als hij ze terugzag, draaide hij de rollen om en riep: 'Ik krijg nog geld van je'. Ook degenen die het oprecht goed met hem voor hadden, wist Arends het bloed onder de nagels uit te treiteren. Hij belde diep in de nacht op om lange scheldmonologen te voeren, waarin hij op alles en iedereen zijn gram probeerde te halen. De meeste van zijn vrienden kreeg hij pas na zijn dood.
Zijn verzameld werk, dat in 1984 verscheen, beslaat een kleine 500 bladzijden. Het is geen opwekkende lectuur. In de verhalen en gedichten krijgt de lezer een huiveringwekkend beeld van Arends' masochistisch universum. Arends schreef langgerekte, uitgemergelde gedichten die aangrijpend, pijnlijk en soms angstaanjagend zijn. 'Ik breng / waar ik kom / ellende. // Misschien kom ik morgen / bij u / met een bijl. // Maar / schrikt u niet / want ik / ben god.'
Jan Arends werd op 13 februari 1925 in de Haagse Schilderswijk geboren. Hij was een buitenechtelijk kind en hoewel zijn moeder later trouwde met de man die waarschijnlijk zijn natuurlijke vader was, hield hij de achternaam Arends. Hij ging naar de Vrije School, waar hij door zijn medeleerlingen werd gepest omdat hij plat Haags sprak en uit een arbeidersmilieu kwam. Hij kon niet leren en werd ten onrechte als dom beschouwd. Na de Vrije School ging hij naar een katholiek jongensinternaat in Rijswijk, waar hij zoals hij zelf zei 'één van de weinige goede periodes' uit zijn leven doorbracht. Hij leerde er het vak van schoenmaker, maar leidde na het internaat voornamelijk een zwervend bestaan. Op allerlei manieren probeerde hij aan geld te komen, maar liefst verhuurde hij zich als huisknecht. Ook werkte hij als copywriter.

Reclame

In het najaar van 1956 had hij zich aangeboden bij het Reclame Adviesbureau Bouman. W. Post van Woerkom, die als account-executive op dat bureau werkte en zijn ervaringen met Arends op schrift gesteld heeft, betwijfelt of Arends toen al

enige ervaring als tekstschrijver had. Arends beweerde van wel en zou als freelancer met succes voor bekende Rotterdamse en Haagse bureaus gewerkt hebben. Een verzoek om namen te noemen van klanten waarvoor hij teksten had geschreven, wimpelde hij af.
Hij werd aangenomen en werkte op het hoofdkantoor van het bureau in Leeuwarden, wat hij een half jaar vol hield. Volgens Post van Woerkom zaten er regelmatig fouten in het Nederlands dat Arends schreef en was hij 'te warrelig, te nerveus lacherig, te labiel om te kunnen verwachten dat hij zich (...) zou kunnen inleven in de fabrieksproblematiek inzake een bepaald produkt, dan wel in de juiste mentale en psychologische aanpak van de consument'. Arends had vlagen van enthousiasme waarin hij zich op het werk stortte en was volgens Post van Woerkom 'kinderlijk blij' met elk compliment. Ze hadden lange discussies over Arends werk, waarbij vooral Arends het woord voerde. Post van Woerkom zegt echter nooit ruzie met Arends gehad te hebben en maakt ook geen melding van onenigheid tussen Arends en andere werknemers van het reclamebureau.
Post van Woerkom noemt Arends 'volkomen getikt, een man van een andere planeet, tot veel in staat, maar op niets gericht, een goeie vent (als je er maar doorheen kon kijken).'

Keurige jongen

Na zijn werk bij het reclamebureau Bouman solliciteerde Jan Arends als tekschrijver bij de Toonder Studio's. Wellicht was hij door Waling Dijkstra, die hij kende, op het idee gebracht. Dijkstra schreef onder andere de tekst voor de strip *Aram van de Eilanden* die door Piet Wijn getekend werd. Er was een chronisch tekort aan tekstschrijvers. Wanneer er niemand beschikbaar was, waren tekenaars als bijvoorbeeld Piet Wijn en Gerrit Stapel gedwongen zelf hun verhalen en teksten te schrijven.
Volgens Toonder was Jan Arends bij zijn sollicitatie 'een aardige keurige jongen vol idealen over het stripwezen'. Arends werd aangenomen en Toonder stelde hem voor aan Lo Hartog van Banda, die voor een groot aantal strips de teksten schreef. Banda: 'Ik stond er toen alleen voor met al die teksten. Ik zat met zes krantestrips en daarnaast een paar balloonstrips die wekelijks verschenen, dus ik had dringend een assistent nodig. Daar zijn toen verschillende mensen voor komen opdraven en één daarvan was Jan Arends.'
Banda was zeer ontevreden over Arends' prestaties op de Toonder Studio's. Het werk dat hij leverde was onbruikbaar, volgens Banda. Hij had Arends onder andere gevraagd de opzet voor een nieuw verhaal van *Kappie* te maken. Arends schreef een beginscène waarin het schip van Kappie, de Kraak, een eiland nadert waar een overstroming is geweest. In zee zwemmen dieren die door de stroom zijn meegesleurd. De Maat merkt plotseling iets op, schept

Jan Arends, 1952 (foto Giny Oedekerke)

het met een steelpan uit het water en rent ermee naar de kombuis. Hij heeft een konijn gevangen. Banda: 'Het idee om als je een dier in doodsnood ziet, meteen te denken: schep op, naar de keuken ermee en opvreten!... Ik kon hem maar niet aan zijn verstand brengen dat dat niet kon. Dat begreep hij niet, een konijn kun je toch opeten?'
Banda raadde Arends aan ander werk te zoeken. Arends verdedigde zich door erop te wijzen dat hij een boek gepubliceerd had en hij drong erop aan dat Banda het zou lezen. Banda: 'Toen zei ik: "Dan blijf je maar boeken schrijven, maar voor strips deug je niet". Ik heb het echt een tijd met hem geprobeerd en mijn ergernis vaak verbeten, maar wat heeft hij eraan als ik hem maar door laat modderen? Daarmee bewijs ik hem ook geen dienst. Toen heeft hij mij dat boek laten lezen. Dat vond ik alweer zo'n raar boek...'
Het boek was de novelle *Lente/Herfst*, die in 1955 was gepubliceerd in de *Maatstaf*-reeks van uitgeverij Bert Bakker. Het was Arends' eerste belangrijke publicatie. Verder had hij vanaf 1944 gedichten en verhalen gepubliceerd, meestal in kleine literaire tijdschriften, en voor uitgeverij Bruna een *Maigret*-verhaal van Georges Simenon vertaald (*De vriendin van mevrouw Maigret*, 1955). De novelle had hij in 1953 geschreven, toen hij opgenomen was in de Jelgersma-kliniek in Oegstgeest. Het was een vergeefse poging geweest, de psychiaters duidelijk te maken wat er met hem aan de hand was.
Lente/Herfst is een beklemmend en naargeestig verhaal. Het beschrijft de zelfgezochte ondergang van een vrijgezelle kamerbewoner. Hij gaat aan het begin van de novelle op zoek naar een nieuw adres. De gastvrijheid van een familie in een rustige buitenwijk wijst hij af. In een hoerenbuurt vindt hij de kamer die hij zoekt, bij een venijnige hospita die hem voor veel geld een kleine kamer zonder ramen verhuurt. "Het licht kan niet de hele dag branden," zei de vrouw, "dat zou te veel gaan kosten. Overdag zet ik de meter af anders zitten ze boven met elektrische kacheltjes." Er blijken wandluizen in de kamer te zijn. De man wordt ziek en de dokter die hem bezoekt zegt: 'Dit is geen plaats waar mensen kunnen wonen'. De man geneest, maar wordt een paar weken later opnieuw ziek. De dokter vindt hem een simulant. De man blijft op bed liggen. Hij gaat niet meer naar kantoor en wordt na verloop van tijd ontslagen. De hospita wil meer kostgeld omdat hij haar door zijn ziekte overlast en meer werk bezorgt. Ze brengt hem een emmer die één keer per dag wordt geleegd. De man vervuilt en verzwakt. Een voor een haalt de hospita de meubels uit de kamer weg, tenslotte zelfs het bed zodat de man op de grond moet slapen, onder een oude dunne deken. Hij weet echter zeker dat de inhaligheid van de hospita zo groot is, dat hij op de kamer kan blijven wonen zolang hij geld voor de huur heeft. Als hij op een ochtend wakker wordt, is zijn geld verdwenen. Hij verdenkt de hospita. Ze eist dat hij de kamer verlaat. Hij weigert en ze probeert hem met geweld uit de kamer te verwijderen: 'Ze trok hem overeind maar hij verweerde zich zo fel dat zij los moest laten. Ze begon hem te trappen met de punt van haar schoen, overal waar ze hem raken kon. Hij verloor zijn bewustzijn.Toen hij bijkwam was ze nog in de kamer. Ze stond met haar hoofd tegen de muur gedrukt. Ze huilde. Haar schouders schokten, onregelmatig. Hysterisch. (...) Hij had medelijden met haar en wilde iets zeggen maar wist niets. Hij viel weer in slaap.' De man wordt tenslotte door twee verplegers in een ambulance opgehaald.

Onheuse opmerkingen

Arends werkte aanvankelijk op de Toonder Studio's, die toen gevestigd waren in de Reguliersdwarsstraat (Amsterdam). Lo Hartog van Banda had daar een klein kamertje, waar ook Arends werkte. Volgens Marten Toonder 'liep hij de kantjes eraf en verwaarloosde zich zo opzienbarend, dat men begon te klagen over de geur in het vertrek'.
Ook Toonder was niet te spreken over Arends prestaties: 'In zijn werk bleek alras, dat hij geen verhalen kon maken en dat actie en spanning niet zijn sterkste punt waren. Zijn teksten liepen echter goed, en hij had gevoel voor karakters. (...) De enige regelmaat, die hij in acht nam was het wekelijks incasseren van zijn geld, en overigens deed hij niets meer, na een poosje.'
Banda herinnert zich: 'In de korte tijd dat Arends bij de studio's werkte, slaagde hij erin met iedereen daar ruzie te krijgen.

Otto en Distel (tekening Gerrit Stapel, 1986)

Toonder heeft hem ooit nog eens bijna van de trap gegooid.' Het incident waarop Banda doelt, wordt door Toonder zelf als volgt beschreven: 'Ik wees hem er op, dat zijn proefperiode (...) geen gunstig verloop had en ried hem aan zijn best toe doen om iets te leren. Daarop vroeg hij mij, of ik werkelijk dacht, dat iemand met zijn geniale gaven zich voor een fooi leende voor medewerking aan de voddige prullaria, die op deze fabriek in elkander werden gegooid, (of woorden van deze strekking). Deze onheuse opmerkingen van een onfris persoon wekten zoveel onlustgevoelens in mij op, dat ik hem dringend verzocht heen te gaan en niet terug te komen.
Van ruzie was geen sprake; voor mij was hij slechts een parasiet zonder enige stripaanleg, die bovendien nog heel slechte manieren had. Ik wist natuurlijk niet, dat hij een zeer ernstige patiënt was; maar als ik het wel geweten had zou ik hem toch ook hebben aangeraden ergens anders heen te gaan.'

Liefdesverhaal

Intussen was Jan Arends begonnen teksten te schrijven voor de strip *Otto van Irtin* van Gerrit Stapel. Ze hadden elkaar eerder in het Amsterdamse kunstenaarsmilieu leren kennen via Waling Dijkstra en de schrijver Esteban López. López gaf in diezelfde tijd een literair tijdschriftje uit, *Vertoning*, waarvoor Arends onder andere het onvoltooide feuilleton *De castratie* schreef (1957). Gerrit Stapel: 'Na de zoveelste moeilijkheid met teksten voor *Otto* vroeg Banda me of ik er bezwaar tegen had dat Jan Arends voor me ging schrijven. Nou, ik maakte nooit bezwaar als iemand teksten voor me wilde schrijven...'
Ook bij Gerrit Stapel drong Arends erop aan, dat hij de novelle *Lente/Herfst* zou lezen. Stapel: 'Die heb ik ook gelezen, ja. Ik weet zelfs nog wat ik tegen hem gezegd hen. Hij had duidelijk de verwachting dat ik op de één of andere manier erdoor gechoqueerd zou zijn, dat ik moeite met het verhaal zou hebben. Hij deed daar zo – hoe zal ik het zeggen – koket over. Dat is de enige manier waarop ik het kan aanduiden. Tenslotte heb ik het gelezen en later vroeg hij: (imiteert Arends' hoge, geknepen stemgeluid) "En, wat vond je ervan?" Toen heb ik gezegd: "Het is niet wat ik als lectuur zoek". "Nee, dat dacht ik wel", zei Arends. Ik zei: "Het is een liefdesverhaal, dat is duidelijk, maar er staat één woord te veel in. Dat kan je beter eruit halen, want daar laat je je mee kennen." "O..." zei hij. Toen heb ik ook gezegd welk woord dat was: "Hysterisch". Dat gaat over die hospita die zo tekeer gaat. Ik zei: "Als je dat eruit haalt, wordt het verhaal sterker". Vanaf dat moment heeft hij met mij nooit meer een woord over die novelle gewisseld – wat ik frappant vind.'
De strip *Otto van Irtin* was door Stapel zelf opgezet. Hij had een eerste verhaal geschreven en getekend. Het dagblad De Telegraaf wilde wel de tekeningen, maar niet de tekst kopen. Daarom had Lo Hartog van Banda bij de bestaande tekeningen een nieuw verhaal geschreven, dat *De strijd om Irtin* heette. Het grootste deel van de teksten voor *Otto* was geschreven door Banda en Joop Bonhoffer. Ze hadden als tegenwicht voor de edele titelheld een kleurrijke metgezel ontworpen. Distel die min of meer Otto's schildknaap werd. Om zich in de strip en de hoofdfiguren te verdiepen, had Arends van Stapel de albums geleend die door Het Volk waren uitgegeven. Stapel zag die nooit terug. Arends had ze ergens in een café laten liggen.

Huisknecht

Stapel was tevreden over de teksten van Arends. 'Hij had grappige ideeën en zijn werk onderscheidde zich van de teksten van anderen. Toen hij met het schrijven ervan begon – en dat liet hij ook duidelijk merken – had hij zich helemaal nooit met strips bezig gehouden. Ik kreeg 'n beetje de indruk van hem dat hij een Nederlandse Dostojewski wilde zijn, maar zo'n ridderstrip werkte met paarden en zwaarden, en zoiets had hij nooit gedaan. Dat leek hem ook juist wel grappig. Je kunt aan zijn teksten merken, dat hij zich er vanaf een afstand mee bezig hield, met een zekere geamuseerdheid.
Toen Arends zijn teksten voor *Otto* schreef, was hij al niet meer op de Toonder Studio's aanwezig. Stapel herinnert zich tenminste niet hem daar ooit gezien te hebben. Wel moest hij een paar keer teksten halen op een bepaald adres aan de Overtoom, waar Arends als huisknecht bij een actrice in dienst was. Stapel: 'Arends deed daar dan de deur open, gekleed in zo'n jasje en helemaal met het gedrag dat erbij paste. Hij had heel veel verhalen over zijn bertekkingen als huisknecht bij alle mogelijke gezinnen en kerels. Hij heeft me ooit een verhaal verteld over een rijke oude kerel op de Veluwe bij wie hij huisknecht was geweest. Die man had een hond, een boxer, en allebei waren ze ziek. Arends moest ze hun medicijnen geven. Het huisknechtenschap volgde voor hem een bepaald scenario, geloof ik, want altijd werd het op een bepaald moment onverdraaglijk en dan ging hij er vandoor. Hij vertelde dat hij toen van die man op de Veluwe afscheid had genomen door onverwacht zijn gewone kleren aan te trekken en te zeggen "Ik ga nu weg, want het wordt me teveel, maar ik geloof dat ik u de medicijnen van de hond heb gegeven en de hond uw medicijnen. Dag meneer." Het was een spel. Tenminst, dat maakte ik uit zijn verhalen op.'
Arends heeft in zijn leven een groot aantal betrekkingen als huisknecht gehad, in binnen- en buitenland. Niet uit liefhebberij of roeping, maar door een noodlot. 'Zoals een ander homosexueel is, ben ik huisknecht', zei hij later in een geruchtmakend interview met Vrij Nederland (11 maart 1972). Hij legde uit: 'Het slaaf zijn bij een vrouw, dat is voor mij de manier om een vrouw te beminnen. Ik verwacht de totale slavernij. Zodra ze te aardig voor mij zijn, concessies doen, meehelpen met de huishouding, zeggen dat ik niet zo hard hoef te werken, dan is voor mij de aardigheid er alweer af. (...) In zo'n positie krijg je gauw macht over mensen. En daarvan ga je gebruik maken. Vooral als je na een paar dagen sexueel toch niet meer aan je trekken komt. Als ik bij zo'n wijf kom – het zijn altijd *wijven* nooit vrouwen, dat vergroot de haat die ik ervoor voel – beleef ik daar mijn plezier aan, 's avonds alleen in bed. Ik wil nooit met zo'n wijf naar bed als ik er werk, ik knap het alleen wel op. (...) Ik zet advertenties: Nette huisknecht biedt zich aan, of soms lees ik ze waarin er een wordt gevraagd. Dan zie ik meestal al aan de enveloppe of het wat wordt: het moet bij voorkeur een blauwe of rose zijn, met zo'n dik, bazig handschrift erop. Dan moeten ze zelf mooie dikke benen en billen hebben, een grote bek, en gelakte nagels – en dat is verblindend mooi als ze met hun vinger wijzen dat er nog stof ligt. Ze moeten groot zijn, liefst tussen de dertig en veertig. (...) Vrouwen die op grond van de mazzel van hun man een grote bek opzetten tegen me. Ze moeten mooie meubeltjes hebben en mooi ondergoed – daar zit ook nog iets van fetisjisme in. Ik ken niets fijners dan bij zo'n wijf op de knieën liggen om haar haar schoenen te helpen aantrekken.'
Na 'n paar weken, soms zelfs na 'n paar dagen, vertrok Arends weer; liefst op een onverwacht moment en nadat hij eerst de trap had ingevet met slaolie, het gas onder het eten zo hoog mogelijk had gezet, of de vloer had ingesmeerd met groene zeep en de meubels op elkaar gestapeld.
Als huisknecht was Arends uitstekend op de hoogte van etiquette en goede manieren, herinnert Gerrit Stapel zich: 'Hij kon aanmerkingen maken op gedragsfouten van kelners of conducteurs, maar in hoofdzaak voor het eigen gezelschap. Je had echt het gevoel dat hij verwachtte als een heer behandeld te worden. Hij wist precies hoe het hoorde. Ik geloof dat ik in zijn bijzijn ooit een sigaret heb uitgedoofd op een etensbord en daar werd hij heel kwaad over. Hij zei: "Je weet niet hoe erg dat is voor een bordenwasser, wanneer hij zo'n bord krijgt. Dan kan hij gelijk het hele sop weggooien."'

Verversingen

Als tekstschrijver voor *Otto* viel Jan Arends in bij het zevende verhaal, *Bezoek aan Malvezza*. Gerrit Stapel herinnert zich, dat Arends ongeveer een derde ervan geschreven heeft. In dit verhaal bezoeken Otto en Distel de welvarende handelsstad Malvezza, die bedreigd wordt door de hebzucht van de Hertog van Barbaro. Hij is gouverneur van de stad en weliswaar regeert hij in naam van de Keizer, maar hij probeert van Malvezza een onafhankelijke staat te maken waarover hij een dictatoriaal bewind kan voeren en die hij hoge belastingen kan afpersen. Otto heeft zich in het paleis van de Hertog binnengedrongen, bewerend dat hij een afgezant van de Keizer is. De Hertog heeft zijn echtgenote, Hertogin Paola, gevraagd Otto onder haar hoede te nemen, maar hij blijkt verdwenen te zijn.

Waarschijnlijk heeft Arends op dit punt het verhaal overgenomen. Aflevering 89 is mogelijk, aflevering 90 vrijwel zeker door hem geschreven; het verhaal telt in totaal 125 afleveringen. De toon, die Arends in de teksten legt, is gedragen, maar duidelijk gemengd met een ironie en distantie die hem onderscheidt van zijn anonieme voorganger. Arends hanteert de romantische cliché's van het ridderverhaal, maar in het besef dat het gemeenplaatsen zijn. Hij vermijdt de al te oubollige zinswendingen die daarvoor regelmatig in de tekst voorkomen. Ondanks de gedragen toon en de lengte van de teksten is Arends' stijl helder en ter zake. In dat opzicht sluiten de stripteksten aan bij het literaire proza dat hij in dezelfde tijd schreef. De afleveringen van *De castratie* zijn geschreven in een nuchtere, kale stijl en vrijwel zonder beeldspraak. Steeds probeert Arends met een minimum aan stijlmiddelen een maximum aan effect te bereiken.

Arends voltooide het zevende verhaal en is daarbij vermoedelijk niet afgeweken van het opgezette plot, dat na zoveel afleveringen weinig ruimte meer liet. Hertogin Paola blijkt een dubbelleven te leiden en vermomd als de waarzegster Gitanja in de volkswijken een opstand voor te bereiden. Haar eerste echtgenoot, de oorspronkelijke gouverneur van Malvezza, is door toedoen van de Hertog van Barbaro vermoord, maar het kind uit haar eerste huwelijk heeft ze weten te verbergen. Met hulp van Otto ontketent ze een opstand, die de Hertog ten val brengt.

Mogolaten

Jan Arends maakte de opzet voor het achtste verhaal, dat hij *De roofzuchtige Mogolaten* noemde. Aan het begin van het verhaal gaan Otto en Distel op weg naar Irtin. Ze houden halt bij een boerderij, waar ze weinig toeschietelijk ontvangen worden. Daar ontmoeten ze een groep norse reizigers, Ivoorstaren uit het Itara-gebergte. 's Nachst ziet Otto hoe één van hen in gevecht is met twee overvallers en na een korte weifeling komt hij te hulp. De Ivoorstaar stelt zich voor als Gugli en vertelt Otto dat de reizigerskaravaan op weg is naar een bevriende stam, de Voorstaren, maar dat ze onderweg overvallen zijn door Mogolaten, die het op hun kostbaarheden hadden voorzien. Nog steeds worden ze door hen bedreigd en achtervolgd. Otto biedt aan met de Ivoorstaren mee te reizen, omdat Distel en hij dezelfde kant op gaan. Onderweg weten Gugli, Otto en Distel een groepje Mogolaten in de val te lokken en hun paarden te stelen. De volgende ochtend ontdekt Otto dat de paarden verdwenen zijn: iemand heeft hun touwen losgemaakt. Hij verdenkt Igtaron, een weerspannige Ivoorstaar met een wrok tegen Gugli.

Tijdens de reis is Distel hevig verliefd geworden op de kokkin van de Ivoorstaren, maar het bevalt hem niet dat ze steeds in gezelschap is van een kleine, magere man rond wie een waas van gehemzinnigheid hangt. De verliefde Distel sluipt naar de tent van de kokkin en rukt het tentzeil weg. Zo betrapt hij de kokkin die nog steeds in gezelschap van het mannetje blijkt te zijn. Hij wordt door de woedende kokkin achterna gezeten, maar ook Gugli neemt de zaak onverwacht zwaar op. Otto sust hem en vertelt over de verdwenen paarden. Igtaron beweert dat de paarden zich losgerukt hebben, omdat er wolven rond het kamp sluipen. Samen met Otto en Distel gaat hij op zoek naar sporen. Hij verdwijnt al snel uit hun gezichtsveld en plotseling worden ze vanuit het struikgewas beschoten. Ze weten Igtaron te overmeesteren en willen hem dwingen de waarheid te vertellen. Dan verschijnen de Mogolaten. Igtaron waant Otto en Distel machteloos en vertelt hen spottend, dat ze voor de gek gehouden worden: de man in het gezelschap van de kokkin is een verklede prinses van de Voorstaren. Hij voegt zich bij de Mogolaten, Otto en Distel vluchten terug naar het kamp van de Ivoorstaren. Otto vraagt aan Gugli om opheldering. Die legt uit, dat de Mogolaten geen aparte stam zijn, maar een groep Ivoorstaren die zich heeft afgescheiden na een strijd om de macht. De Mogolaten vormen een voortdurende bedreiging, maar de moeilijkheden ontstonden vooral toen Mestoya, een prinses van de Voorstaren, uitgehuwelijkt zou worden aan de leider van de Ivoorstaren. De leider van de Mogolaten heeft geprobeerd zelf met de prinses te trouwen om zich op die manier te voorzien van een machtige bondgenoot en een sterke positie tegenover de Ivoorstaren te verwerven, maar de Voorstaren hebben hem dit huwelijk geweigerd. Nu probeert hij de verbindtenis te forceren door de prinses uit het kamp van de Ivoorstaren weg te roven.

Distel zwerft intussen bij de tenten rond met een vaag vermoeden van onraad. Hij is nog steeds hevig verliefd en wordt aangetrokken door de tent van de kokkin. Daar ontdekt hij dat de kokkin vastgebonden op de grond ligt en haar metgezel verdwenen is, ontvoerd door de Mogolaten. Otto en Distel zetten de achtervolging in en raken in gevecht met de ontvoerders.

Waarschijnlijk eindigt hier, bij aflevering 44, de tekst die Jan Arends aan *Otto* heeft bijgedragen. De laatste teksten lijken met minder zorg en aandacht geschreven te zijn dan bijvoorbeeld de prachtige eerste afleveringen van het verhaal waarin Arends net als in zijn literaire werk een sfeer van dreiging en onheil weet op te roepen, of de humoristische confrontatie tussen Distel en de kokkin. De aanhef van aflevering 45 verraadt een weinig ervaren en waarschijnlijk gehaaste schrijver. De tekst kan onmogelijk van Arends afkomstig zijn: 'De strijd was op een grandioze zege voor Otto en Distel uitgelopen. De ene Mogolaat na de andere hadden zij in de besneeuwde grond doen bijten. Schrik en ontsteltenis deed de overgebleven Mogolaten van verdere strijd afzien. Zo voortvarend als zij eerst hadden aangevallen, zo voortvarend kozen zij nu het hazepad. Otto en Distel waren echter geenszins van plan de onverlaten zonder meer te laten vertrekken. Op hun vurige rijdieren joegen zij achter de vluchtelingen aan.'

Rekeningen

Arends was abrupt met het schrijven van teksten voor *Otto* gestopt. Na het incident waarbij Marten Toonder hem de deur gewezen had, was Arends naar Gerrit Stapel toe gegaan. Stapel: 'Hij kwam daar helemaal ontdaan van terug. Het kwam erop neer, dat het hem verboden was ooit weer een voet over de drempel te zetten in enig pand waar Marten Toonder iets te vertellen had. Arends zat daar vreselijk mee: moest hij nu nog teksten voor me schrijven? Ik zei: "Zolang ik niet gehoord heb dat er geen teksten van jou meer bij *Otto* mogen komen, weet ik van niets". "Ja maar", zei Arends, "ik mag daar niet meer over de drempel komen." "Nou, dan geef je mij de rekeningen," zei ik, 'dan zal ik die wel inleveren." Ik heb eerlijk gezegd de indruk dat die loyaliteit van mij Jan Arends niet helemaal lekker zat. Het heeft nog 'n week of drie geduurd en toen kwamen er helemaal geen teksten meer van hem. Hij was ook onvindbaar, dus toen ben ik zelf maar weer begonnen te schrijven. Ik denk dat hij niet goed raad wist met het idee dat hij in dat opzicht op me kon vertrouwen. Dat hij het een onwennige gedachte vond, dat iemand zijn rekeningen voor hem inde en het geld nog aan hem afdroeg ook. Hij was iemand die zich, als ik het goed begrepen heb, het liefst zag als slachtoffer van alles en iedereen. Er bestond natuurlijk een begrijpelijk conflict met de Toonder Studio's, maar de samenwerking had wat mij betreft jaren door kunnen gaan. En als iemand van de Toonder Studio's gezegd had: "Hoor 'ns, dat moet maar afgelopen zijn met de teksten van die Arends", dan zou ik gezegd hebben: 'Het gaat toch goed?" Die confrontatie zou ik niet uit de weg gegaan zijn. Maar hij heeft de boel in de steek gelaten.'

Het door Arends opgezette verhaal is moeizaam voltooid en telt in totaal 93 aflevering. Nog bijna 50 afleveringen lang achtervolgen Otto en Distel de Mogolaten. Hun leider en Igtaron worden gedood, prinses Mestoya wordt gered.

De roofzuchtige Mogolaten is wat betreft plot en opbouw niet bijzonder sterk of origineel, maar die kritiek gaat ook op voor de meeste andere *Otto*-verhalen. Het schrijven van krantestrips was bijna altijd seriewerk en dat is achteraf goed te merken: voor een moderne lezer zijn de teksten vaak te wijdlopig en voegen ze eigenlijk maar weinig toe aan wat hij op de plaatjes kan zien. Het taalgebruik en de humor ervan meestel sterk gedateerd. Jan Arends blijkt echter een onderhoudende verteller te zijn en zijn teksten zijn na bijna dertig jaar nog steeds leesbaar en boeiend. Hij weet hoofd- en bijfiguren menselijke trekken te geven, ze kennen twijfel en soms krijgt hun gedrag een verrassende wending. Als Otto aan het begin van het verhaal ziet hoe Gugli door een overmacht van

twee Mogolaten is overvallen, stort hij zich niet hals over kop in de strijd. Hij is bang ongewild in een onoverzichtelijk conflict te raken en grijpt pas in, als de Mogolaten zich niet aan de etiquette van het gevecht houden. Later in het verhaal, als Mestoya ontvoerd blijkt te zijn, laat Gugli niet onmiddellijk de achtervolging inzetten, maar weifelt hij en moet door de kokkin aangespoord worden: 'Hoe de kokkin, die zijn karakter blijkbaar goed kende, en die in het algemeen meer te vertellen bleek te hebben dan men van een kokkin mocht verwachten, ook tegen hem raasde en hem probeerde op te jagen, hij kwam niet tot handelend optreden. De grote moeilijkheid was dat hij niet wist welke van zijn mannen hij de achtervolging het beste kon toevertrouwen.' Arends suggereert dat ook de kokkin een ander is dan ze voorgeeft te zijn. Blijkbaar had hij nog een verrassing achter de hand. Als hij het verhaal zelf had afgemaakt, zou misschien gebleken zijn dat de kokkin de echtgenote of minnares van Gugli was. In dat geval zou Gugli's woede op Distel, toen die de kokkin in haar slaap had verrast, een dubbelzinnige kant hebben gekregen.

Verversingen

In Arends' teksten ligt een opvallende nadruk op voedsel en eten. Aflevering 90 van *Bezoek aan Malvezza*, de eerste of een van de eerste teksten die Arends voor *Otto* schreef, begint met: 'Na enige tijd besluiteloos heen en weer te hebben gelopen voegde de Hertogin zich bij haar echtgenoot die in de eetzaal van het paleis enkele verversingen gebruikte'. Ze zegt de Hertog dat Otto 'na het ontbijt' verdwenen is. Ook de afgekeurde opzet voor het *Kappie*-verhaal ging over eten en Arends gaf de toch al zeer aards ingestelde Distel een haast obsessieve belangstelling voor voedsel.
In het verhaal *De castratie* laat Arends de vrouwelijke hoofdpersoon de merkwaardige beginregels van een gedicht dat haar vriend Frederik voor haar geschreven heeft, citeren: 'De dag is jong en pril / als pas gevangen haring', maar ook in Arends' bundel *Keefman* (1972) wordt voortdurend over eten en voedsel gesproken. De titels van vier van de dertien verhalen verwijzen ernaar. In *Het ontbijt* komt een jarige patiënt in een psychiatrische inrichting niet aan zijn feestontbijt toe, omdat hij in een aap is veranderd. *Voor vijf cent rode biet* speelt zich af in een groentenwinkel. *Broodje tartaar* beschrijft de vernederende praktijk van het bietsen: 'Als bietser heb je te maken met het progressieve argument. Je begint met het eerste en meest voor de hand liggend, de honger. Maar in deze tijd van snelle en visuele communicatie verzinkt het argument van een lege maag in het niet bij de ellende die er op de wereld is. Dus mijn argumentatie moet sprekender worden. En het laatste wat je kunt zeggen is: "Help mij, anders maak ik mij van kant."' Het laatste verhaal van de bundel heet *De kranteneter.* Het maakt duidelijk dat voor Arends honger en schaamte met elkaar samenhingen. Wie honger heeft, wordt door de maatschappij uitgestoten: 'Hoe wisten ze eigenlijk dat hij vroeger krantenpapier at als hij honger had? Hij had nu ook wel honger. En ze waren juist aan het eten. De tafel stond vol dampende schalen, met aardappels en vlees en groenten en alles zag er heel smakelijk uit.
Hij dacht: "Ik zou best mee willen eten"
Maar de man had een oude krant van de grond opgeraapt en zei: "Hier! Eet jij die maar op. Dat vind je toch lekker, oude kranten!"'
De bezoeker loopt de tuin in om de krant op te eten. Als hij terugkomt, is de deur gesloten. er wordt niet meer open gedaan.'
Ook de laatse twee zinnen uit aflevering 90 van *Bezoek aan Malvezza* zijn typerend: '"Vergeef me dat ik u stoor," sprak de soldaat met een lichte buiging. "Maar weet uwe Genade wellicht waar Daraco zich bevindt?"' De kennis die Arends van etiquette en goede manieren had, paste hij toe in het ridderverhaal. Niet alleen verontschuldigt de soldaat zich en buigt hij voor de Hertog, ook spreekt hij hem aan als 'uwe Genade'; het is voor het eerste in het verhaal dat de Hertog zo wordt genoemd. In de aanvangstekst van *De roofzuchtige Mogolaten* benadrukt Arends dat de Hertogin 'een uitstekende gastvrouwe' is.

Nette meisjes

Het meest opmerkelijke in de teksten die Arends voor Otto schreef, is de manier waarop hij de figuur van Distel naar zijn hand zette. In de aanvangstekst voor *De roofzuchtige Mogolaten* schrijft Arends: 'Distel weet, zoals steeds, een goed maal te waarderen. Al spoedig heeft hij de weg naar de keuken gevonden en daar hij uitstekend met de braadpan overweg kan, verblijft hij daar het liefst als de kok er niet aanwezig is.' De regels maken onwillekeurig een autobiografische indruk. Bij Distel gaat de liefde door de maag, maakt Arends duidelijk. Het is niet toevallig dat Otto's metgezel verliefd wordt op een kokkin. Die verliefdheid, maar vooral de manier waarop ze beschreven wordt, is zeker voor de tijd waarin het verhaal ontstond, ongewoon te noemen. Striphelden uit de jaren vijftig waren wel vaker verliefd, maar hun verlangens waren kuis (dat leken ze althans) en gericht op nette meisjes, die bijvoorbeeld stewardess waren. De kokkin is een haaibaai, die Distel weinig kans geeft. Uitzonderlijk is ook de onmiskenbare erotische ondertoon in de tekst als Arends het gedrag van de verliefde Distel beschrijft. De scene waarin hij de kokkin en haar metgezel (die dan nog de indruk van twee geliefden maken) in hun tent betrapt, zal op de lezer uit de jaren vijftig zeker een gedurfde indruk hebben gemaakt:
'Nadat Otto de tent verlaten had om naar de paarden te gaan kijken, had ook Distel op zijn beurt de buitenlucht opgezocht. Niet zo maar, om een luchtje te scheppen. De slimmerik had uitgerekend dat hij op dit vroege uur een betere kans had de kokkin, waarvoor hij zulke tedere gevoelens had opgevat, alleen te treffen. Helemaal zeker van zijn zaak was hij toch niet. Distel, die te paard een ruiter was zoals men moeilijk een tweede kon vinden, en die in de strijd een krijger was die iedere tegenstander respect inboezemde, diezelfde Distel was op het pad der liefde stuntelig als geen ander. Geen wonder dat hij onderweg naar de tent der kokkin een aantal malen struikelde over de eindjes touw en spanlatjes die hem voor de voeten kwamen. Hij had de moed niet de tent binnen te gaan. Maar tenslotte schaamde hij zich ook weer voor zijn angst en met een resolute beweging trok hij de tent open. Zijn komst verwekte grote consternatie. Ook ditmaal trof hij de kokkin niet alleen. Twee paar ogen keken hem bang en verschrikt aan. Vooral het gezicht van de man die de kokkin blijkbaar dag en nacht gezelschap hield, stond uitermate bevreesd. Heel langzaam begon Distel iets van de ware toedracht van de zaak te begrijpen. Voor verder nadenken had hij echter geen tijd. Evenmin voor het maken van excuses. De kokkin, nu geheel ontwaakt, ontstak in hevige razernij. Voor de verbouwereerde Distel het wist had hij een mep met een tentstok te pakken en even later rende hij door het kamp, een schreeuwende kokkin op zijn hielen.'

De verhouding tussen Distel en de bazige kokkin lijkt een milde, humoristische versie van de verhouding tussen de hospita en de kamerbewoner uit *Lente/Herfst*. Aan het einde van het verhaal is weinig overgebleven van de bizarre verhouding tussen die twee en in aflevering 93 worden de laatste restjes van Arends' invloed opgeruimd: 'En Distel? Deze op zijn beurt nam afscheid van de kokkin. Deze goede vrouw had hem de vergissingen die hij ten opzichte van haar had gemaakt, vergeven. Zelfs zonder dat iemand het merkte, zag zij kans de zadeltassen van zijn paard vol te stoppen met de proeven van haar kookkunst.'
De manier waarop Arends de figuur Distel gebruikte, begon Lo Hartog van Banda steeds meer te irriteren: 'We hadden Distel ontworpen als knaap die tegen Otto opgewassen moest zijn, maar toen Arends de strip overnam werd het een ondraaglijk figuurtje, zo'n serviel mannetje. Ik las met afgrijzen de tekst waarin Arends beschreef hoe Distel bezig was de schoenen van Otto te poetsen en daarbij dacht: "Ik zal ze goed laten glimmen, dan zal Otto, mijn meester, tevreden over mij zijn". Daar ging die figuur!'
De gewraakte passage is niet meer in de tekst terug te vinden en waarschijnlijk door Banda geschrapt.

Damesregenjas

Banda: 'Een paar maanden nadat hij wegegaan was, hoorde ik via-via: "Weet je wie ik gezien heb? Jan Arends". Hij was in een café gesignaleerd, waar hij zo'n beetje half huilend zat te vertellen dat de verpleegster met wie hij samenwoonde hem zo sloeg. Hij zat daar in een damesregenjas, die hij

altijd aanhad. Dat is het laatste bericht dat ik over hem gehoord heb. Het was een typische vent, een heel vreemde figuur.'
Arends ging weer als copywriter werken. Gerrit Stapel: 'Ik herinner me, dat ik met hem langs de Prinsengracht liep en dat hij over eventueel reclamewerk praatte. Ik wees hem toen op de studio van Sternau die daar was, een oud pakhuis. Ik zei: "Loop die trap maar op". Ik geloof, dat hij onmiddellijk naar binnen ging. Dat is heel goed mogelijk. Hij ging niets uit de weg.

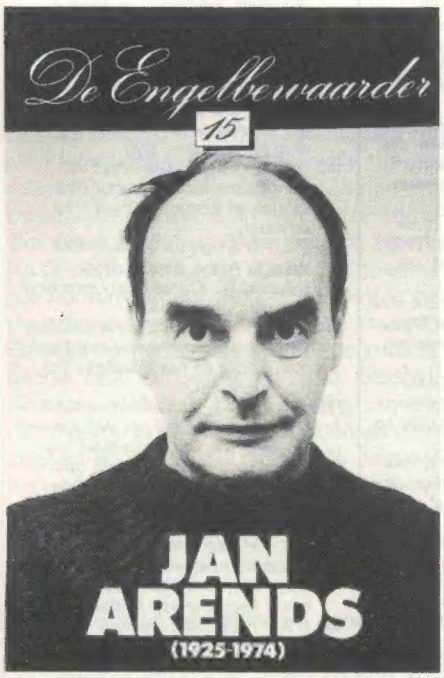

Aan Jan Arends gewijde aflevering van het tijdschrift De Engelbewaarder, 1979

Helemaal niet van: daar moet ik me op voorbereiden. Hij had een enorm zelfvertrouwen in zijn manier van optreden. Hij wist heel goed wat hij aankon. Voor Sternau heeft hij nog vrij vaak gewerkt. Later, in '63 ongeveer, is hij nog één keer bij me op bezoek geweest. Ik woonde toen in Brabant en hij was succesvol reclameman in België. Dat is een heel oppervlakkig bezoek geweest. Hij zat 'n uurtje in een stoel en we hadden het over zijn positie in België en over de auto waarin hij naar Nederland was gekomen. Dat was een Eend hoor, maar die had hij toch maar. In elk geval was zijn welstand in volkomen tegenspraak met het leven dat hij daarvoor in Nederland had geleid. Toen was hij een meelijwekkende figuur, die tevergeefs probeerde in de literatuur aan de bak te komen.' Jan Arends bezocht ook collega Jan Willem Holsbergen: 'Op een ochtend kwam hij voorrijden in een splinternieuwe Eend en goed in het pak. "Eigenlijk een knappe verschijning", zei mijn vrouw spontaan. "Een Heer!" De nieuwe kleren en status hadden meer aan Jan veranderd dan alleen zijn uiterlijk. Hij weigerde het pilsje en accepteerde met waardigheid een kop koffie. De stand der leningen had hij beter bijgehouden dan ik (op een papiertje in zijn agenda) en hij telde mij bijna tweehonderd gulden op tafel uit.'

Inrichtingen

De voorspoed was van korte duur. Arends kwam weer in psychiatrische inrichtingen terecht. Als schrijver verwierf hij enige literaire roem met de bundel *Keefman*, maar hij werd vooral bekend door zijn onaangepaste gedrag. In een interview met Vrij Nederland en in een gefilmd portret dat uitgezonden werd in het VPRO-programma *Het gat van Nederland*, vertelde hij over zijn belevenissen als huisknecht en maakte het zichzelf op die manier onmogelijk ooit nog in een dergelijke betrekking geaccepteerd te worden. In 1974, toen hij op het punt stond algemene literaire erkenning te krijgen, maakte Arends een einde aan zijn leven door uit het raam van zijn flat te stappen.

Gerrit Stapel over Jan Arends

Gerrit Stapel vertelt zijn herinneringen aan Jan Arends met grote terughoudendheid: 'Ik wil niet als autoriteit gelden, want dat ben ik helemaal niet. Ik heb hem eigenlijk nauwelijks gekend.'
Ik beschouw u ook niet als een kenner van Jan Arends en zijn werk, maar als een ooggetuige.
G.S.: 'Dat ben ik geweest.'
Wat was Jan Arends voor iemand, volgens u?
G.S.: 'Een uiterst gevaarlijke masochist. Ik zeg dat met de nodige aarzeling, maar Arends was gevaarlijk en je moest heel erg met hem uitkijken. Hij was erop uit mensen in ontstellende gevoelsconflicten te brengen. Daartoe ontzeg ik hem het recht niet, want ze gaven hem daar de kans voor... maar zelf zou ik daar niet op ingaan.'
Arends stond bekend als een bietser. Hebt u hem ooit geld geleend?
G.S.: 'Nee, in dat opzicht ben ik altijd hard tegen hem geweest. Ik heb wel gezien dat hij bij anderen bietste. Ik was niet onder de indruk van zijn situatie, ik had geen medelijden met hem. Mijn grootste zorg was, zeker in die jaren: hoe kom ik aan een redelijk inkomen? Het was overduidelijk dat dat voor Jan Arends geen probleem was. Die kon ieder reclamebureau binnenstappen. Ze zouden daar zeker ook de nodige consideratie gehad hebben met zijn excentrieke persoonlijkheid, als hij bijvoorbeeld niet op tijd was met zijn werk. Het zou hem zeker geen moeite kosten. Eerder was ik wat dat betreft jaloers op hem, op de manier waarop hij in de omgang met mensen aan z'n trekken wist te komen. Misschien getuigt het van kortzichtigheid mijnerzijds, maar ik heb nooit begrepen waarom je nou zo nodig medelijden met hem moest hebben.'
Als Arends geld nodig had, bedoelt u, kon hij wel degelijk heel sociaal zijn?
G.S.: 'Jazeker. Dat kon hij, daarvan heeft hij de bewijzen geleverd.'
U hebt mij ooit verteld, dat Jan Arends bij u op bezoek kwam omdat hij wist dat Esteban López daar zou zijn. Hij was bezig een hetze tegen López te organiseren, hoewel ze met elkaar bevriend waren?
G.S.: 'Nee, dat wisselde. Zo ging dat bij Jan Arends, vriendschap en vijandschap

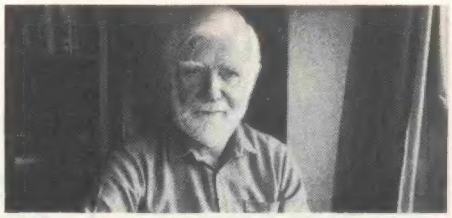

Gerrit Stapel, 1986 (foto Pieter van Oudheusden)

konden elkaar afwisselen. Dat hing af van de gedachten die zich op dat moment van zijn geest meester gemaakt hadden. Zoiets kan ook heel goed gebeurd zijn toen hij me met die teksten voor *Otto* liet stikken. Als je met Jan Arends bevriend was, kon je er niet op rekenen dat je het na een half jaar nog was. Nee. In elk geval, Esteban López was bij me op bezoek en na een half uur ging de bel. Jan stond op de stoep, duidelijk met de bedoeling de avond te versjteren. Ik heb hem binnengelaten, maar op de klok gekeken en na een uur tegen hem gezegd: "Jan, het wordt tijd dat je maar weer 'ns gaat". Toen hij zijn jas weer aantrok, siste hij woedend tegen me: "Ik ben in m'n leven nog nooit zo beledigd".'
Jan Arends heeft zelfmoord gepleegd. Herinnert u zich nog het moment waarop u dat bericht hoorde?
G.S.: 'Nee, dat weet ik niet meer. Ik weet wel, dat ik hem jaren van tevoren gewaarschuwd heb. Ik zei tegen hem.: "Jongen, je loopt één afgrijselijk risico en dat is dat je succes krijgt. Want dat kun je niet aan." Arends' leven heb ik ervaren als een bevestiging van hoe ik het toen bekeek en wat ik toen ook tegen hem gezegd heb. Misschien is het erg pretentieus om dat te zeggen, maar zo heb ik het ervaren.
Kijk, Jan Arends was een uitgesproken begaafd en uiterst intelligent mens. Iemand met grote capaciteiten. Ik had het gevoel: als je dit allemaal in je hebt, deze gedrevenheid, dit vuur, is het dan niet zonde om er niets mee te doen. Dat wekte wrevel in me op, want ik heb de indruk dat hij veel meer gekund had. Hij was echt een heel capabel mens. Maar om te realiseren wat ik hem aan capaciteiten toeschrijf, moet je een zeker evenwicht in je leven hebben. Je moet een bepaald beleid volgen en dat zinvol vinden. En dat had Arends niet. Er is een groot vermogen teloor gegaan in deze man.'

Bronnen:
Dick van de Pol, *'De barre wereld van een huisknecht'* (Vrij Nederland, 11 maart 1972)
W. Post van Woerkom, *'Jan Arends als copywriter'* (De Engelbewaarder 15, april 1979)
Jan Willem Holsbergen, *'Tegenover het Concertgebouw'* (Het Parool, 24 september 1983)
Jan Arends, *'Verzameld werk'* (De Bezige Bij, 1984)'
Marten Toonder, brief aan Pieter van Oudheusden (16 mei 1986)
Persoonlijke gesprekken met Gerrit Stapel en Lo Hartog van Banda, 24 april/4 juli 1986

Met dank aan het Letterkundig Museum, Den Haag en de Toonder Studio's, Nederhorst ten Berg

Stripschrift

Oude nummers

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar voor de oorspronkelijke prijs. Te bestellen door overmaking van het totaalbedrag aan Stripschriften plus f 2,50 porto- en administratiekosten op gironr. 209948 t.n.v. 'Stripschrift' Zeist.
Na ontvangst van het verschuldigde bedrag worden de Stripschriften u toegestuurd.

19 (f 2,25): Kabouterstrips, Paulus de Boskabouter nr. 14.

65 plus (f 2,25): Interview Tibet, Rik Ringers leidt de dans (1955); Chick Bill; Tina; Jay Linch door Evert Geradts; De wonderen van Mu.

67 (f 2,25): Nader tot Kuifje 3 over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met Bollie en Billie en De Sliert en een bibliografie; De Wonderen van Mu

70 (f 2,25): Marten Toonder 2 (Panda, Toonder-studio's); Jan van Haasteren; De wonderen van Mu; Tom Poes en de Schoonschijners.

74 (f 2,95): Zuiptor, Uco Egmond, Raymond Macherot (Chlorophyl, Poezekat); Domien ten Berge, Marten Toonder; profesor Pi...

77 (f 2,95): Gerrit Stapel, Mijn vriend Andries; Aart Clerkx.

78 (f 2,95): Daan Jippes, Intercity Incident; interview 'Forest Bud' Sagendorf Popeye; Modesty Blaise.

79 (f 2,95): Jules Feiffer; Moem; Piet Wijn De Moorse Tovenaar.

80 (f 2,95): Robbedoes, Fournier, The Hulk; De Tovenaar van Piet Wijn...

83 (f 2,95): Sjors en Pep (nu Eppo); Loriot; Dick Bos reclamestrip Glashard.

86 (f 2,95): inhoudsopgave van Stripschrift nr 49/50 t/m 84; Eddy Paape, SDCN...

87 (f 2,95): Bert Bus, herdruk Nitokris, kartoenrubriek Ong-gezien, Tomi Ungerer, Simpelman, Lucky Luke, LL-persiflage.

89 (f 2,95): Uitgeverij Casterman, Jacques Martin, Jacques Tardi, Tardi-oorlogsstrip, de 4 Helden, Craenhals, Kresse.

92 (f 2,95): Jean Graton's Michel Vaillant, Julie Wood, en Van Strijd tot strip, Wim van Wieringen.

97 (f 3,25): Keizerstrip Trigië tekenaar Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes door Har Brok teruggevonden, interview met Selby Kelly weduwe van Pogo-tekenaar Walt.

98 (f 3,25): Strips in de dertiger jaren: Doe Mee, Centsprenten en strips, Tripje, G. Rotman, G. van Raemdonck, Bulletje en Bonestaak en Thijs IJs en Gijsje Goochem.

99 (f 4,95): Milton Caniff, Wallace Wood interview, Stripkoerier en Gummi.

101 (f 3,95): Scenaristen special, Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Jean-Pierre Dionnet; Blueberry, Pogopersiflage door Wallace Wood/Harvey Kurtzman, 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: De eerloze krijg.

102/103 (f 3,95): Kuifje weekblad, E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair, Lombard uitgaven, Rik Ringers, Eric de Noorman: De eerloze krijg.

106 (f 4,95): Hugo Prattnummer, Luck Star O'Hara, VNU-story III, jaarlijkse stripdoorsnede, Pogo, Eric de Noorman.

107/108 (f 4,95): Kapitein Rob, Pieter Kuhn, kapitein Rob musical, Evert Werkman, Eric de Noorman en Smurfen...

109/110 (f 4,95): Eppo-special, Henk Kuijpers (Franka), Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, De VNU-story IV, kritiek op vooroordelen Strips, Kuifje in Zwitserland, Pogo en Eric de Noorman...

111 (f 4,25): Stripproduktienummer: ontstaan van strips, tekenwerk (door Matena) scenario, lettering, inkten, inkleuring, merchandising en syndication, Kapitein Rob, Pogo en Eric de Noorman...

112/113/114 (f 5,95): detectivestrips, Eisner en zijn Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer (Pétillon), Loro, Jess Long, Detectivefilms, Eric de Noorman.

115 (f 4,25): Strips en politiek, Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb, Eric de Noorman.

116 (f 4,95): Centsprenten en strips, Ben van Voorn en Piet van Elk, Alain Saint-Ogan, Toonder en Piëts Bassie, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en Eric de Noorman.

117/118 (f 6,50): Interview Blanc-Dumont, Jijé-polemiek, inhoudsopgave Stripschrift nrs. 85-117/118, Pogo afsluiting, Eric de Noorman.

119 (f 4,95): Lucky Luke, Morris en Goscinny, De Ballade van de Daltons, 50 jaar Kuifje, marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt.

120 (f 4,95): Science Fiction met Leloup, Arman en Ilva, Dick Matena en Enki Bilal.

121 (f 4,95): Berni Wrightson, de horrorstrip op zijn best. De striphandel. De Stripkatalogus.

122/123 (f 6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.

124 (f 4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, Stichter v.d. Caniffschool.

125 (f 4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.

126/127 (f 6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatieman.

128 (f 4,95): Guido Crepax en Valentina.

129/130 (f 6,50): Al Capp (1909-1979), Li'l Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacques Tardi.

131 (f 4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson.

132 (f 4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown.

133 (f 4,95): Joost Swarte, Droomprijsvraag, Rose, Enquête.

134 (f 4,95): Beeldverhaal in de oorlog. Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog.

135/136 (f 6,50): Willy Vandersteen artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaan.

137 (f 4,95): De kleine uitgevers, Rijperman, Yendor en Espee, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank.

138 (f 4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant.

139/140 (f 6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse Strips.

141 (f 4,95): Daan Jippes naar Disney Studio's, Rostrum, Minitoe, Kapitein Rob en Romeo Brown.

142 (f 4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Indeks, Top-twintig.

143 (f 4,95): Amsterdam in strips, Kuifje voor het Amsterdamse gerecht, Lucca 14, Del Castillo.

144 (f 4,95): 1984, Ravian, Stripalbumkopers onderzocht, Prikkebeen.

145 (f 4,95): Frank Frazetta's Fantastische Wereld. 25 jaar Yrrah, Enki Bilal, Mort Walker: Sam's Strip.

146/147 (f 6,50): Floc'h. Dominique Hé, Terug naar de Klare Lijn.

148 (f 4,95): Robert Gigi, Scarlett Dream, Het gezicht van Eppo.

149 (f 4,95): Conan, Wie is dat?, Conan-strip, Romeo Brown, Sam's Strip.

150 (f 4,95): Krazy Kat, De dieren van Crumb, Nard'n' Pat, Garfield, De Shtunk, Li'l Abner, Dierenleed, Fat Freddy's Cat, Vlaamse smetjes, Romeo Brown.

151/152 (f 6,50): Jan Kordaat, Yves Chaland en de erfenis van Tillieux, Het voorbeeldige leven van Jijé, De Bende van vier.

153 (f 4,95): William Vance, Bruno Brazil, Bob Morane, Jerom in Tibet, Kapitein Rob, Chantal Montellier, Vlaamse Frutjes.

154 (f 4,95): Belgische strips, Didier Comès, De Rat-cisten een strip van Comès, EC herleeft, Kuifje op de knieën.

155 (f 5,25): Victor de la Fuente, Haxtur, Fernando Fernandez, Francisco Ibanez, De Disney films, de toplijsten van 1981.

156 (f 5,25): Nieuwe Nederlanders, Paul Teng, Dick Briel, Red Rat, Gezellig en leuk, Prutswerk.

157 (f 5,25): Jean-Claude Mézières, Heavy Metal, Eric Schreurs, Sterren stralen in Hollywood.

158 (f 5,25): Marten Toonder, François Bourgeon, Comicana, Jean-Louis Floc'h, De Zeven van Zeveneken.

159/160 (f 7,—): Engelse stripweekbladen, Strip against racism, Crumb's Sketchbook, Stripfiguren vogelvrij?

161 (f 5,25): Nieuwe stripbladen, Knudde, Bij de dood van Wallace Wood, Josep Toutain.

164 (f 5,25): Interview met Harvey Kurtzman, Lijk op de Imjin, Lezers over parodie en plagiaat.

165 (f 5,25): Interview met Frank Margerin en Raymond Reding. Een analyse van de strips van Cosey.

166 (f 5,25): Interview met Paul Gillon, schepper van Schipbreuk in de tijd en met Pierre Christin scenarist.

167 (f 6,—): De wereld van Richard Corben, Jan Strnad zijn bezielde scenarist. De toplijsten van 1982.

170 (f 6,—): Interviews met Martin Veyron (tekenaar van Barend Terzijde), Bart van Erkel, en Chayé.

171 (f 6,—): Interview met Milo Manara (tekenaar van Guiseppe Bergman) en analyse van zijn strips. Interview met Frits Kloezeman (tekenaar van 'Rechter Tie').

172 (f 6,—): Krantestrips in Nederland. Interview met Nikita Mandryka (tekenaar van 'De gemaskerde Komkommer').

173 (f 6,—): Interiew met Ted Benoît (tekenaar van o.a. 'Morfeu Electrico'), Vijftig jaar Comics in Amerika. Interview met Dick Matena.

174/175 (f 8,—): Meeslepend interview met Peter Pontiac. Strips en Popmuziek. Boekbesprekingen.

176 (f 6,—): Fred en Liliane Funcken (Witte Ruiter, Harald de Viking enz.), Vijftien jaar Stripantiquariaat Lambiek. Strips en Onderwijs.

177/178 (f 8,—): Interviews met Schuiten, Renard en Peeters ('De medianen van Cymbiola'), analyses van hun strips. Interviews met Hermann ('Bernard Prince', 'Comanche', 'Jeremiah') Neal Adams en Tom Wilson. De toplijsten van 1983. Wendy Pini's Elfquest.

176 (f 6,—): Veranderingen bij Robbedoes, Kuifje en Eppo. Jaap Bubenik, Nico Noordermeer en Vaughn Bodé.

180 (f 6,—): Interview met Robert van der Kroft, tekenaar van Sjors en Sjimmie. Garfield, George Orwell als stripfiguur en de dood van Reiser.

181 (f 6,—): De fantastische werelden van Rork, prachtboeken over Hergé. Nieuwe ontwikkelingen bij Giraud en cartoons: Elyh.

182 (f 6,—): Vittorio Giardino over Sam Pezzo, interview met Dick Vlottes en cartoonist Pauk Verschaeren.

183 (f 6,—): Strips en voetbal: Kick Wilstra, Appie Happie, Roel Dijkstra, FC Knudde enz. Interview met cartoonist Efbé.

184 (f 6,—): Wasterlain, veranderingen bij Robbedoes, inteview met Herman Focke en het tijdschrift Titanic uitgevaren.

185/186 (f 8,—): Artikelen over Mézières' Ravian, Auclair en Will Eisners Opmakh mit Got. Interviews met de gebroeders Varenne en cartooniste Marlèn Nolta en een artikel over Philippe Marcelé. Extra bijlage over de strip-3-daagse.

187 (f 6,—): Interviews met André Juillard en Rumen Simeonov. Artikelen over Al Williamson en Jeremiah. Een strip van Williamson.

188 (f 6,—): Speciaal western nummer met een artikel over Durango, interviews met Laurence Harle (scenariste van Cartland) en Colin Wilson de nieuwe tekenaar van Blueberry.

188/189 (f 8,—): Interviews met Rochette, Franz. Kinderzegels in Nederland, Tex Avery en Nader tot Kuifje en Strips en onderwijs. Speciaal omslag met de kinderzegels van Joost Swarte.

191 (f 6,—): Deel van het artikel over de stripfiguur Robbedoes. Deel een van een herdruk van een verhaal dat Jijé van Robbedoes tekende. Een interview met de nieuwe Robbedoes tekenaars Tome en Janry. De toplijsten van 1984.

192 (f 6,—): Deel twee van de geschiedenis van de stripfiguur Robbedoes. Interviews met Yves Chaland en Lex van de Oudeweetering.

55/56 (f 3,75): Peter de Smet en De Generaal, Strop voor Jean Dulieu, Komt er een vakbond voor Striptekenaars?, Wereldkartoenale Philippe Pruillet, Lone Sloane-herdruk.

57/58 (f 3,75): Marten Toonder, Richard Corben, Victor Hubinon, Buck Danny, Daan Jippes.

81/82 (f 4,25):Peyo, Guus Slim, Heroic.

93 (f 2,95): Pogo, Paulus, Hocus Pas.

96 (f 3,25): Maestro v.d. Sierra's, Joseph Gillain, Mickey Spillebeen, Barelli, La France OH lala.

162(163(f 7,—): Robbedoes, Germande Guust Flater v.d. jaren '80?, Morris, M. Lodewijk – de zaak Suske en Wiske.

193/194 (f 8,—): Illustrated Classics, Hip Comics, Umberto Eco over Superman.

196/197 (f 8,—): Intervieuws met Chantal Montellier – Rob Peters – Cosey en Marc de Boer, Himalaya in strips, Yann en Conrad. Henk Kabos.

Carol Voges:
Pa Pinkelman's succes was verbazingwekkend

Voor onze samenwerking kende ik Godfried Bomans alleen van *Pieter Bas* en van *Erik en het klein insectenboek.* Karel Thole had daarvoor de illustraties gemaakt. Dat waren schitterende tekeningen. Net als Frans Lammers was hij in die tijd een toonaangevende tekenaar. Het waren ambachtelijke mensen met een grote kennis van zaken en ik bewonder dat nog steeds. Na de oorlog was Joop Lücker, de toenmalige hoofdredacteur van *De Volkskrant,* bezig een nieuwe redactie bijeen te brengen. Eén van de mensen die hij voor de kunstredactie had aangetrokken was Godfried Bomans. Het leek Lücker nodig om een vervolgstrip in de krant te hebben en daarvoor kwam hij bij mij terecht. Ik wist wat het was om een strip te maken, want ik had bij de 'Toonder Studio's' aan de serie *Tom Poes* zitten tekenen. Lücker vroeg of ik contact wilde opnemen met Godfried Bomans.

Ik heb de trein naar Haarlem genomen en ben naar Bomans gegaan. We hebben heel genoeglijk zitten praten, maar hij wist echt niet hoe je een strip maakt. Hij had zich er nooit in verdiept. We spraken af dat ik iets zou bedenken en hem dat zou toesturen. We zouden wel zien wat het zou worden. In die tijd duurde een treinreis aanmerkelijk langer dan nu. Ik had een oude envelop en een potlood bij me en tegen de tijd dat ik weer terug in Bussum was, had ik Pa Pinkelman getekend. Ik voelde me altijd aangetrokken tot mannetjes met een bolhoed op en een lullige regenjas aan. Van die onderzoekende, slimme heertjes, waar de lulligheid vanaf straalt door hun afhangende schouders en veel te grote regenjassen. Pollewop heb ik ook nog tijdens die treinreis bedacht, maar in Bussum heb ik later dat figuur vervolmaakt en er Kareltje, Flop en de andere bijfiguren bij bedacht.

Zoals afgesproken stuurde ik de schetsen op naar Godfried, die er erg enthousiast over was. Het is toen allemaal vrij snel van de grond gekomen. Godfried heeft er zelf nog drie knechten bij bedacht. Hij maakte van Kareltje een heel rijk jongetje, dat met z'n vader op een buiten woonde. En ja, als een schrijver eenmaal begint te schrijven, dan begint zo'n verhaal handen en voeten te krijgen.

Knetterteen

Iets wat bijna niemand weet en wat toch heel aardig is, is dat *Pa Pinkelman* oorspronkelijk Pa Knetterteen heette. De hoofdredacteur vond dat ontzettend vervelend en vroeg ons om een andere naam te verzinnen en het op te lossen. Zo komt het dat Pa Knetterteen op de tram van lijn 2 stapte en verdween en *Pa Pinkelman* er voor in de plaats kwam. Ik weet het niet meer precies, maar Pinkelman was Knetterteen's neef of zo. Knetterteen heeft maar heel kort meegespeeld, want in de eerste boeken had je meteen al *Pa Pinkelman*.

We hadden nooit verwacht dat de strip zo goed ontvangen zou worden. Dat is werkelijk verbazingwekkend geweest. Echt! Het succes van *Pa Pinkelman* besefte ik toen niet eens. Ik was een jaar of negentien, twintig en beschouwde dat tekenen niet als kunst met een grote K. Je neemt een vel papier en je gaat zitten tekenen. Het ging nogal gemakkelijk.

Schrijver

Als je me zou vragen hoe het contact met de schrijver was en hoe hij de teksten schreef; dat ging in het begin heel keurig en op de typemachine uitgetikt. Naderhand kreeg je vellen vol hanepoten, zodat het een echte puzzel werd. De teksten

De hele redactie van 'De Volkskrant' bijeen. Links voor 'Broer Jansz', met het opgeheven vingertje, de hoofdredacteur Joop Lücker en rechts, met het zwarte kostuum, Godfried Bomans.

kwamen ook altijd te laat binnen. Op een gegeven moment werkten we met maar één dag voorsprong op de krant, want toen ontving ik helemaal geen tekst meer. Dan ging 's middags de telefoon: '... Hallo? Carol, ben je daar...? piep-piep... krak-krak' (de telefoon stoorde in die tijd als de pest), 'Ja, ik zit hier ergens bij Maastricht en ik wilde je nog even de plaatjes voor de krant van morgen doorgeven. Dan moet jij er natuurlijk wel voor zorgen dat ze op tijd bij de krant komen'. Het was al een uur of vijf in de middag en ik zat te trillen op m'n stoel en dacht 'Goddomme, had je dat niet eerder kunnen doen?'

Op dat moment wist ik nog niet wat voor tekst er onder kwam, maar het sloot altijd prachtig aan. De teksten waren ontzettend inspirerend en het waren lappen... Marten Toonder had uit één aflevering tekst rustig vier strips gehaald. Als tekenaar wist ik nooit welk fragment ik moest nemen om te tekenen. Dat was heel moeilijk.

We hebben elkaar nooit echt beïnvloed. Als we een keer teksten bespraken, dan zette hij soms plotseling zijn typemachine aan de kant en zei: 'Carol, we gaan poffertjes eten!'. Want poffertjes eten, dat was het fijnste wat er was. Hij had in die tijd twee Mobilette's staan – ik had nog nooit op zo'n ding gezeten – en dan gingen we naar het centrum van Haarlem, waar je een poffertjeskraam had staan. We vlogen als gekken achter elkaar aan, met wapperende jaspanden en gingen poffertjes eten. Het hele verhaal kwam niet ter sprake.

Reizen

Als Godfried ergens een lezing moest houden, of op reis ging, dan vond hij het fijn als ik hem vergezelde. In Tilburg zijn we eens naar een streekmuseum geweest. Midden in de nacht klopte hij aan mijn deur. Hij was weer eens ontevreden over de hotelkamer. 'Goh Carol, wat lig jij hier fijn'. 'Jij hebt toch net zo'n kamer?', vroeg ik hem. 'Ja, maar jouw lampje. Dat zit net aan de goede kant van het bed. Het is een beter lampje en het hangt op een prettiger hoogte. Kunnen we niet ruilen van kamer? Vind je het niet erg om te ruilen?'. Dan moest ik in het holst van de nacht de hele handel inpakken en schuifelend over het overloopje naar de andere kamer.

De volgende dag gingen we met de trein terug en zaten we heel rustig met een verse *Elsevier* in de coupe. Tegenover mij zat een wat norse man een pijp te roken. Godfried ergerde zich kennelijk en haalde uit zijn zak een klein zoutvaatje. Het was een schattig dingetje, dat hij achterover had gedrukt uit het museum. Hij begon zichzelf met zout te bestrooien, net alsof hij zich voor een wastafel stond te bepoeieren. Tot onder z'n oksels toe. Ik was bezig een sigaret te draaien en daar werd ook een dosis zout op gestrooid. De man zat nog steeds en op een gegeven moment begon Godfried ook 's mans pijp met zout te bestrooien. De man zat stomverbaasd te kijken en verliet – zonder herrie te schoppen – de coupé.

Godfried had wel vaker van die gekke dingen. Er reden op een gegeven moment twee auto's parallel aan de spoorbaan. De

Van links naar rechts: Tante Pollewop, Kareltje, Flop en Pa Pinkelman.

één probeerde de ander in te halen en Godfried begon het spektakel te verslaan alsof het om een Grand Prix op Zandvoort ging. Na een tijdje waren de auto's uit het zicht verdwenen en de rest van de reis zat hij helemaal verdiept in z'n *Elsevier*. In Utrecht, waar ik moest overstappen, namen we dan wat verstrooid afscheid van elkaar en dat was dat.

Militaire dienst

De strip heeft al met al vijf jaar in de krant gelopen. Steeds met tussenpozen van een half jaar. Een deel van de verhalen maakte ik in mijn militaire diensttijd. Ik was gelegerd in Ede-Wageningen, in de Simon Stevinkazerne. Godfried stuurde mij de teksten toe en als de dienst er dan 's avonds op zat, alle geweren waren schoongemaakt en de schoenen gepoetst waren, dan ging ik op de zaal, tussen al die zwetende figuren zitten tekenen. Bij toerbeurt kreeg je 'kamerwacht'. Als de sergeant van de wacht in de deuropening verscheen, werd er van je verwacht dat je een keurig verslag deed. Soldaat Jansen moet morgen naar de tandarts en soldaat Pieterse gaat met buikpijn naar de dokter en zo voort.

Moet je je voorstellen; zo'n hoog en ongezellig lokaal, met enkele kale peertjes als verlichting en één lange tafel waaraan ik met m'n potje inkt en zo in de weer was. Als je daar zat te werken, had je je dikke jas natuurlijk uit gedaan en je deed je das af, je schoenen uit. Ik zat daar dus echt als een verfomfaaide dienstplichtige, waaraan alles ontbrak wat er aan hoorde te zitten. Ik liep daar gewoon op m'n sokken rond.
Opeens hoor ik stappen in de gang. Gevaar! De sergeant kwam er aan. Ik dacht: 'Ooh god! Daar komt ie. Wat moet ik allemaal aantrekken?'. Dus ik knoop snel een das om, trek gehaast m'n jas en schoenen aan. Uiteraard zag ik er nog erger uit dan tevoren en kreeg een stroom van verwijten van de sergeant. 'Wat ben je eigenlijk aan het doen?'. De sergeant keek op de tafel en zag daar een strook van *Pa Pinkelman*: 'Héé? Maak jij dat?'. 'Dat probeer ik, maar je zit me nu wel op te houden'. 'Goh! Dat staat toch altijd in *De Volkskrant?* Tsjaa. Eigenlijk kan dit niet, maar als je het niet te laat maakt...'. 'Nee', antwoordde ik, 'Ik schei er meteen mee uit. Je hebt m'n hele avond verpest. En als je zo weg gaat, doe dan wel wat zachter, want al die kerels liggen hier te slapen'. En daar ging de sergeant, op z'n keurig gepoetste roodleren schoenen, met z'n stokje onder z'n arm sloop hij naar de deur.
Ik tekende ook wel tijdens de middagpauze. De strip was al geïnkt en ik zou net beginnen met het zwart maken van sommige vlakken. Pinkelman's broek en wat silhouetten en zo. Het hele zootje zat om me heen en er zei één: 'Mag ik Pinkelman z'n hoed zwart maken?'. Dat mocht en hij aan de gang. Een paar dagen later stond het in de krant en dezelfde soldaat kwam aanhollen. 'Kijk, zie je dat?! Dat heb ik toch maar even mooi zwart gemaakt'. Die betrokkenheid van de anderen, dat was ontzettend leuk.

Jammer

Wat ik erg jammer vind is dat Godfried het niet meer heeft kunnen meemaken dat er van *Pa Pinkelman* een televisieserie gemaakt werd. Ik weet niet hoe hij het gevonden zou hebben. Het is ook jammer dat er nu niets meer met *Pa Pinkelman* gebeurt. Er zijn nu echter al zoveel boekuitgaven van gemaakt en die televisie-serie, dat je nu een heel andere vorm zou moeten bedenken. Wat voor soort vorm dat dan zou moeten zijn, dat weet ik niet...

De schrijver als tekenaar: Remco Campert en Bob den Uyl

door Pieter van Oudheusden

In dit nummer van Stripschrift wordt vooral aandacht besteed aan schrijvers die incidenteel of regelmatig stripscenario's leverden. Sommige schrijvers hebben ook zelf strips getekend, voor hun plezier of in een poging geld te verdienen. Een bekend voorbeeld is de dichter Leo Vroman, die een strip tekende op tekst van Anton Koolhaas en in de bundel *Huis en tuin* (1979) tekeningen opnam die als 'stripgedichten' omschreven kunnen worden. Op deze pagina's herdrukken we minder bekende cartoons en strips van twee andere Nederlandse schrijvers, Remco Campert en Bob den Uyl.

1 Remco Campert

In oktober 1949 verscheen het eerste nummer van *Mandril,* dat door de redactie een 'maandblad voor mensen' werd genoemd. Veel bekende en bekend geworden tekenaars en schrijvers werkten eraan mee: S. Carmiggelt, Harry Mulisch, Marga Minco, Lucebert, Eppo Doeve, Wim van Wieringen, Gerrit Stapel, Wim Boost, Hugh Jans. Remco Campert leverde zowel verhalen als tekeningen.

Mandril was een poging een Nederlands blad te maken in de geest van het legendarische tijdschrift *The New Yorker.* Remco Campert: 'Dat was in elk geval de bedoeling van de redactie. Die bestond uit krantemensen en sommigen hadden in New York gezeten tijdens de oorlog. Daar hadden ze zich *The New Yorker* eigen gemaakt, terwijl wij hier op 'n houtje zaten te bijten. Ze kwamen met dat verfrissende idee en nog steeds denk ik: hadden we maar een *New Yorker* kunnen maken... maar dat is een oude droom van me. Je ziet in *Mandril* pogingen om bijvoorbeeld een rubriek als *The Talk Of The Town* na te bootsen, of je zou beter kunnen zeggen: om het genre hier te introduceren. En uiteraard de combinatie van cartoons, short stories en goede journalistiek – wat in *Mandril* lang niet altijd gelukt is, vind ik. Maar het was toch een heel aardige poging om een blad op touw te zetten, dat niet specifiek literair of journalistiek was.'

In de eerste jaargang van *Mandril* tekende Campert voor de laatste pagina van het blad een cartoon over vier acrobaten die op elkaars schouders staan. Daarna tekende hij nog wat losse cartoons. Op één ervan is een laborant te zien, die een distelleerkolf tegen het licht houdt en constateert dat hij de woningnood heeft opgelost – nog steeds een actuele tekening. In diezelfde tijd tekende hij ook voor Het Parool: 'Dat was dankzij Henri Knap, die bij Het Parool werkte en ook in de redactie van *Mandril* zat. Het Parool had regelmatig cartoons nodig. Dat soort cartoonkunst naar Amerikaans voorbeeld is hier in Nederland ontstaan in Het Parool – en in *Mandril* natuurlijk. Het heeft een paar jaar geduurd en daarna is het weer verdwenen.'

Zelfprotret van Remco Campert (uit: Schrijvers tekenen zichzelf, 1980)

Campert was begonnen met cartoons tekenen omdat hij er plezier in had. 'Ik was nogal een *New Yorker*-fanaat en cartoons tekenen vond ik leuk, hoewel ik geen goede tekenaar was en ook nooit geworden ben. Ik weet nog wel dat ik in het begin dacht: Misschien zit er wel een boterham in. Maar dat bleek alras niet te lukken. Ik weet dat ik opgehouden ben met het idee: als ik nu verder wil met cartoons tekenen, moet ik me zo'n techniek daarin eigen maken... dan moet ik naar een tekenschool en goed leren tekenen. Dat was me te veel. Daarvoor was ik ook al te veel met schrijven bezig en dat bleek het al snel van het tekenen te winnen. Zo is het 'n beetje met een sisser afgelopen.'

Camperts voorbeelden waren de tekenaars van *The New Yorker* geweest. 'James Thurber natuurlijk, ook omdat je dacht: dat kan ik ook. Dat was zo onhandig getekend. Maar ik merkte wel dat wat ik tekende heel anders was. De cartoons die ik heb gemaakt, zijn niet Thurber-achtig getekend. Ik was ook beïnvloed door Virgil Partch. Die bewonderde ik echt. Een fantastische cartoonist, eigenlijk beter dan Thurber. Ook van George Price, die nog steeds voor *The New Yorker* tekent, was ik een groot bewonderaar. Ik hield ook van Peter Arno, maar toch meer van Partch, Thurber en Price. Waar dat nou aan ligt. Zijn cartoons waren altijd 'n beetje hetzelfde, gericht op het New Yorkse nachtclubleven. Heel goed... (lacht) misschien was dat het wel: ze waren te goed getekend.'

Van *Mandril* verschenen drie jaargangen. Daarna werd het blad opgeheven.

Aan het einde van de jaren zeventig verschenen tekeningen van Remco Campert in de Haagse Post en in NRC/Handelsblad, maar beide keren kwam er al snel weer een einde aan de productie. Campert was van plan geweest de column die hij voor de Haagse Post schreef, zelf te illustreren: 'Maar dat plan werd door mij niet doorgezet en door de redactie van de Haagse Post ook niet. Er werd niet tegen me gezegd: Ga nou door, en op een gegeven moment gaf ik het op.'

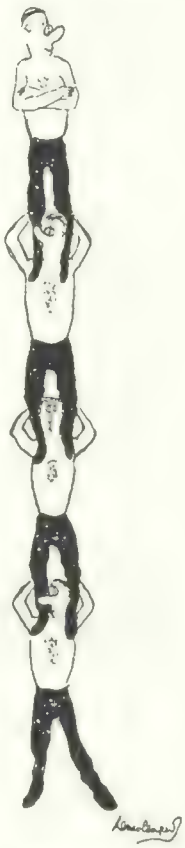

Baas boven baas boven baas boven baas

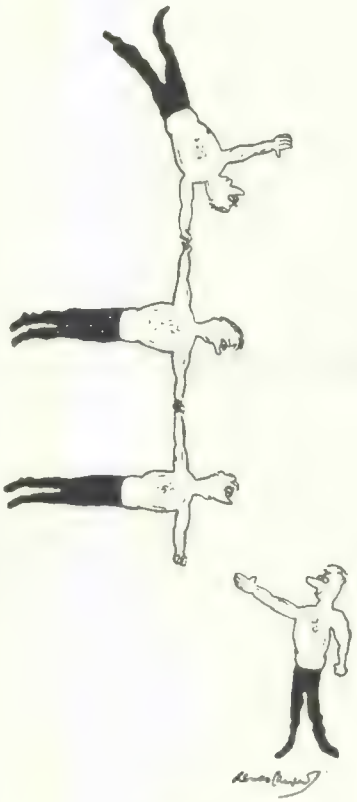

„Voilà!"

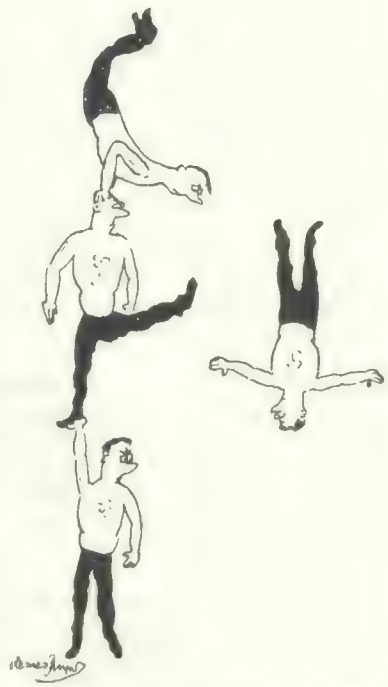

„Altijd moet hij iets bijzonders doen."

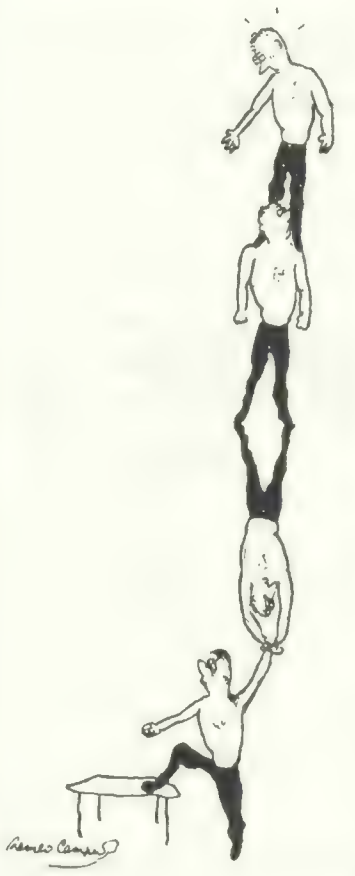

„Niet zo hoog!"

Hij stond er op om mee te doen

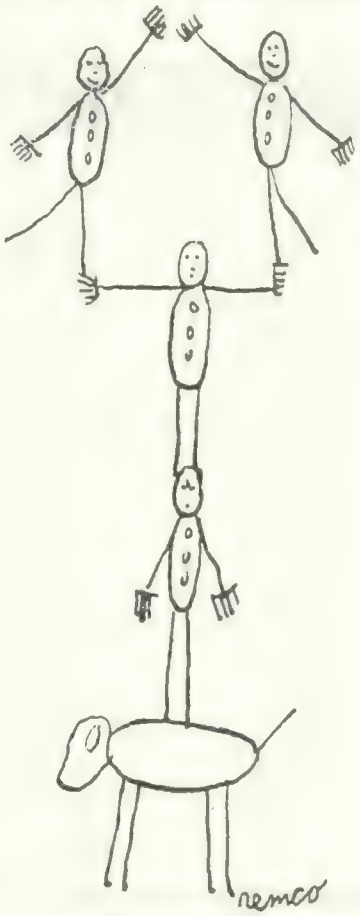

Kindermatinée

uit: Mandril

In april 1979 startte het Zaterdag-bijvoegsel van NRC/Handelsblad, dat onder redactie van Adriaan van Dis stond, met een strippagina waarop werk verscheen van onder andere Claire Brétecher, Kamagurka en later Marc Smeets. In het begin droeg ook Campert tekeningen bij, die hij omschrijft als '"n raar soort strip, een baan waarop woest getekende dingen stonden'. Als jongen was hij geabonneerd geweest op een Marten Toonder-cursus: 'Dan kon je strips leren tekenen, maar dat heb ik ook niet lang volgehouden. Dat zijn van die jongensbevliegingen. De strips die ik maakte waren gewoon verhaaltjes. Die wilde je vertellen omdat de strips die je las je zo boeiden. Ik was vooral onder de indruk van de strip die toen in De Waarheid verscheen: *Rip Kirby.*' Een strip die hij gemaakt had, was in de schoolkrant gepubliceerd (herdruk in Stripschrift 8/9, 10, 11 en 16).

Voor het bijvoegsel van NRC/Handelsblad tekende Campert zes strips. Ze lijken nauwelijks op de gebruikelijke gagstrips met duidelijk herkenbare figuren en een kort, afgeronde plot. Het zijn los getekende, speelse grapjes met soms een melancholieke ondertoon die aansluit bij Camperts literaire werk.

Campert tekent zelden meer. ''s Nachts wel eens... heel af en toe iets voor mezelf. Ik bedoel echt voor mezelf en dat gooi ik dan ook meteen weer weg. In die lege momenten. Maar niet bewust van: ik wil iets tekenen. Nee, dat is gesleten.'

REMCO CAMPERT

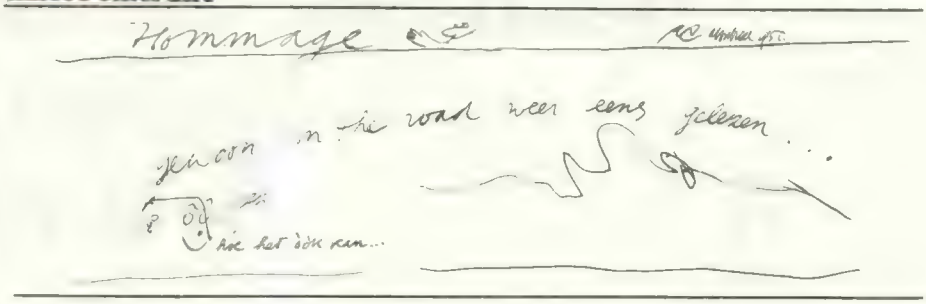

REMCO CAMPERT

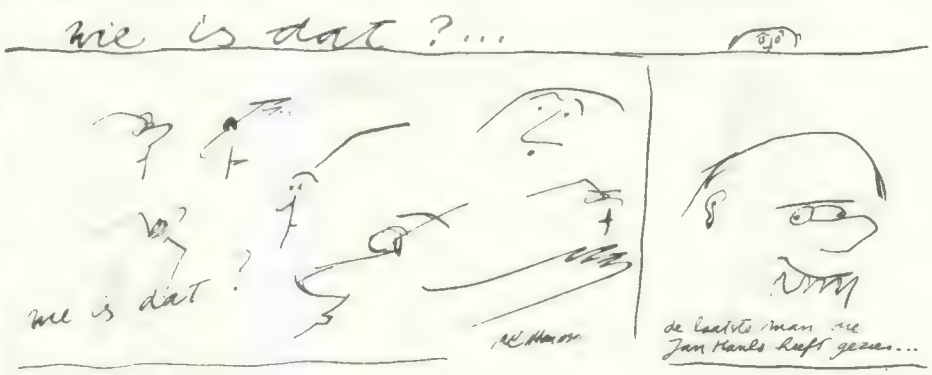

REMCO CAMPERT

uit: NRC/Handelsblad

REMCO CAMPERT

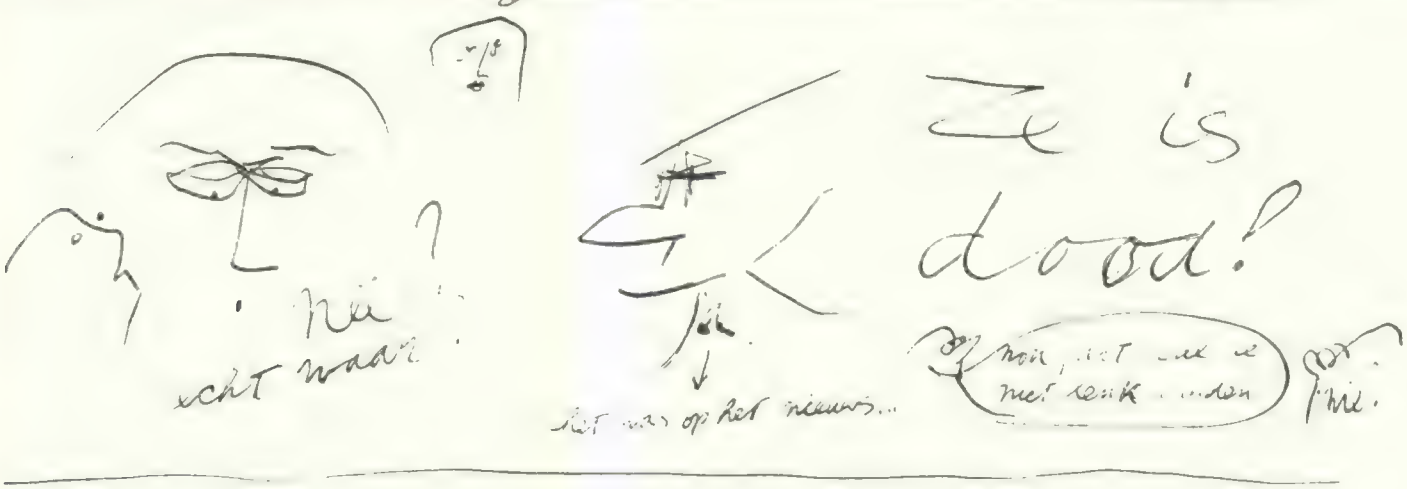

REMCO CAMPERT

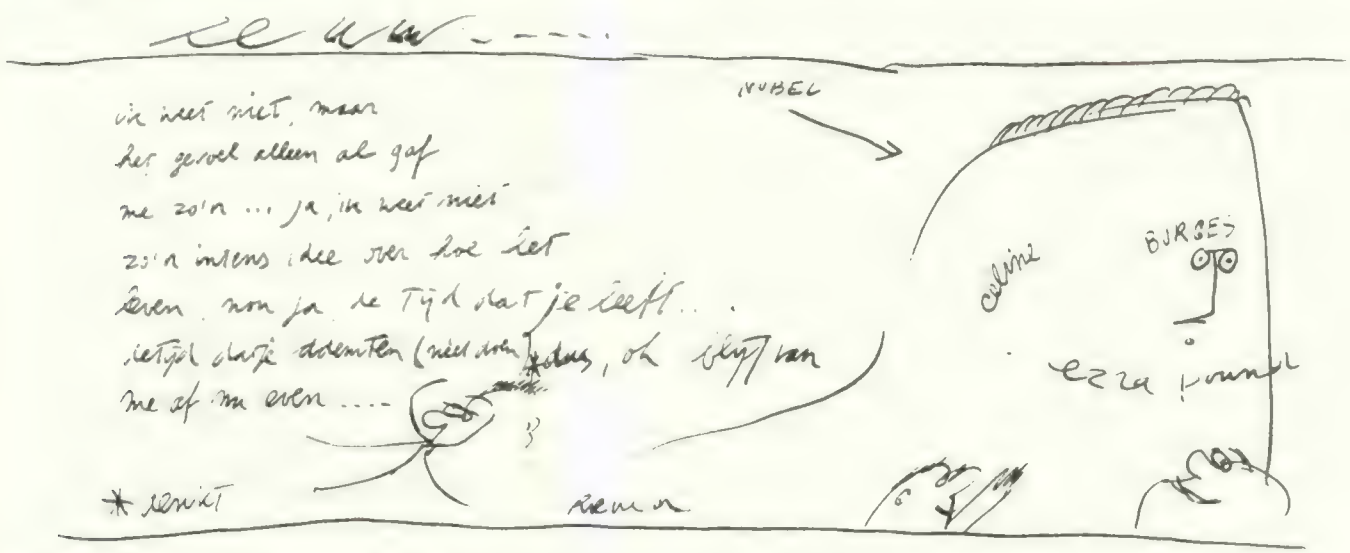

REMCO CAMPERT

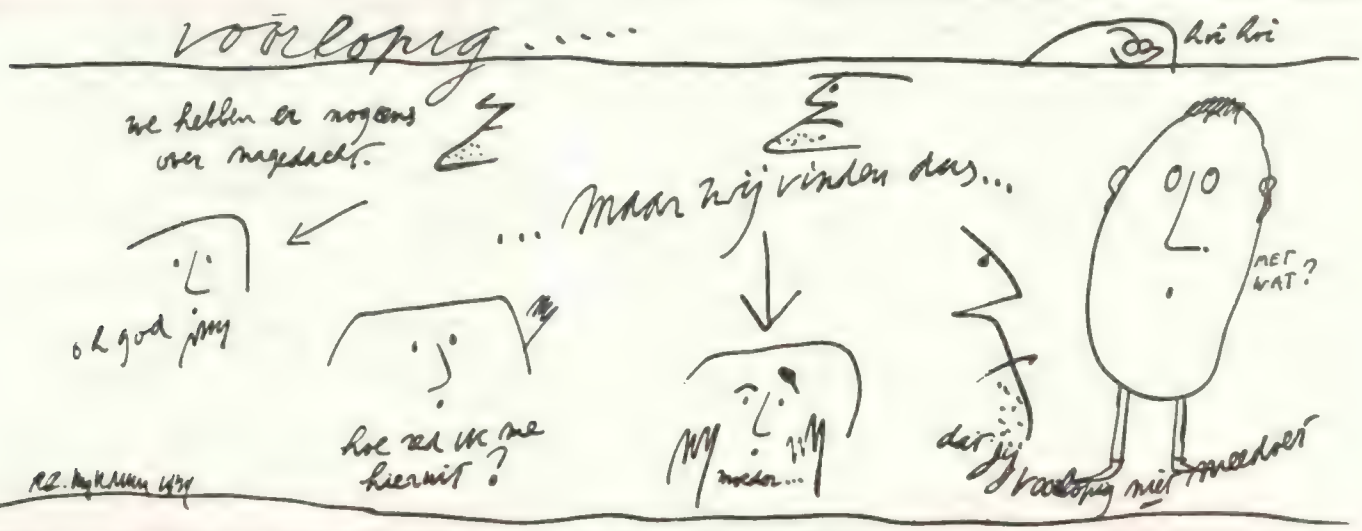

REMCO CAMPERT

Nu is het genoeg...

REMCO CAMPERT

Stil a.t.u.b...

REMCO CAMPERT

Helemaal alleen...

o ja?
hoe heet u?
en wat doet u nog
en zijn grenzen aan ons gebied!
ik ken jullie soort!
wel eens nagedacht wat je zegt, zij
ik had m'n broer nooit mee moeten nemen!...

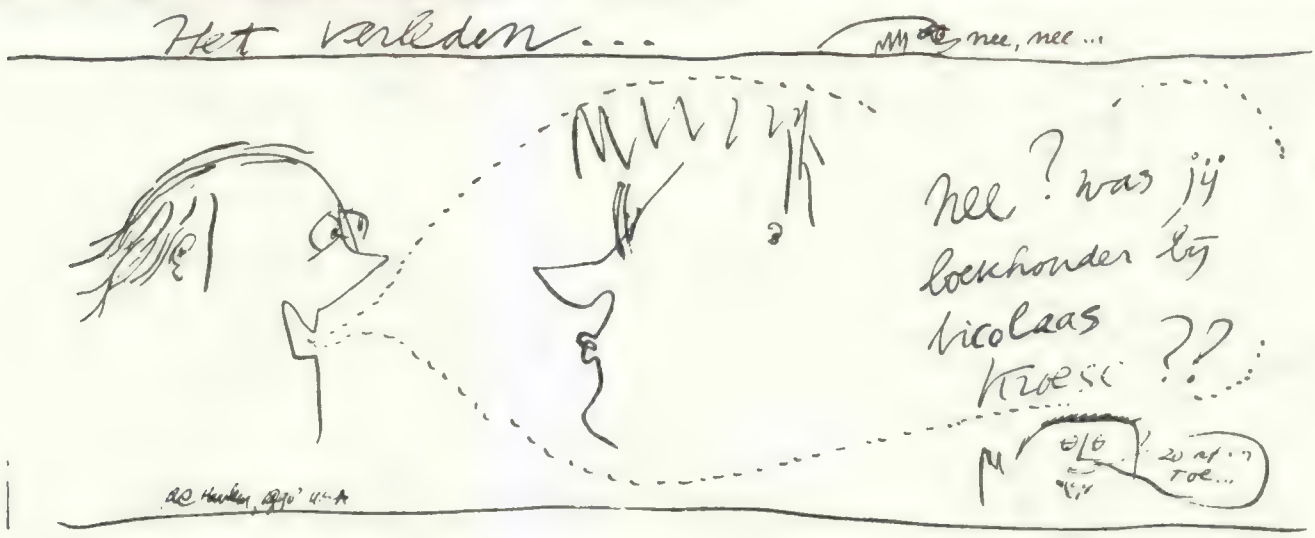

2 Bob den Uyl

Het beroemde en beruchte Rotterdamse tijdschrift *Hard Werken* prees zichzelf aan met de regels: 'Treedt naast de u bekende perken: / Ga u te buiten aan Hard Werken'. Van het blad verschenen in totaal tien nummers. Weggestopt in de brievenrubriek van de nummers 3 en 4 verschenen twee strips van de schrijver Bob den Uyl. Hij had ze gemaakt in de jaren vijftig (1955 volgens de datering op één van de tekeningen), toen hij samen met zijn vriend Hans Verwey in Parijs was: 'We wilden tekeningen maken, die verkopen en dan daarvan leven. Hans Verwey is beeldend kunstenaar, die kan heel goed tekenen, maar ik wilde ook wat bijdragen. Toen zijn die tekeningen ontstaan. Het waren er oorspronkelijk zeven, maar alleen deze twee zijn over. Het is natuurlijk op niks uitgelopen. We konden tekenen wat we wilden, maar niemand had er belangstelling voor.'
De stijl waarin de cartoons getekend zijn, doet denken aan de schrijver en cartoontekenaar James Thurber. Bob den Uyl: 'Ik geloof niet dat ik het werk van Thurber kende toen ik ze maakte. Het is toeval. Hij kon niet goed tekenen en ik ook niet en dan gaat het al gauw op elkaar lijken.'
In 1982 exposeerde Bob den Uyl in de Rotterdamse galerie Black Cat acht abstracte tekeningen, die ontstaan waren in 1962-1964. Hij was daarmee begonnen 'als therapie', legde hij aan interviewer Frans Vogel uit: 'Wat ik in het schrijven niet kwijt kan, probeer ik in die tekeningen te slijten. Het is ook als verademing tijdens slopende schrijfuren heel plezierig om te doen' (Het Vrije Volk, 30 augustus 1982). In hetzelfde artikel citeert Vogel een gedicht van Bob den Uyl: 'Ik word al ziek als ik aan schrijven denk / laat staan als ik achter de schrijfmachine ga zitten / zwetend van angst / verschrikkelijk toch / als je daarmee je geld moet verdienen'.

Zelfprotret Bob den Uyl (uit: Schrijvers tekenen zichzelf, 1980)

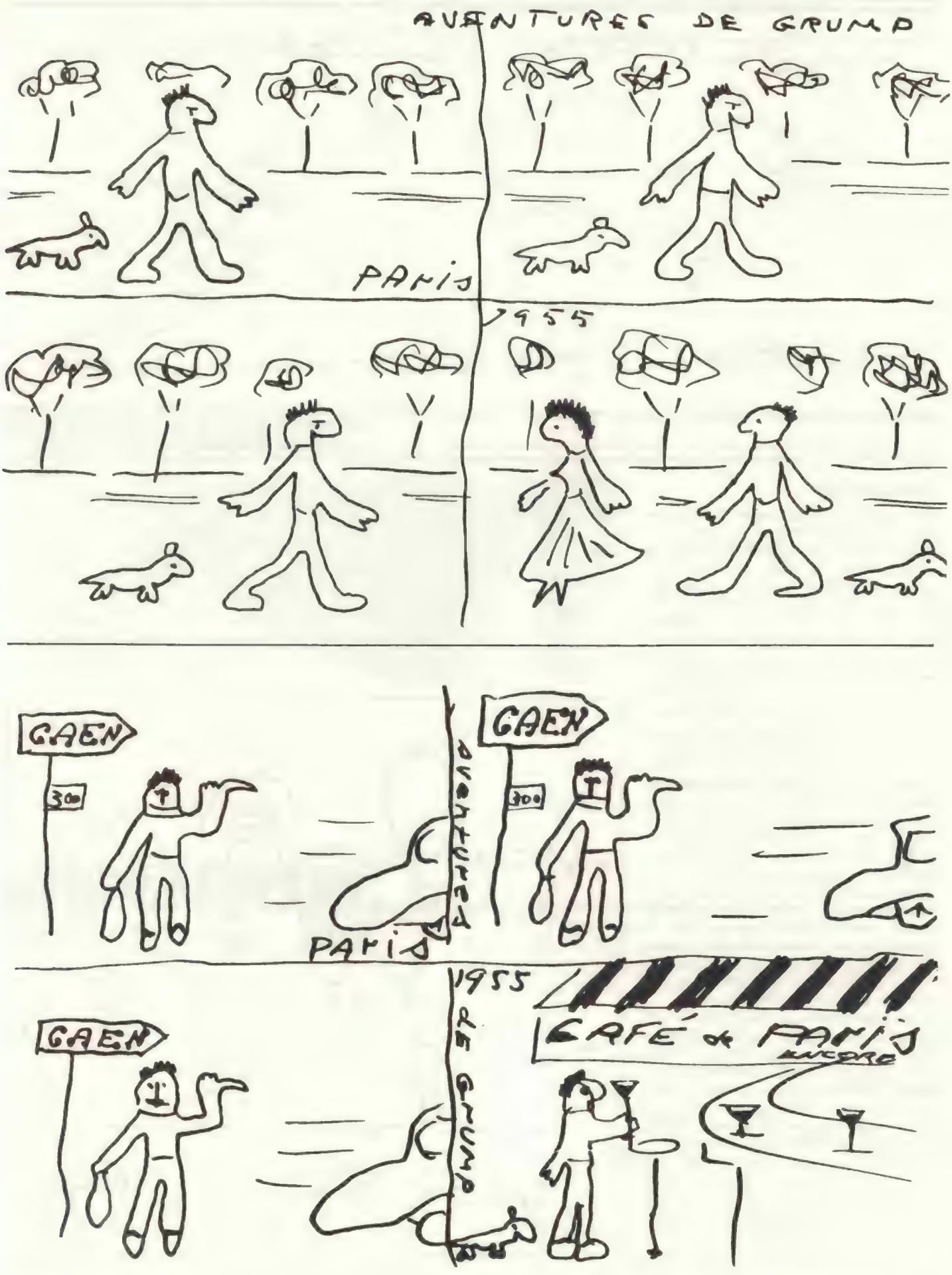
AVENTURES DE GRUMP
PARIS
1955
CAEN
30
AVENTURES DE GRUMP
PARIS
CAEN
30
1955
CAFÉ de PARIS
ENCORE
CAEN

Captain America

Bart Chabot

illustratie: Bart van Erkel

Dit is de '86-*version* van 't gedicht *Arbeit Macht Frei,* zoals dat 4 jaar terug in de bundel *Captain America* verscheen. De tekst was toen nog Jong & Onervaren. Sinds de publikatie in *C.A.* zeulde ik 't gedicht zo'n 4 jaar mee over de podia waardoor de aanvankelijk te lange tekst in 't boek werd geslepen & van alle ballast ontdaan. Na Streng Diëet & Veel Slaag bleef dit *Arbeit Macht Frei* over:

... nu Europa zo langzamerhand definitief het spelbord lijkt te zijn geworden voor een soort nucleair Mens Erger Je Niet-en, is het misschien de moeite waard om nog één keer terug te kijken om te zien hoe 't allemaal zo ver heeft kunnen komen. Steve Rogers reikt als Captain America naar nieuwe pieken van glorie in

Arbeit Macht Frei

terugkeer van de apenplaneet, de globe komt snel dichterbij
Captain America spreidt Zijn vleugels, & landt behouden op Duitse bodem
de parachute ligt als een reusachtig condoom op de open plek in het woud

'Guten Abend Captain America,' klinkt het vanuit 't aardedonker
dan ontploft een mokerslag op Zijn slaap
Jingle Bells, de wereld wordt een disco
er ontstaat een afgrond alsof het luik van een galg onder Hem opent
dan stort Captain America in het zwarte gat

onmeedogend sleuren zij Hem in de laadbak van een gecamoufleerde bestelwagen
dan verdwijnt de wagen in de duisternis

Captain America keert terug uit het graf
de Leopard verlaat de freeway, stopt voor een toegangspoort
boven de ingang is een motto aangebracht, 'Arbeit Macht Frei'
de slogan herinnert Captain America onwillekeurig aan iets vaag bekends
hekken zwaaien open, Hij wordt een hoog vertrek binnengeleid
de SS-er voor het raam komt met uitgestoken hand op Hem af
'Kaufman, Horst Kaufman. U bevindt zich thans in Auschwitz'
onder het linkeroog van Captain America trekt een zenuw
Disneyland lijkt opeens ver weg
maar Kaufman stelt Hem onmiddellijk gerust
het verblijf hier in Auschwits is van strikt tijdelijke aard
eindbestemming is een opvangcentrum waar de verwerking van krijgsgevangenen
meer tijd vergt dan aanvankelijk was gepland
tot Zijn doorreis is Captain America bij het Kommandantur ingekwartierd
dan nodigt Kaufman Hem uit voor een korte rondleiding

Captain America krijgt een homp brood in een moderne keuken
een smal pad langs prikkeldraadversperringen brengt hen bij een kazernecomplex
waar mediese experimenten worden uitgevoerd
dan betreden zij een ruime binnenplaats
Captain America vernauwt de ogen tot spleten
de aanblik is deprimerend
overal in het rond liggen de verbrande kadavers
Kentucky Fried, & i don't mean chicken
in het midden van de arena is een bloedparty in volle gang
de speciale behandeling van communisten & joden, verduidelijkt Kaufman

Captain America fluit door Zijn tanden
daar kan de Klu Klux Klan nog wat van leren
dan stelt Kaufman voor één van de talloze barakken te bezichtigen
maar Captain America hoort hem nauwelijks
plotseling heeft Hij een verbijsterend visioen
Oost-Europa wordt door de Bolsjewieken bevrijd & hervormd tot een gordel van satellieten
enige waterdichte dollars uit de as gegijzeld West-Europa
een Europa met Germanië als bondgenoot!

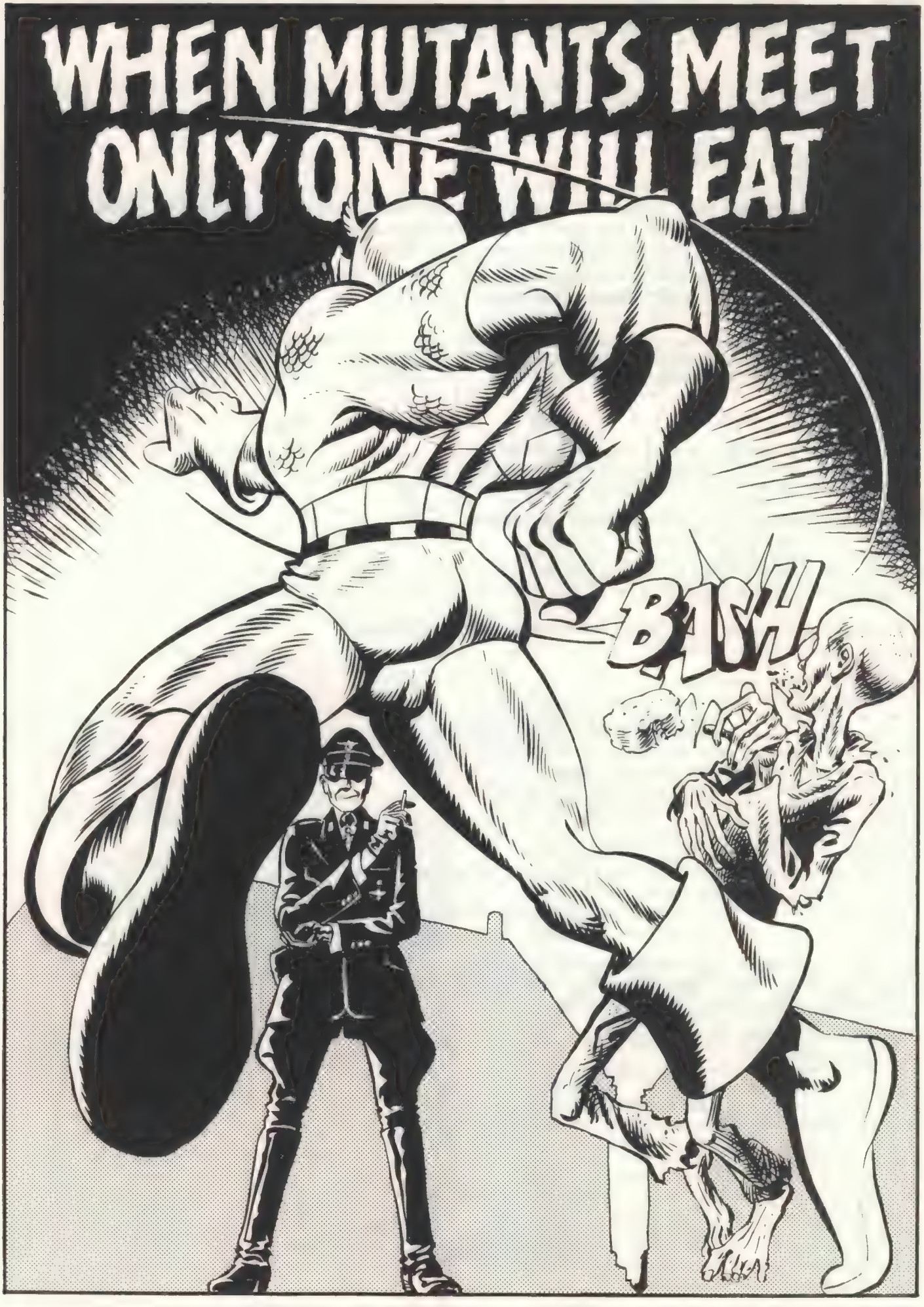
WHEN MUTANTS MEET
ONLY ONE WILL EAT
BASH

Zijn President & de kranten.. dan vallen Zijn gedachten stil
één van de mergelmensen grijpt blindelings naar Zijn broodhomp
razendsnel slingert Cap de machtige rechtervuist van zich af
de schedel kraakt, de mergelman zakt met gebroken ogen op een brits
het wordt vreemd stil in de barak
de mergelmensen staren Hem aan
'When mutants meet only one will eat,' glimlacht Kaufman fijntjes
Cap ademt scherp & stapt over de dorpel buiten

aan het eind van de voorbije week verschijnt plotseling Kaufman in de kamer
een ader bonst aan z'n slaap, & ook verder toont hij alle tekenen van paniek
met één sprong staat Cap voor de brede ramen & overziet het terrein
van alle kanten klimmen Amerikanen uit goedverzorgde voertuigen
onder diephangende wolken juichen de mergelmensen hun bevrijders toe
in overwinnaarshouding steekt Cap de hand groetend op

Cap staat nog voor het raam als de eerste Amerikanen het vertrek binnenstormen
twee gestalten dringen zich naar voren
Cap herkent de mergelmensen uit de barak
buiten zinnen 'verrader' schreeuwend wijzen zijn naar *Hem*
een bliksemende pijn schiet door Zijn zij
Cap start in een zwart ravijn zonder bodem

blauw uitgeslagen hangt Cap's hoofd tussen de versmalde schouders
de gezichten van Z'n ondervragers kan Hij niet meer onderscheiden
toch kleeft een grijns in Zijn mondhoeken
doorlopend mishandeld heeft Hij niets toegegeven van het Hem ten laste gelegde
& morgenvroeg begonnen hier in Nürnberg de hearings al
een vlakke hand zweept zonder waarschuwing een regen van slagen in Zijn gezicht
maar Cap maakt hen geen verwijten & volhardt in Zijn zwijgen
de ondervragers staan voor een onoplosbare opgave

in het midden van de nacht gooien zij Hem in een zeer kale cel
lichamelijk gebroken neemt Cap Zijn laatste besluit
& slikt de capsule in

het is kwart over zes in de ochtend van de 20e november
als Sergeant Leon Wilkins de cellenrij op de parterre inspecteert
hij opent de deur aan het eind van de halfdonkere gang & gaat binnen
Wilkins gezicht verstrakt bij het zien van de roerloze gedaante op de vloer
snel zet hij het serveerblad weg, buigt zich voorover
& draait met de rechterhand het lichaam om

de wijdopengesperde ogen staren in de oneindige verte
Steve Rogers was dood
The Count Goes West

Wordt Vervolgd

Science Fiction-schrijvers en strips

door Hans Pols

Science fiction (SF) is niet alleen een soort literatuur. Het genre strekt zich uit over een groot gebied: strip, film, theater, beeldende kunst in het algemeen... Zoals de strip later is ontstaan dan de literatuur, is ook de eerste SF-strip jonger dan het eerste SF-boek. Algemeen wordt *Buck Rogers* als eerste SF-strip beschouwd. Deze krantestrip verscheen voor het eerst in 1927 en was gebaseerd op een roman van Philip Nowlan.

Zo zijn er allerlei verbanden tussen SF-strips en literatuur. Talloze boeken kennen een stripbewerking. Enkele voorbeelden: *More than human* (Sturgeon), *The stars, my destination* (Bester), *Lord of the rings* (Tolkien), *2001* (Clarke), *Dune* (Herbert).
Verder zijn er SF-boeken bewerkt tot films: zoals *Dune, Fahrenheit 451* (Bradbury), *The illustrated man* (Bradbury), *1984* (Orwell), *Soylent green* (Harry Harrisson) enzovoort.
Bij enig succes werden deze films/boeken dan ook nog eens bewerkt tot strips. Op deze manier kwamen stripversies tot stand van *Dune* (gebaseerd op de film, die weer gebaseerd is op het boek), *2001* (fraai gedaan door Jack Kirby), *Lord of the rings* (door Luis Bermejo), *Blade runner* (gebaseerd op de film, die weer gebaseerd is op Philip Dicks boek *Do androids dream of electric sheep?*).
Tenslotte kunnen films ook weer leiden tot strips. Zo is René Pellos' *Futuropolis* rechtstreeks gebaseerd op de film *Metropolis* van Fritz Lang.

Elric – P. Craig Russell

Het aantal SF-schrijvers dat direkt betrokken is geweest bij de produktie van strips is niet zo groot. Ik noemde net Phil Nowlan, die de roman *Armagedon 2499 AD* schreef en zich daarna ging bezig houden met *Buck Rogers*. Ray Bradbury schreef in de vijftiger jaren talloze scenario's voor EC-comics. Voor een deel waren dit bewerkingen van zijn eigen korte verhalen, zoals *There will come soft rains*. De verhalen van Bradbury horen tot het beste dat in EC-bladen verscheen. Momenteel worden al deze strips herdrukt door Albin Michel. Tot nu toe zijn twee delen *Bradbury* verschenen.

Een schrijver die zeer veel met strips te maken heeft gehad, is Michael Moorcock. Deze Engelse schrijver startte zijn karrière in de jaren 50 en maakte tot op heden zo'n 50 boeken van sterk wisselende kwaliteit. Hij schreef verhalen die horen tot het 'sword-and-sorcery' genre (waaronder *Elric*) en SF-romans. De laatste jaren schreef hij veel minder, maar van een steeds hogere kwaliteit; bijvoorbeeld *Gloriana* en *Byzantium endures*. Behalve zo ontzettend veel boeken schreef hij ook talloze scenario's voor de Engelse bladen: *Tarzan adventures, Lion, EAGLE, Buffalo Bill, Dick Turpin, Olac, Look and learn, Sexton Blake library*. Het zal duidelijk zijn dat dit niet allemaal SF-scenario's waren.
Vooral Moorcocks 'sword-and-sorcery' verhalen zijn nogal eens onderwerp van stripbewerkingen geworden. Voor het merendeel zijn deze strips verschenen met Moorcock instemming en medewerking. Van zijn SF-verhalen zijn mij slechts twee bewerkingen bekend.
In de Warren-uitgave *Unknown worlds of science fiction* verschenen stripbewerkingen van SF-verhalen. In nummer 6 was dat onder andere *Behold the man,* gebaseerd op de gelijknamige novelle en in beeld gebracht door Alex Nino. In dit verhaal keert een man terug in de tijd en wordt tegen zijn wil in de Messias.

Moorcocks meest bekende romanfiguur *Jerry Cornelius*, de held uit 4 boeken, werd in de jaren 60 verstript door Mal Dean. Hij tekende *The english assassin,* een strip even warrig als de roman, maar zeker niet even mooi.
Jerry Cornelius overigens is terug te vinden in *Majoor Fataal* – de schepping van Moebius. Met deze strip voegde Moebius zijn

Elric – Druillet

eigen hoofdstuk toe aan de verhalen rond deze figuur, die overigens door Moorcock is vrijgegeven voor iedereen die er iets mee wil doen.

Halverwege de jaren 70 ontstond in Amerika een soort rage om 'graphic novels' te maken. Een vorm ergens tussen strip en geschreven boek in. Over het algemeen waren deze produkten weinig geslaagd (met uitzondering van Eisners *A Contract with God*). Ook Moorcock deed aan deze trend mee. Zo maakte hij een 'graphic novel' met Howard Chaykin, een Engelse tekenaar die in Amerika werkt: *The swords of heaven, the flowers of hell.* Dit is het vierde deel in de serie rond 'the eternal champion'. Het werd speciaal geschreven als 'graphic novel'. Eveneens bewerkt werd Moorcocks serie *Dorian Hawkmoon.* Bij de Engelse Big O Press verschenen hiervan drie delen: *The jewel in the skull, The crystal amulet, The sword and the runestaff.* Deze werden alle geïllustreerd door James Cawthorn.
Elric is door talloze tekenaars opgepakt. (De verhalen rond deze prins, die dankzij zijn zwaard Stormbringer weet te overleven, spraken blijkbaar erg tot de verbeelding.) De eerste keer dat dit gebeurde, was in 1973. Bij Unicorn Press verscheen toen een, nu zeldzame portfolio getekend door Phillippe Druillet. Vrijwel alle tekeningen in dit dunne, in paarse inkt gedrukte, boekje gebruikte Druillet later weer in *Yragael* en *Urm.* In Conancomics 10 en 11 vinden we Elric terug, zij aan zij met Conan de barbaar. Dit verhaal, getekend door Barry Smith is één van de hoogtepunten in de Conan-reeks. Het scenario werd geschreven door Roy Thomas.
Veel *Elric*-bewerkingen verschenen in het blad *Star Reach*: *Tigers of Pan-Tang* door Kimball en Gould, *Elric* door Frank Brunner. Beiden hebben een eigen sfeer en mijns inziens werd de personage door Frank Brunner het beste neergezet. Absoluut de fraaiste *Elric*-strips werden gemaakt door P. Craig Russell. Een eerste verhaal verscheen als album bij Marvel. Een kort verhaal *When gods laugh* werd nog gepubliceerd in Epic Illustrated, waarna Russell, geassisteerd door Michael Gilbert en op scenario van Roy Thomas, startte met een comic. Deze comicserie begint met het eerste verhaal. De eerder bij Marvel uitgegeven verhalen komen chronologisch dus na de comic. In totaal maakte Russell zes comic-uitgaven, die bij elkaar in ongeveer 180 pagina's het eerste *Elric*-verhaal vertellen.

Terug naar de 'graphic novels'. Howard Chaykin maakte voor hij aan *American Flag* begon, nog een aantal 'graphic novels', waaronder *Star Wars, The stars, my destination* en het speciaal voor dit doel geschreven *Empire.* Scenarist van *Empire* was de schrijver Samuel Delaney (waarvan weinig in het Nederlands vertaald is, helaas). Dezelfde Delaney maakte met Chaykin ook een kort verhaal: *Seven moons cast complex shadows,* dat verscheen in het tijdschrift Epic Illustrated. In ditzelfde blad verschenen ook strips naar verhalen van Harlan Ellisson: *Sleeping Dogs, Lifehutch* en *Run for the stars,* geïllustreerd door Ken Stacy. Harlan Ellisson is een controversieel figuur in Amerika. Behalve met zijn verhalen werd hij ook bekend als een fel polemist, die nogal eens ageerde tegen 'the American way of life'. Verder schreef hij scenario's voor *Star Trek* en andere televisie-series, sommige toneelstukken en televisiekritieken (*The glass teat*). Enkele van zijn korte verhalen kwamen terecht in *The Illustrated Harlen Ellisson*, een soort Margriet-winterboek, maar dan in SF-sfeer; strips, illustraties, 'graphic novel' en een 3D-verhaal vullen deze paperback. Er werd aan bijgedragen door onder meer Ralph Reese, Tom Sutton, Alfredo Alcala en William Stout.
Eenzelfde soort lot onderging Roger Zelazny; enkele van zijn verhalen werden bewerkt door Gray Morrow, een uitstekende illustrator die echter vrij weinig strips op zijn naam heeft staan. Hij bewerkte onder andere *A rose for ecclesiastes, Shadowjack* en het mooie *The doors of his face, the lamp of his mouth* (te vinden in The Illustrated Gray Morrow).

Deze opsomming van Amerikaanse strips is ongetwijfeld niet kompleet. Te vermelden valt nog het Canadese blad Andromeda dat in ieder nummer een strip afdrukte, gebaseerd op een roman van onder anderen Vance. De schrijver William F. Nolan tenslotte maakte enkele strips voor *Alien Worlds*, geïllustreerd door Al Williamson.

Een aantal Franse scenaristen heeft zich ook met het geschreven woord bezig gehouden, bijvoorbeeld Pierre Cristin (SF) en Jean Claude Forest (kinderboeken). Jean Pierre Andrevon schreef behalve SF-romans ook stripkritieken en recensies, onder meer in het blad Circus. Verder was hij verantwoordelijk voor het scenario van *Matricule 45000* (tekeningen van Veronik) en *Ceux-la,* één van Pichards betere strips.

Wat Nederland betreft valt nog te vermelden *1984,* het album waarin Schreurs en Hansen George Orwell een blik gunnen in de wereld anno 1984. Tais Teng houdt zich de laatste jaren vooral bezig met het schrijven van SF-verhalen. Bij mijn weten is hij de enige schrijver in dit genre ter wereld, die ook zelf een aantal strips heeft getekend.

STRIP SCHRIFT SPECIALS

Kuifje
De bekende 'Kuifoloog' Har Brok analyseerde 23 Kuifje albums. *f* 10,—

Lucky Luke
Kees de Bree en Hans van den Boom analyseren de wereld van Morris, schepper van Lucky Luke. Met veel onbekend illustratie materiaal. *f* 19,50

Suske en Wiske
Een schat aan informatie over deze meest succesvolle Vlaamse strip aller tijden. Veel onbekend illustratiemateriaal en acht kleurentekeningen. *f* 19,50

De F van Flater
Een groot interview met, en artikelen over de meest nagetekende stripmaker: André Franquin, schepper van Guust Flater en de Marsipulami. *f* 25,—

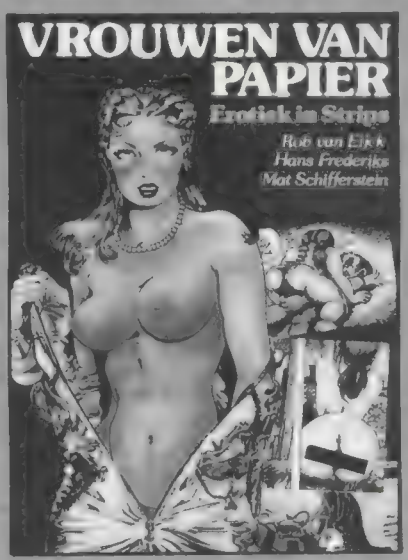

Vrouwen van Papier
Erotiek in Strips. Artikelen o.a. over de meesters van de erotische strips, Manara, Crepax en Pichard. Censuur in strips en pin-ups. *f* 25,—

Sjors en Sjimmie
Een uitgebreid dossier over twee striphelden, die nog steeds een ongekende populariteit hebben. *f* 25,—

Deze specials zijn te bestellen door overmaking van het desbetreffende bedrag plus *f* 4,25 aan portokosten op postgiro 209948 tnv Stripschrift Zeist.

VONK UITGEVERS BV
Postbus 420
3700 AK ZEIST

J.A. Deelder en het stripwezen

door Pieter van Oudheusden

In de jaren zestig schreef de dichter J.A. Deelder stripscenario's voor de tekenaar Rob Peters. De verhalen verschenen in Robbedoes. Onlangs werden ze in twee delen gebundeld en herdrukt door uitgeverij de Lijn. Pieter van Oudheusden, schrijver van onder andere de biografie *De Mensch Deelder,* sprak naar aanleiding van de heruitgave met Peter's en Deelder en maakte een overzicht van de tot dusver verschenen reacties in dagbladen en tijdschriften.

'Mijn vroegste herinnering is, dat ik je in de achterkamer zag zitten met de mededeling van mijn moeder dat jij "hier woont op het ogenblik". Ik stond eerst wel even te kijken.' Rob Peters probeert zich te herinneren waar en wanneer hij Jules Deelder voor het eerst heeft ontmoet. Volgens Deelder hadden ze al eerder kennisgemaakt. Vast staat, dat ze elkaar hebben leren kennen via Roselie, Robs jongere zus die de vaste vriendin van Deelder werd.
Deelder: 'Ik heb je eerder gezien op de verjaardag van Roos, toen ze 16 werd.'
Peters: 'Ach zo.'
D.: 'Toen ook die Gongrijp er was, die Hitler nadeed.'
P.: 'Was jij daar ook?'
D.: 'Had ie met gebrande kurk zo'n zwart snorretje gemaakt. Deed ie heel goed... Dat is toch niet diezelfde Gongrijp die later bij Slavenburg's Bank gepakt is?'
P.: 'Het zou me niets verbazen, want de mensen waar we in ons leven mee geconfronteerd zijn, blijken toch vaak heel andere antecedenten te hebben gehad dan we oorspronkelijk meenden.'
D.: 'Die Gongrijp zat toch in de reclame, bij Lintas. Henk Gongrijp.'
P.: 'Wat een uitstekend geheugen heb je toch.'

Samen maakten Peters en Deelder een *ABC voor de genieter van Marihuana* onder de pseudoniemen Youssouph ben Houpla en Julian te Joint. Deelder schreef zesentwintig vierregelige rijmen, Peters maakte de illustraties en verzorgde de grafische vormgeving. Ook maakten ze enige tijd deel uit van een popgroep, die eerst *Schlagergezelschap 'de Hyacinth'* heette en later de *Popera,* een samentrekking van pop en opera. De groep maakte popmuziek die niet gebaseerd was op de Amerikaanse rythm & blues, maar op de Europese operatraditie. Andere leden van de groep waren Robs zuster Roselie en componist Peter Snoey. Deelder schreef de teksten voor de nummers, Snoey componeerde de muziek. Toen succes uitbleef, verloren de leden van de groep hun belangstelling voor het project. Het bleef bij drie singles, die geen hits werden.

J.A. Deelder, 1985 (foto Pieter van Oudheusden)

Nooitgedacht

De samenwerking op stripgebied begon bij het *Amber & Akka*-verhaal. *Moord op de hofstede,* waarvoor Deelder de dialogen schreef. Al eerder was Peters bij zijn werk als striptekenaar voor het Belgische jeugdblad Robbedoes geholpen door Peter Snoey en vrienden als Peter Bulthuis en Phocas Kingma. Ze hadden hem ideeën voor verhalen aangereikt, maar konden geen werkbaar scenario schrijven.
Peters: 'Veel striptekenaars hebben een uitgewerkt scenario nodig, maar ik heb een hoop ideeën van mezelf, dus ik kan me niet voorstellen dat ik onder die conditie zou kunnen werken. En dan nog. Je kan met iemand werken die je assisteert en de ideeën weet te substantiëren, die wel in je hoofd zitten maar er om een bepaalde reden nog niet uitkomen. Als je daarentegen met iemand als Jules naast je werkt, dat is veel interessanter. Dan komen bepaalde ideeën samen en zie je ineens nieuwe mogelijkheden.'

Toen je met Jules begon samen te werken, kregen de verhalen ook een eigen toon.
P.: 'Jazeker, die mensen krijgen woorden op hun lippen die ik in geen honderd jaar had kunnen verzinnen, die niet alleen leuk zijn, maar ook inhoud aan de karakters geven.'
Jullie zaten qua humor op dezelfde lijn.
P.: 'Zeker, maar ook wat betreft de hoge kwaliteitseisen die we allebei aan het eindresultaat stelden.'
D.: 'Nou ja, ik vond dat Rob gewoon verschrikkelijk goed kon tekenen. En als we samen waren... een half woord, meer was niet nodig. Het ging heel goed. En ook lachen zelf. Dat is het enige criterium: je moet het zelf interessant of leuk vinden. Ik dacht nooit aan die kinderen die dat zouden moeten lezen. Dat was misschien wat de heren Dupuis minder beviel, maar okay, wij hadden er lol in die dingen te maken. En dan schrijft zo'n halve zool in het Algemeen Dagblad dat 'ie dat "ouderwetse humor" vindt. Oliebol.'

P.: 'Je moet die Robbedoes vandaag de dag eens inzien. Er is geen moer aan.'
D.: 'Ik vind *Het Geheim van het Bankgeheim* nog steeds het meest volmaakte verhaal dat we gemaakt hebben. Het vormt een op zichzelf staand geheel, waarbij aan het eind de situatie weer teruggedraaid wordt naar het begin.'
P.: 'En in zich draagt dat je gek wordt als je teveel naar geld kijkt.'
D.: 'We hadden wel degelijk een boodschap. Geld stinkt niet hoor, daar gaat het niet om. Ik wou vroeger al rijke stinkerd worden. Dat idee heeft nog steeds weinig van zijn aantrekkelijkheid verloren.'
Wiens idee was Amber & Akka *eigenlijk, Rob?*
P.: 'Van mij, het is je toch duidelijk dat ik iets heb gecreëerd om mijn broodwinning niet kwijt te raken. Het beviel me best zo. Ik kon gaan en staan waar ik wilde, ik hoefde alleen eens in de maand een pakje tekeningen op te sturen en kreeg dan een cheque terug. Daar denk ik nog wel eens over na... Het idee voor de hoeve Nooitgedacht kwam van Peter Snoey. Ik had het met hem erover: die mensen moeten iets doen, die bewaken geheimen. Omdat het werk undercover moest zijn, kwam Peter toen met de suggestie een boerderij te gebruiken. Dat sloeg bij me aan. Ook commercieel gesproken zag ik het wel zitten, in verband met Dupuis: een boerderij... "ça, ça, c'est joli, oui, oui, tous les animaux".'
D.: 'Ja, alle mogelijkheden van die dieren daar... maar ja, die speelden totaal geen rol' (hilariteit).

Uitnodiging antiquariaat Lambiek, 1985 (tekening Peter Pontiac)

P.: 'Daar wordt alleen tegen gefoeterd: "Hé, vuilak, daar heb ik net geveegd".'
D.: 'Dat gegeven met die hoeve met die gasten, dat was in de loop van de verhalen die Rob met anderen heeft gemaakt, al helemaal vast komen te staan. Toen was het voor mij: binnen de perken zijn de mogelijkheden even onbeperkt als daarbuiten. Voor mij werden de figuren die daar op kwamen

HONDERDJARIGE

soms wordt één
van zijn dochters
midden in de nacht wakker
als hij hongerig meedeelt

'soep met ballen
dat zou me wel bevallen'

uit: Een dag in het leven van Professor Hilarius

draven veel belangrijker dan die vaststaande figuren. Van mij was ook het idee om Sir Charles op de hoeve te laten landen. "Dat kan toch niet?" zei Rob. Ik zei: "Die laten we toch gewoon uit de lucht pletteren".'
P.: 'Bij *Amber & Akka* ging het vooral om de weirdo's die over de vloer kwamen.'
D.: 'Hoewel die Akka – dat is toch die Chinees? – af en toe wat aardige opmerkingen maakte als "Mijn waarde, wat zou het leven zijn zonder tegenslag" en dat soort dingen.'
P.: 'Die had net genoeg kleur om speciale uitspraken weg te geven. Maar die Amber was niemand. Die moest functioneren om de strip als Dupuis-fähig te laten functioneren.'
D.: 'Ik vind het wel goed dat we, toen die strip was afgelopen, doorgegaan zijn met Professor Hilarius. Zoals hij met Plovkop op de hoeve komt, is hij al helemaal de Hilarius die hij in zijn eigen verhalen in toenemende mate ook steeds gebleven is. Daar zijn nog een paar mooie verhalen uit gekomen. Dat ie naar de Middeleeuwen teruggaat en daar zijn alter ego tegenkomt. En *Hilarius op vakantie*, met dat raaskallen, is ook een hele mooie. Daarin is nog iemand geportretteerd als Professor Kaas, die collega met dat merkwaardige spraakgebruik. Dat was de redacteur van Robbedoes, had Rob me verteld.'

P.: 'Karel Cavens, een man die redactioneel weing in de melk te brokkelen had, omdat alles van Spirou kwam en dus zijn dagen doorbracht met bijvoorbeeld het maken van een lijst van toelaatbare onomatopeeën. Hij lijkt ook precies, met die baard die zo uit het gezicht kwam en vrij abrupt is afgeschoren. Ook dat taalgebruik, het is hem helemaal.'
D.: 'Hilarius is een vertederende figuur, net als Sir Charles; Sir Charles is wel het meeste Rob zelf. Rob kan ook zo staan, met zijn voeten zo (plaatst zijn voeten 180° uit elkaar) en zo met de vinger (steekt vinger op). Absoluut.'

Good food

Jullie hebben ook samen Sir Charles*-strips gemaakt.*
D.: 'Dat waren strips die op allerlei manieren te gebruiken waren, als dagstrip, als halve pagina en als hele pagina. Iedere serie van drie plaatjes zou een gag op zich zijn. Dat is een aantal pagina's gelukt, maar Rob kon ze niet kwijt.'
P.: 'Robbedoes zag er niets in. Kuifje nog minder.'
D.: 'We hebben ook een stel verhalen in het Engels gemaakt, die waren heel goed. "Good food", riep ie telkens. Hij had ook een schort om met "We shall overcome" erop.'
P.: 'Dat die Engelsen dat niet hebben gezien, want je bent Engelser dan de Engelsen, Jules: "Once again our talents for improvisation were successfully called upon in the matter of adjusting some treetrunk to the need of us being transported".'
D.: 'Die boomstam is natuurlijk een krokodil. "Rule Brittania" zingen ze als ze op die krokodil voorbijvaren. Ik moet je zeggen dat ik in de loop van onze samenwerking wel bijzonder gesteld ben geraakt op die Sir Charles, in steeds toenemende mate. Ook Hilarius lag mij na aan het hart, maar van Sir Charles ben ik echt gaan houden, duidelijk. Met hem zijn we ook het langst bezig geweest. Hij ging steeds meer voor je leven. Met zijn taalgebruik en al die dingen meer was het toch iemand van vlees en bloed... of vlees en whisky.'
P.: 'Hij is inmiddels drooggelegd.'
D.: 'Waarom droogleggen? Pleur op. Ik vind dat verhaal met die Von Flugzeug, met die whiskyflessen, een hele goeie.'
Er waren moeilijkheden met Dupuis over het drankgebruik van Sir Charles?
P.: 'Ja, dat kon niet. Maar als je nagaat dat Dupuis ook bezwaren had tegen Holy Mackerel, omdat ie zoveel tanden had, dan vraag ik me toch af waar die man mee bezig was.'
Kregen jullie moeilijkheden over bepaalde tekeningen of situaties?
P.: 'Jawel, over het einde van het verhaal met Hilarius op de hoeve. Daarover kreeg ik een brief van Dupuis: "Ragoûtant!" Dat moest veranderd worden.'
D.: 'De laatste ontploffing die Hilarius veroorzaakt, was oorspronkelijk de beerput. Vandaar dat die boer opeens roept: "Het is een wonder, mijn grootste akker in één keer bemest". Daar hebben we water van

Peters en Deelder
SIR CHARLES APPLE
OP ZEKERE DAG BEVOND IK MIJ OP VOLKOMEN ONBEKEND TERREIN, TOEN IK EEN INTERESSANT SPOOR ONTDEKTE .....
EEN BENGAALSE TRAPGANS?
EEN SCHOTSE DOODLOPER?
EEN RODODENDRON! TE WAPEN!
DAT IS NIET EERLIJK. VERLAAT ONMIDDELLIJK MIJN VUURWAPEN
HIJ STAAT OP DE HANDREM
RODODENDRONS ZIJN WAT TRAAG VAN BEGRIP, MOET U WETEN
GNOUF
BOMBOM
SOMS ECHTER KAN MEN ZICH DAARIN VERGISSEN
HET IS VOLBRACHT. NIEMAND ZAL MIJ HIER VINDEN GEGROET!

gemaakt. Nu roept die boer: "Mijn grootste akker in één keer bevloeid". Nou, het kan ermee door maar die grap met de beerput was natuurlijk hèt einde. De stront vloog om je oren. Die Holy Mackerel, pats, stront in zijn muil en die boer nog blij ook!'
P.: 'Toen dachten we wel aan de kleintjes, de lezers, want was is voor hun nou leuker dan dat er met stront gesmeten wordt?'

Animatie

Peters: 'Het project waar Jules en ik de meeste tijd in gestoken hebben is nooit gerealiseerd: het verwezenlijken van diverse stripfiguren als tekenfilmserie. Voornamelijk vanwege de hoge kosten. In het begin was ik hierover nogal optimistisch gestemd, maar de kosten bleken van dien aard dat men waar ook ter wereld niet zomaar besluit zo'n tv-serie in produktie te nemen. De kosten waren toen al zo'n $3000 per minuut.'

Deelder: 'Je kreeg ook met mensen te maken, ja...'
P.: 'Die niet geïnteresseerd waren in originaliteit.'
D.: 'Nee, precies.'
P.: 'Ik heb nogal wat teleurstellingen moeten incasseren. Ik heb ze vrijwel allemaal gesproken, de directeuren van de afdelingen Children's Television van NBC, ABC en CBS, want de enige manier om met zo'n serie uit de kosten te komen is om hem aan zo veel mogelijk landen te verkopen. Maar het wordt pas echt interessant als je hem in Amerika 'coast to coast' kunt verkopen. Dan heb je alle kosten eruit én maak je gelijk winst. In Amerika hadden al die directeuren dezelfde reactie: "Is it a known property?" "Oh no sir, it's completely original" zei ik dan hoopvol. "O", was hun ijzige remark. "How do you mean, a known property", vroeg ik dan om hun reactie te verifiëren. Dan zeiden ze: "Well, something like Huckleberry Finn". De Amerikaanse televisie wil iets pas als het bewezen heeft dat er interesse voor is. Voor iets nieuws zijn ze zeer huiverig. Niet alleen dat het geld gaat kosten, maar als het niet aanslaat ook hun eigen baan.'
Jullie probeerden de figuren uit de strips aan de televisie te slijten.
P.: 'Ik moet zeggen dat we dat behoorlijk professioneel uitwerkten. We kwamen niet met stripverhalen aan en zeiden: dit zou een leuke televisieserie worden. We werkten de verhalen uit tot storyboards en gestructureerd in afleveringen...'
D.: '... zodat iemand met visie het in één oogopslag zou kunnen zien.'

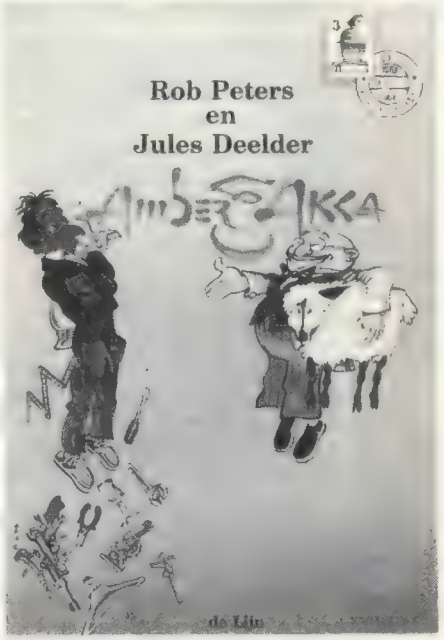

Welke figuren bewerkten jullie op deze manier?
D.: 'Sir Charles...'
P.: '... en tientallen figuren uit Topsland, die we een eigen persoonlijkheid gaven.'
D.: 'Zo, die werden leuk, hè.'
P.: 'Daar heb ik nog een script van. Moet jij ook nog hebben.'
D.: 'Jij hebt die presentatie nog.'
P.: 'Tops-secret!'
D.: 'Haha, ja precies. Being on top.'
P.: 'Het was meer dan een adaptie.'
D.: 'Er was één specifiek deel van de oorspronkelijke stripverhalen dat we genomen hebben en waar we ingedoken zijn. Omdat ze zouden gaan bewegen hebben we de figuren die in die strip voorkwamen, uitgewerkt met een specifiek taalgebruik en dat soort dingen. Allemaal in het Engels, liedjes erbij en muziek van Peter Snoey. Het had zo de televisie op gekund.'

Zin voor detail

Peters: 'Als ik zo snel strips kon maken als jij ze verzon, Jules, dan was ik er nooit mee gestopt. Maar als ik me met een pak uitgewerkte ideeën terugtrok... het meest dramatische voorbeeld daarvan is dat hotelkamertje in Brussel waar ik de laatste drie Hilarius-verhalen in drie weken tijd heb getekend. Roomservice kwam langs met wat ik nodig had. Ik bleef daar maar. Na die drie

weken kon ik weer eventjes vooruit, had ik zicht op 'argent dans la poche'. Maar het is me toch niet in de koude kleren gaan zitten. Volledig geïsoleerd in een toch nog vrij vreemde stad achter elkaar door zitten tekenen.'
Deelder: 'Het was sneller verzonnen dan getekend. Meneer had ook altijd nogal zin voor detail. Maar ja, zo'n middagje bij mij thuis en dan lachen gieren brullen, dan had je zo een verhaal, dat was gauw rond in schema. Daarna kwam het zware werk pas.'
P.: 'Hokjes vullen.'
In het begin van de jaren zeventig stopte Rob Peters met het maken van strips en vertrok naar de Verenigde Staten om daar zijn geluk als tekenfilmmaker te beproeven. In 1981 keerde hij terug naar Rotterdam. Sindsdien werkt hij als beeldend kunstenaar, ontwerper en illustrator, onder zijn eigen naam en onder het pseudoniem Justsó. Jules Deelder ging door met waarmee hij in de jaren zestig was begonnen: schrijven en optreden.

Oliebol

Wie de strips van Deelder en Peters leest, herkent onmiddellijk de humor en de eigen toon van de schrijver. Deelder gebruikte soms dezelfde grappen en zinswendingen in zijn scenario's als in zijn gedichten (vergelijk bijvoorbeeld het afgedrukte plaatje uit *Een dag uit het leven van Professor Hilarius* met het gedicht *Honderdjarige* uit Deelders debuutbundel *Gloria satoria*). De scenario's horen thuis in Deelders oeuvre. Ze vormen geen belangrijk onderdeel ervan, maar kunnen ook niet als een jeugdzonde aan de kant worden geschoven. Deelder lijkt zich steeds bewust te zijn geweest van de kracht van massamedia: in de jaren zestig hield hij zich bezig met popmuziek en strips, later met film (hij schreef het scenario voor de film *Het veld van eer* van Bob Visser) en televisie. Via opvallende televisieoptredens kreeg Deelder een bekendheid bij het grote publiek, die alleen met de roem van Jan Cremer in de jaren zestig te vergelijken is.
Het is interessant een overzicht te maken van de reacties die tot dusver zijn gepubliceerd naar aanleiding van de uitgave van *Amber & Akka* en *Professor Hilarius.* In het interview noemde Deelder zelf al de negatieve kritiek van 'zo'n halve zool in het Algemeen Dagblad'. De ook als 'oliebol' door Deelder aangeduide recensent is Kees de Bree. Hij haalde in zijn rubriek *'Strip en zo'* de herinnering op aan zijn (eenzijdige) kennismaking met het fenomeen Deelder, tijdens de poëziemanifestatie *Poëzie in Carré* (1966) waarbij Deelder zijn debuut maakte: 'Tussen de sombere mannen die met zorgelijk gelaat hun gedichten voorlazen was de in bonte kleding gestoken Deelder een aangename verpozing.' De Bree merkt op, dat Deelders 'striptaal en -humor (...) in het verlengde (liggen) van zijn andere werk', maar is weinig gecharmeerd van *Amber & Akka:* 'De verhaaltjes zijn absurdistisch en onlogisch. Goed getekend, maar beslist geen hoogstandjes op stripgebied. (...) Eerlijk gezegd zou ik de strip nooit hebben gelezen als ik niet had geweten dat Jules Deelder de teksten had geschreven. De hoofdfiguren zijn vlak, de bijfiguren doen niet ter zake, de vijanden blijven onduidelijk, (...) en de oplossingen komen uit de lucht vallen. De grappigste gedeelten zitten vaak in het midden, terwijl het slot, de absolute uitsmijter, pover is.' Tenslotte noemt De Bree de verhalen 'onbeholpen vingeroefeningen' en 'een stukje jeugdzonde'. Hij besluit met een uit zijn context gelicht citaat uit de bundel *Boe!:* 'Doodlopende/Voorstelling'.
Ondanks zijn negatieve oordeel is De Bree één van de weinigen die een serieuze poging doet de strips te vergelijken met Deelders literaire werk. In De Gelderlander verscheen een stukje 'van de kunstredactie', dat zich beperkte tot enige algemeenheden over de makers en de inhoud van het album. In (toen nog) De Zaak Zonnebloem signaleerde Bert Meppelink het album in de rubriek *In kader.* Hij meldt dat Nico Noordermeer besloten heeft Peters' verzameld werk uit te geven en hoopt dat vooral *Topsland* snel aan de beurt zal komen. Over het album zelf zegt Meppelink alleen dat het er 'goed verzorgd' uitziet en dat 'vooral de prachtige kleurencover opvalt'.

Woordjazz

Rotterdamse kranten als Het Vrije Volk en het Rotterdams Nieuwsblad, die anders het doen en laten van de Nachtburgemeester op de voet volgen tot en met zijn aanwezigheid in reclamefilmpjes en op huishoudbeurzen, besteedden nauwelijks aandacht aan de strips. Alleen toen Peters en Deelder in stripwinkel Hara-Kiri de eerste exemplaren van *Amber & Akka* in ontvangst namen, verscheen een aankondiging. De volgende dag plaatste Het Vrije Volk een foto van de gebeurtenis, met daaronder een bij-

OP HET ERF VAN DE HOEVE VINDEN WE BOER HARM EN ZIJN KNECHT KRELIS BEZIG MET DE EERSTE WERKZAAMHEDEN VAN DE DAG. ER IS NERGENS ONRAAD TE BESPEUREN, HOEWEL BOER HARM HET NAUWELIJKS KAN GELOVEN....
BINNENIN DE HOEVE ZIJN AMBER EN AKKA OOK AL UIT DE VEREN. TERWIJL AMBER ZICH VERDIEPT IN EEN PRACHTIG BOEK, SPEELT AKKA EEN EEUWENOUD CHINEES SPEL, WAARMEE MEN - ZO LUIDEN DE GERUCHTEN - DE TOEKOMST KAN VOORSPELLEN.....
VOLGENS DIT HEILIGE SPEL KUNNEN WE ZEER BINNENKORT BEZOEK VERWACHTEN, OM NIET TE ZEGGEN: NU DIRECT!
IK ZOU WERKELIJK NIET WETEN WIE ER KOMEN MOEST. BOVENDIEN; HET IS MAAR EEN SPEL. GELOOF JIJ DAAR NOU IN ?...
HET NEST VAN MARSUPILAMI

uit: Amber & Akka, Moord op de hofstede

schrift dat onrechte suggereerde dat de samenwerking tussen Peters en Deelder van recente datum was: 'De bedoeling is dat het tweetal meer afleveringen van Amber en Akka maakt.' Aan het verschijnen van het tweede boek, *Professor Hilarius,* werd door Het Vrije Volk en Rotterdams Nieuwsblad zelfs helemaal geen aandacht besteed.

Een gecombineerde recensie van de twee albums verscheen onder andere in het weekblad Kuifje. Ronald Grossey baseert zijn artikel op een onzinnige vergelijking met de televisieserie *The Young Ones.* Hij stelt dat Deelder in de jaren zestig een Neil is geweest, maar nu een Rick geworden. Deelder een Rick? De enige overeenkomst tussen die twee is dat ze zichzelf zien als 'the people's poet', maar verder heeft Deelder niets van de kinderachtige schlemiel die Rick is. Een onschuldige, overjarige hippie als Neil is Deelder nooit geweest; al in de jaren zestig hadden veel van zijn gedichten en grappen een vinnige toon. Over de strips schrijft Grossey, dat ze aanvankelijk de indruk wekken voor 'mafkezen' te zijn, 'weirdo's die krassend met een pennetje luisteren naar The Fugs, een theebuiltje om de oren, een zodiak in de ogen'. Maar: 'Fout, diens brood men eet, diens woord men tekent. *Professor Hilarius* is een vrij stereotiepe bundel stripverhalen (...) met een duidelijke Franquin/Ryssack-stempel en een veilige grafische indeling. Gelukkig mocht Deelder tenminste uitfreaken.' Hij vindt het album 'geflipt en relaxed, sporadisch echt grappig, maar meestal leuk geweest'.

Regelmatig gebruiken kritici Deelders werk als aanleiding om omstandig hun eigen ideeën over het fenomeen te etaleren in een poging diens succes te verklaren (en te kleineren). Aan het te bespreken literaire werk van Deelder komen ze dan zelden meer toe. Ook Grossey struikelt, niet alleen over het verlangen zijn eigen visie op Deelder te geven, maar ook over zijn stijl, die een machteloze imitatie van Deelders' woordjazz is: 'Deelder speelt de kontroverse, zaait de verwarring, toont zichzelf slechts sporadisch, beweegt, doet bewegen. Deelders woorden zijn daden. Deelder is speed. (...) Deelder heeft de Neil (*The Young Ones*) in hem gedood, de Rick in hem schuimt briesend verder. Mot kenne!' Zonder zich te bekommeren om onjuistheden in zijn tekst schuimt ook Ronald Grossey briesend verder.

Ruud Booms in Stripschrift was positiever: 'Het zijn vrolijke, slapstickachtige verhalen, eenvoudig van structuur, vol doldwaze humor over een verstrooide wetenschapper, die in alle valkuilen trapt, die er zijn, maar door zijn naïviteit met ongeschonden blazoen tevoorschijn komt uit elke denkbare situatie. (...) Het aardige van de Peters/Deelder verhalen is, dat ze de tijd zo prima hebben doorstaan.' Je kunt je afvragen of het woord naïviteit hier op zijn plaats is; eerder lijkt Hilarius in de wetenschap opgegaan en verdwaasd te zijn. Net als Professor Prlwytzkofsky is hij een betrekkelijk goedaardige variant van de waan-

HAHA.. JAJA, JUIST. EEN EIGENAARDIG VOLKSGEBRUIK..MM.. NIETWAAR HILARIUS? DE KRACHTIGE..JA..ROEP VAN DIT KNOESTIGE..JUIST..VOLK EN DE OEROUDE BERGEN..JAJAJA. IK ZAL JE NOG IETS LATEN HOREN. VANMORGEN..MMM..OPGENOMEN. EEN WEGVERZAKKING ..JUIST..WAS HET GEVOLG. HEEL FRAAI, JAJA...

Onder professoren: Hilarius en Kaas bestuderen het raaskallen (uit: Professor Hilarius met vakantie)

zinnige geleerde, een karikatuur van de waardenvrije wetenschap: de onderzoeker die meent dat hij geen rekenschap van zijn werk hoeft af te leggen.

Ook Frank Herzen in Elseviers Magazine had zich met de albums geamuseerd. In antwoord op de kritiek van Kees de Bree noemt hij de verhalen 'het tegendeel van "ouderwetse humor".' 'Ze zijn een archief van originaliteit. Kleine, afgeronde en perfect in beeld gebrachte gedachten zijn het. (...) In elk geval heeft Deelder complete "verhalen" geschreven die, doordat ze prima van structuur zijn en voorzien van een inhoud, met daarbij de aparte taal van de dichter, een zelfstandig genre vormen, waarop het predikaat ouderwets totaal niet van toepassing is.'

Dit zijn, voor zover ik ze met hulp van uitgever Nico Noordermeer heb terug kunnen vinden, de enige recensies van *Amber & Akka* en *Professor Hilarius.* Net als Deelders literaire werk ontmoetten ze onbegrip en verontachtzaming en waren maar weinig kritici bereid zich serieus erin te verdiepen. Ook kan aan de hand van dit overzicht opnieuw worden geconstateerd, dat het in Nederland na al die jaren nog steeds ontbreekt aan een goed functionerende, ter zake kundige stripkritiek. Er wordt alleen te hooi en te gras wat gerecenseerd. Dat is een weinig bemoedigende conclusie.

Het geheim van

..LINKS VAN U, MIJNE HEREN, ZIET U DE BANK MET HET GROOTSTE EN BEST BESCHERMDE BANKGEHEIM TER WERELD! NOG NOOIT ZIJN KWAADWILLIGEN ER IN GESLAAGD DE VEILIGHEIDSMAATREGELEN TE OVERTROEVEN.....
DOOR Rob Speetjens & Jules Deelder
BANK
UIT
IN
BANK
HÉHÉHÉ..GEHEIM?.. GROOTSTE?...BESTE?. BESCHERMDE? LAAT ME NIET LACHEN!.. HIHIHIHIHI...
BINNEN EEN HALF UUR IS HET BANKGEHEIM VAN MIJ! NIETS ZAL MIJN IN DE WEG STAAN. MIJN LAATSTE METHODE IS ONFEILBAAR.
U WENST EEN DEMONSTRATIE? HIHIHIHI...
U BENT EEN BANAAN!
KOM, DE ARBEID ROEPT.
HÉ, ZEG!?. ACHTERAAN SLUITEN, IEDER OP ZIJN BEURT!
13
KAS
WAT ZIJN DAT VOOR MANIEREN! IK BEN.. EKWKL
U BENT EEN KANGOEROE.
BZZZ
YEK YEK YEK
BZ!!!
BANK
OOIK OOIK
GAK GAK
KODAAK TOKTOK
ARF ARF
1

Het Bankgeheim door zegge p. en d.

U WENST?....
ZAY
EWLK?
BZZZ
KAS
TOT UW ORDERS MENEER DE DIRECTEUR. U ZEGT HET MAAR. NIETS IS TE GEK...
BRENG MIJ ONMIDDELLIJK BIJ HET BANKGEHEIM!
HET BANKGEHEIM? NATUURLIJK, MENEER DE DIRECTEUR. ALLES WAT U WENST! IK ZAL U BOVENDIEN DE HELFT VAN MIJN SALARIS GEVEN, ALS U HET NIET HOGER OP GOOIT.....
?!
HELA! KASSIER?! WAT HEB JIJ ZO VER VAN DE KASTE DOEN?! EN U MENEER?!! WAT WENST U?..
KWLK?!
BZZZ
..TWEE STIERENMELK DUS... EN ALS DAT NIET IN HUIS IS, TWEE IMITATIES...
RECHTS OM DE HOEK WORDEN UW COUPONS GEKNIPT ONDER DE BEZIELENDE LEIDING VAN PROCURATIEHOUDER VAN DER...
MAAR MENEER DE PROCURATIEHOUDER! MOET IK EEN ARTS BELLEN?..
IMITATIE STIERENMELK, HEBBEN WE DAT IN HUIS, NELIS?...
D-DAAR MOETEN WE HEEN, MENEER DE DIRECTEUR, IK ZWEER U DAT IK DE WAARHEID SPREEK! IK ZAL U MIJN HARMONIUM CADEAU DOEN ALS U ER GEEN WERK VAN MAAKT.....
2

U HEEFT DE WACHT TOCH WEL TIJDIG VERWITTIGD? ZIJ HEBBEN ZEER STRENGE ORDERS!... IK SMEEK U, GELOOF ME. NIETS IS ME TE VEEL..U KUNT ZELFS OVER MIJN VOLKSTUINTJE BESCHIKKEN!
DO THE TWIST
WERKELIJK HEEL TREFFEND, MENEER DE DIRECTEUR, HOE U IEDEREEN ZO VOLKOMEN OP ZIN GEMAK STELT.... ALS U MIJ NIET GELOOFT, KUNT U BESLAG LEGGEN OP M'N SPAARVARKEN!
...ZO DADELIJK ZULT U AAN UW RECHTERHAND DE ZWAARBEWAAKTE TOEGANG TOT DE KLUIZEN ONTWAREN EEN WAKKERE WACHT ZORGT ERVOOR DAT GEEN ENKELE ONBEVOEGDE OOK MAAR EEN STAP...
TRALALALALA
U DANST VOORTREFFELIJK!
...EN M'N TREINABONNEMENT, WILT U DAT HEBBEN, MENEER DE DIRECTEUR? ALSTUBLIEFT?...
..EN M'N BILJARTKEU IS OOK VOOR U..EN M'N GERANIUMS EN DE ANTIEKE POT VAN M'N GROOTJE. ALLES, ALLES WIL IK U GEVEN.....
KIJK
DENK OM HET AFSTAP...
JEEEEOOAAAA
ZOALS IK REEDS ZEI, EEN WONDERSCHONE MORGEN, NIETWAAR?
MENEER NOOITNIET, IK-IK DACHT DAT U AL 30 JAAR MET PENSIOEN WAS...
KIJK KIJK, DE EERSTE TREDE ONTBREEKT. OUDE TRUC. EEN MOP MET EEN BAARD, ZOGEZEGD.
IK ZAL U VOOR EEN PROMOTIE VOORDRAGEN. NOGMAALS DANK, M'N WAARDE!
fffiwiiiii
3

FLAP
MIAAW MIAAAW
STOM DIER!!
AHA!
BANKGEHEIM
WACHTWOORD?
BZZZ
..V-VANZELFSPREKEND MAJESTEIT... HET WACHTWOORD LUIDT 'MELOEN'. EN DAN DEZE HENDEL ... ZO... NOG EVEN GEDULD MAJESTEIT... DEZE KNOP EN DIT WIEL.....
PUUR PUUR
ZIEZO, EN NU MAAR HOPEN DAT ZE THUIS ZIJN...
HAHAHA
EH?
BZZZ
TSJIIP TSJIILP
BANK
ZIET U WEL, MIJNE HEREN, DE VEILIGHEIDS-MAATREGELEN ZIJN ABSOLUUT WATERDICHT!
4
EINDE
ROBBEERS

Cees Buddingh' als scenarist

Door Frank van Dijl

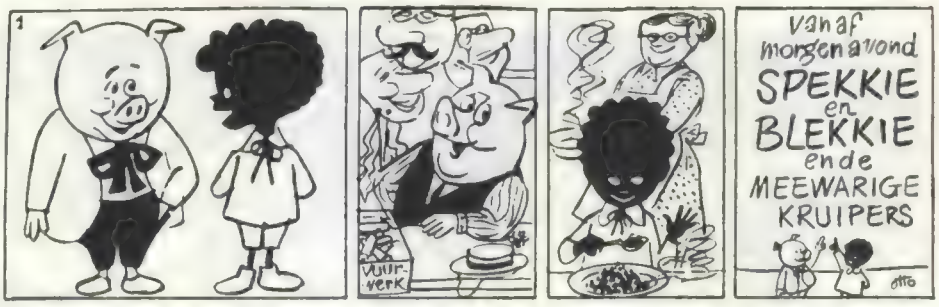

Beste meisjes en jongens, mogen we jullie even voorstellen: dit zijn Spekkie en Blekkie, over wier vele, merkwaardige avonturen we jullie in de loop van de komende weken en maanden een heleboel hopen te vertellen. Wie van de twee vrienden Spekkie is en wie Blekkie, kunnen jullie zeker zelf wel op het plaatje zien! En als jullie toch nog mochten twijfelen, vraag het dan maar eens aan je vader of moeder.

uit: De meewarige kruipers

Aan twee stripfiguren ging de herwaardering van het beeldverhaal die aan het einde van de jaren zestig inzette en halverwege de jaren zeventig haar hoogtepunt bereikte, tot nu toe geheel voorbij: *Spekkie en Blekkie* – Spekkie, het varkentje wiens ouders 'een grote winkel in feestartikelen hebben in één van de drukste straten van het stadje'; Blekkie, het negerjongetje wiens ouders 'hier heel ver vandaan (wonen), in een land waar nooit mussen komen, omdat ze binnen een half uur gebraden van het dak zouden vallen'.

Slechts in kleine kring weet men van het bestaan van het tweetal af. Dat ligt niet aan de geestelijke vaders: Cees Buddingh' schreef de teksten, Otto Dicke maakte de tekeningen. Beiden schopten het tot ereburger van de stad waar zij in 1918 werden geboren en aangezien Dordrecht niet bepaald kwistig is met het verstrekken van ereburgerschappen, is de conclusie gewettigd dat zij een bijzondere betekenis hebben gehad voor hun stad.

Als het daarbij was gebleven, was de relatieve onbekendheid van *Spekkie en Blekkie* daaruit te verklaren geweest, maar de bijzondere betekenis van Buddingh' en Dicke voor hun stad was juist gelegen in het feit dat zij landelijke roem hadden weten te vergaren, onder meer door Dordrecht te vereeuwigen in verzen (Buddingh') en tekeningen (Dicke). Beiden waren niet alleen bekende Dordtenaren, maar ook bekende Nederlanders, een status die zij overigens pas veroverden toen de avonturen van *Spekkie en Blekkie* ten einde liepen.

Spekkie en Blekkie beleefden die avonturen in de dagbladen van *Het Kwartet,* vier kranten geschoeid op protestants-christelijke leest die werden verspreid in respectievelijk Dordrecht, Rotterdam, Den Haag en Leiden. Het is duidelijk dat het deze ideologische en geografische beperkingen waren die de landelijke populariteit van de striphelden in de weg stonden. Daarbij komt nog dat de strip min of meer anoniem gepubliceerd werd: in een hoekje van één van de drie of vier tekeningen waaruit een aflevering bestond, signeerde Dicke weliswaar met 'Otto'; de naam van de tekstschrijver bleef altijd achterwege. Dus toen iedereen weer strips ging lezen, waren er slechts weinigen die met nostalgie terugdachten aan *Spekkie en Blekkie*, en van die weinigen was slechts een enkeling zich ervan bewust dat de schrijver en de tekenaar van hun avonturen de bekende Cees Buddingh' en Otto Dicke waren.

Dat neemt niet weg dat menig zoon of dochter van protestants-christelijke huize zichzelf de beginselen van het lezen bijbracht via de avonturen van *Spekkie en Blekkie*. Of is in die kringen niet ieder kind zo ijverig als de jonge Maarten 't Hart die na een paar weken op school gezeten te hebben de dagelijkse afleveringen kon lezen? In *De som van misverstanden* zet 't Hart uiteen hoe *Spekkie en Blekkie* voor hem de deur openden naar de wereldliteratuur. Hij groeide op in Maassluis, waar *De Rotterdammer* – één van de Kwartetbladen – hem een venster op de wereld schonk.

'(...) op de morgen van de dag waarop ik voor de eerste maal naar de lagere school ging, verklaarde ik plechtig tegen mijn vader: vanavond kan ik lezen. Hij lachte mij uit, maar ik was er zo zeker van dat ik nog diezelfde dag zou kunnen lezen dat mij dat niet deerde en groot was dan ook de teleurstelling toen ik die avond alleen de letter A bleek te kennen en nog altijd van zijn tamelijk gebrekkige voorleestechniek afhankelijk was om de inhoud van Buddingh's strip *Spekkie en Blekkie* tot mij te nemen. Treurig maar ijverig streepte ik in de inmiddels in *Trouw* ondergegane *Rotterdammer* elke letter A aan die ik kon vinden en toen ik daarmee klaar was vertelde mijn vader me hoe de B eruit zag en opnieuw streepte ik alle gevonden B's aan zodat mijn vorderingen op die eerste dag al tweemaal zo groot waren als de school goed achtte. Toen ik eenmaal een paar letters kende, ging het snel genoeg; elke avond zat ik als een boekhouder te strepen en het gebeurde niet zelden dat ik al een woord van drie letters kon onderlijnen.' (*De som van misverstanden,* 1978, p. 11).

De ondergang van *Het Kwartet* (de kranten werden aanvankelijk kopbladen van *Trouw* en gingen later geheel in het ochtendblad op) heeft waarschijnlijk ook bijgedragen aan de vergetelheid waarin *Spekkie en*

Blekkie terechtkwamen. Een stripverhaal bepaalt immers mede het gezicht van een krant, het neemt een vast hoekje in en het is vaak het eerste dat de lezer opslaat alvorens aan het niet altijd even vrolijke nieuws te beginnen. Is het stripverhaal uit een krant verdwenen, dan zal men zeker de eerste tijd geïrriteerd blijven zoeken: men ervaart de absentie als een gemis, maar als de hele krant niet meer bestaat, verdwijnt ook dit gevoel vanzelf.

Spekkie en Blekkie verdienen een beter lot, ook al omdat hun avonturen een substantieel onderdeel vormen van de oeuvres van Buddingh' en Dicke. Naar eigen schatting schreef Cees Buddingh' meer dan een miljoen woorden en tekende Otto Dicke meer dan achtduizend plaatjes tussen 1955 en 1965.

Uitgeverij Thieme Zutphen bereidt thans de uitgave in boekvorm van de avonturen van *Spekkie en Blekkie* voor. Het ligt in de bedoeling dat in het voorjaar van 1987 de eerste twee avonturen verschijnen. Het verhaal *De meewarige kruipers,* waarin we kennismaken met het varkentje en het negerjongetje, kwam overigens al eerder in paperback uit: op 23 september 1983, de dag waarop Cees Buddingh' en Otto Dicke een groot feest werd aangeboden in Dordrecht ter gelegenheid van het feit dat zij in dat jaar de 65-jarige leeftijd bereikten.

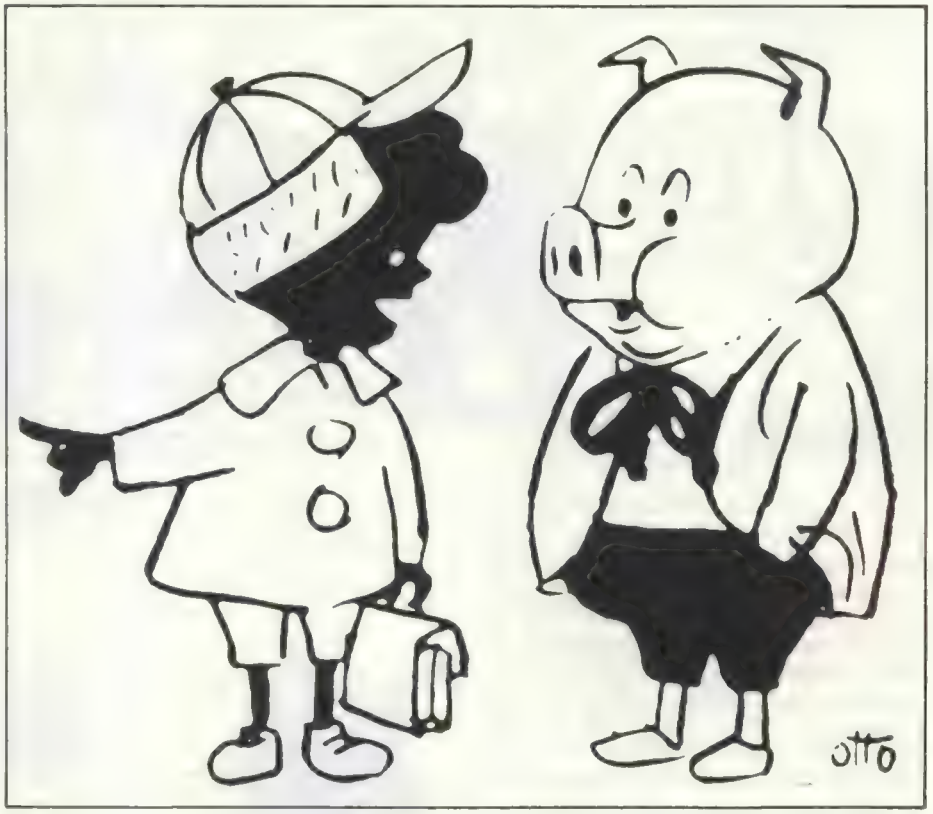

Ik moet nu even zo onbescheiden zijn om over mijn eigen activiteiten in dezen te schrijven, daar het boekje verscheen bij Dijl's Uitgeverij die zich voornamelijk specialiseerde in biblifiele uitgaven. (Dijl's Uitgeverij leidt nu, door financiële omstandigheden gedwongen, een slapend bestaan.) Om de viering van de beide verjaardagen luister bij te zetten, leek het mij aardig om Buddingh' en Dicke te verrassen met de boekuitgave van het eerste *Spekkie en Blekkie*-verhaal. De Dordtse boekhandels verplichtten zich een aantal exemplaren tegen kostprijs af te nemen en deze te schenken aan hun vaste klanten. Daarnaast liet ik vijftig exemplaren drukken op Simili Japon en binden door Geert van Daal: ik kon het bibliofieke karakter van mijn uitgeverij moeilijk verloochenen.

Gelukkig bewaart de gemeentelijke archiefdienst van Dordrecht alle jaargangen van het Dordts Dagblad, zodat het – zij het op primitieve wijze – mogelijk was om het verhaal fotografisch over te nemen. Dat was noodzakelijk, omdat het aan zekerheid grenzende vermoeden bestond dat noch Cees noch Otto beschikte over knipsels, laat staan originelen. Ik had er Cees wel eens terloops naar gevraagd, maar hij had nooit een verzameling aangelegd, wat hij overigens zelf wel scheen te betreuren. De krant had de verhalen, na ze jarenlang bewaard te hebben, bij een verhuizing weggegooid (!).

Met het boekje waren de geestelijke vaders van *Spekkie en Blekkie* zeer ingenomen, en van Cees weet ik dat hij bijzonder verguld was met de plannen van Uitgeverij Thieme om de hele reeks op de markt te brengen. Helaas mogen Otto Dicke en Cees Buddingh' de realisering van die plannen niet meer meemaken: Dicke overleed in 1984, Buddingh' anderhalf jaar later.

Dat stelt de bezorger van de verhalen voor een aantal op het eerste gezicht onoverkomelijke problemen. Bij het fotograferen van het tweede verhaal in de klappers van het Dordts Dagblad stelden Henk Dicke, de zoon van Otto, en ik vast dat in elk geval één aflevering ontbreekt en dat er eenmaal

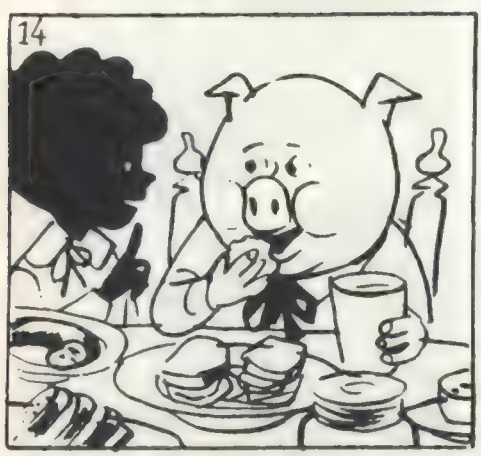

sprake is van een dubbele nummering. Waar die ontbrekende aflevering te vinden? Mogelijk in de klappers van de drie andere Kwartetbladen: het is niet denkbeeldig dat het *Dordts Dagblad* juist op die dag een zodanig advertentie-aanbod (de strip verscheen meestal op een advertentiepagina) had, dat het dagelijkse verhaal eenmaal moest wijken, terwijl het in de andere kranten gewoon door liep. Misschien vergat de redacteur de volgende dag dat er een aflevering moest worden ingehaald.

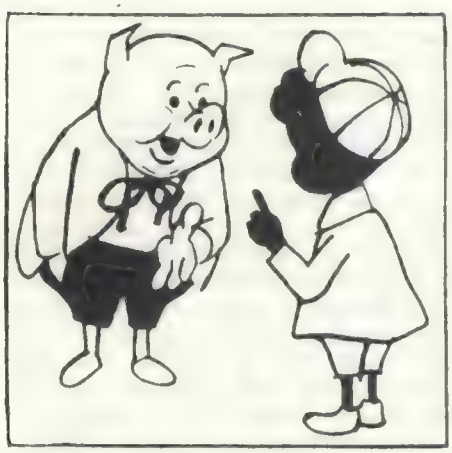

Een ander probleem is dat de verhalen wel titels hadden, maar dat deze niet boven de afleveringen stonden. Het laatste plaatje van *De meewarige kruipers* kondigt het tweede verhaal aan als *De kleintjes Koffie,* maar deze titel komt nergens voor in het verhaal dat volgde. Henk Dicke, die de verhalen als kind in de krant las, is er bijna zeker van dat dat tweede verhaal niet *De kleintjes Koffie* is maar een ander. Maar welk? Er is ongelukkig genoeg niemand meer die we daar naar kunnen vragen.
In zijn dagboek vertelt Cees Buddingh' hoe Otto en hij aan *Spekkie en Blekkie* werkten: ... 'dat hebben we zo'n jaar of negen gedaan, tot Otto ziek werd en we allebei vonden dat het nu maar eens welletjes moest zijn. De directie wilde dat we minstens een maand voor waren en in het begin waren we dat ook. Maar geleidelijk kwam daar de klad in: werd het een week, toen een enkele dag en de laatste paar jaar werd het pas goed spannend: dan stond ik rond acht uur op, ging achter mijn schrijfmachine zitten, begon te tikken en als ik wist hoe de nieuwe aflevering zou worden, belde ik Otto op, zei wat er op de drie tekeningetjes die hij maakte, moest komen, typte mijn verhaaltje af en wachtte dan, met mijn jas al aan, op Otto in zijn snelle Ford Taunus: dan was het roef-roef naar het station, waar een loper van het *Dordts Dagblad* stond die onze kopij meenam naar Rotterdam. Als we een minuutje (of meer) te laat waren, reed Otto door naar Rotterdam om de boel daar zelf af te leveren. Het is vaak op het nippertje geweest, maar in al die jaren hebben we bijna geen dag gemist, zelfs niet toen Otto twee weken voor de KLM naar Japan kon en er meer dan zes bleef: ik schreef dan een stuk of tien afleveringen, stuurde ze naar Otto in Tokio, die maakte de prentjes en zond die, met de teksten, naar Rotterdam, waar ze er elke dag keurig instonden.' (19 april 1972).
Toen Cees Buddingh' deze notitie maakte, was er even sprake van dat *Spekkie en Blekkie* zouden herleven in *De Dordtenaar,* een kopblad van het *Algemeen Dagblad* waar Jan Eijkelboom in die dagen hoofdredacteur van was. Maar om de één of andere reden is het er nooit van gekomen, wat zeer te betreuren valt.
Want – en daar heb ik het nog niet eens over gehad – *Spekkie en Blekkie* is een *leuke* strip. De verhalen zitten goed in elkaar en zitten barstensvol humor die zeker niet alleen kinderen zal aanspreken. De allereerste aflevering begint dan wel met: 'Beste meisjes en jongens', de woordspelingen, de grappige namen en de hoogst merkwaardige situaties waarin *Spekkie en Blekkie* verzeild raken, appeleren ook aan de volwassen lezers. Otto Dicke nam dan nog vaak de vrijheid om meer of minder bekende Dordtenaren in de strip te verwerken.
Vanaf volgend voorjaar beginnen *Spekkie en Blekkie* aan hun derde leven: voor het eerst zullen hun avonturen lezers kunnen vinden in het hele land. Een late, maar terechte erkenning van Cees Buddingh' en Otto Dicke als schrijver en tekenaar van puur-Hollandse stripverhalen.

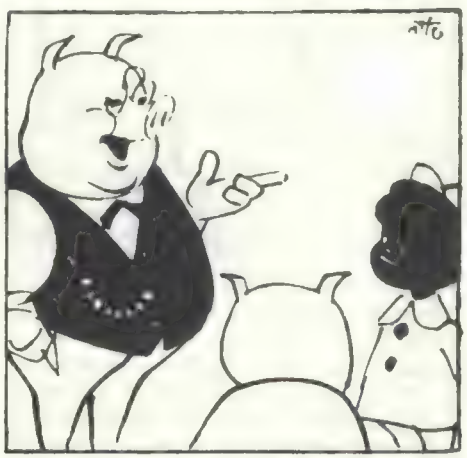

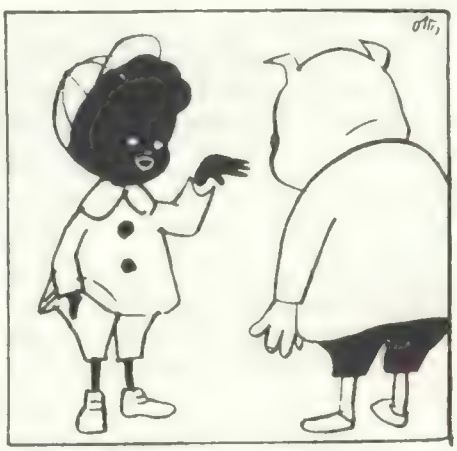

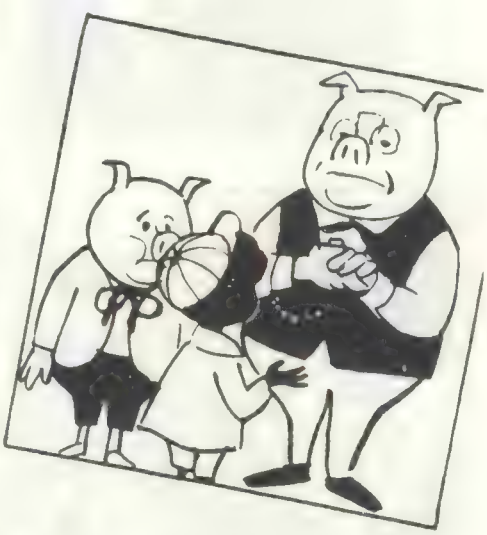

Frits Müller

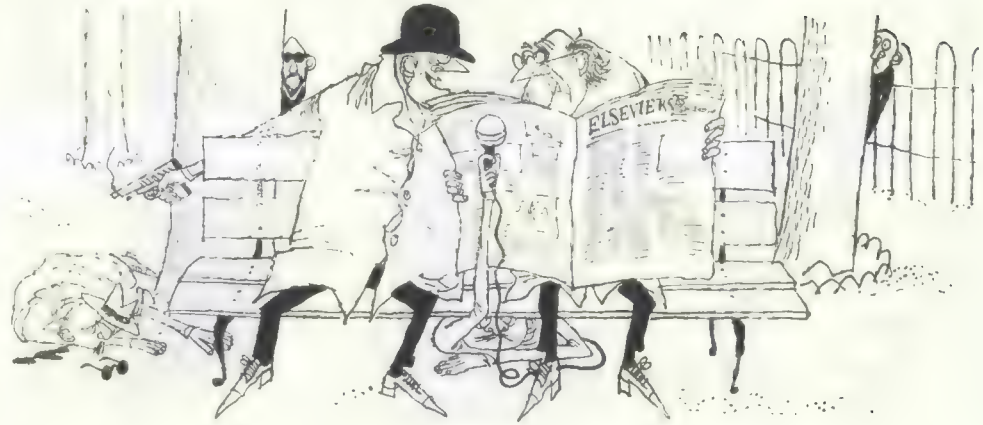

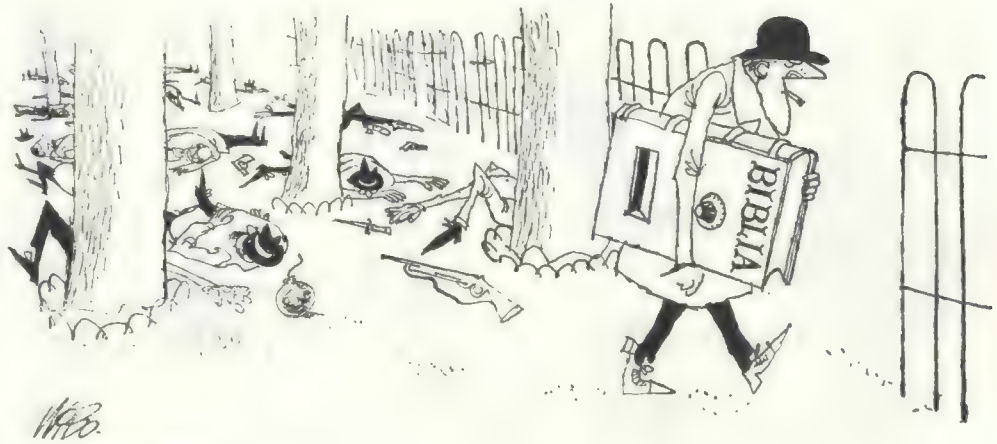

Wim Boost

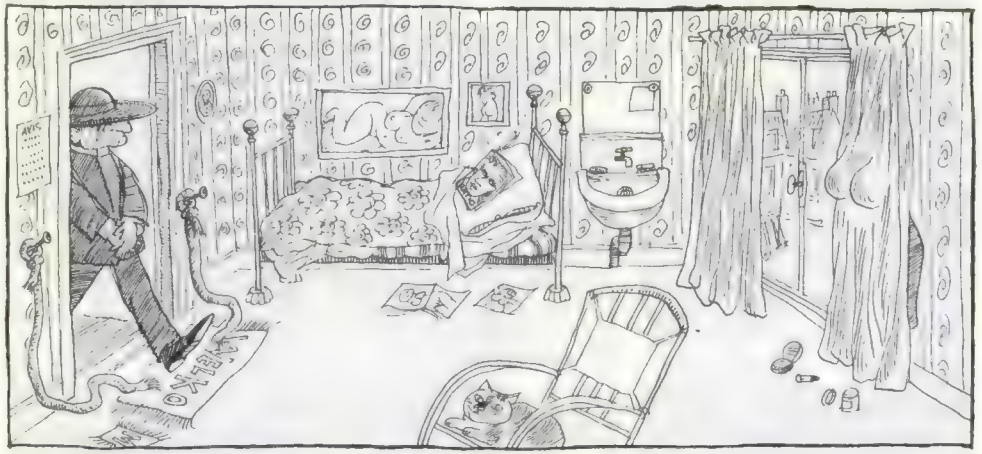

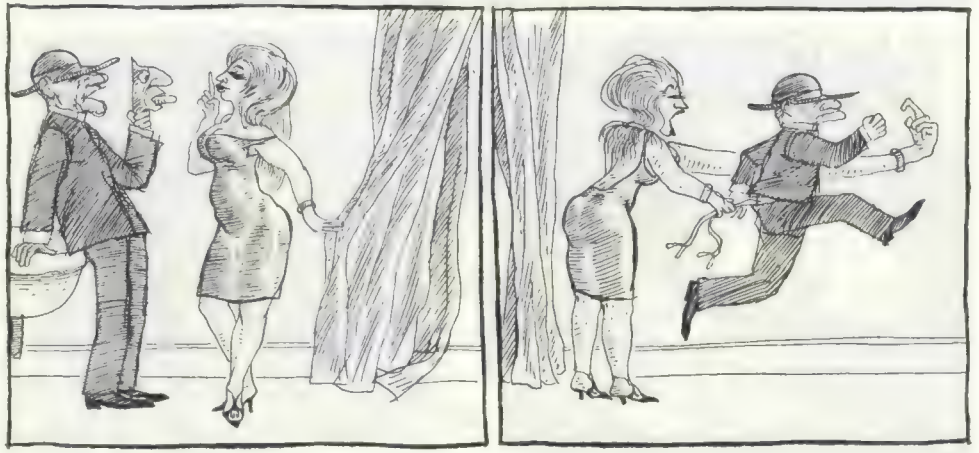

Peter Vos

Frank Lodeizen

The Tjong Khing

KAN JE NIET HARDER? SEBASTIAAN STAAT ALLEEN VOOR DE BEWAKING VAN DIE ONMENS!
DAT HOTEL IS EEN POEL VAN VERDERF!
HIJ REDT HET NIET.. EN ONZE BESCHAVING STAAT OP HET SPEL!
GEMEENTE REINIGING
!
HIER WORDT DE CULTUUR MET VOETEN GETREDEN? DIT IS ...HM..
D-DIT IS GRUWELIJK! EN IK STA ER ALLEEN V-VOOR..
IK RED HET NIET ALS ER NIET GAUW HULP KOMT!
HELP!
HOTEL
DAT IS DE STEM VAN SEBASTIAAN!
VLUG BAAS! HIJ IS IN ZIELENOOD.
WAT'N N-N-NACHT!

Marten Toonder

Waldemar Post

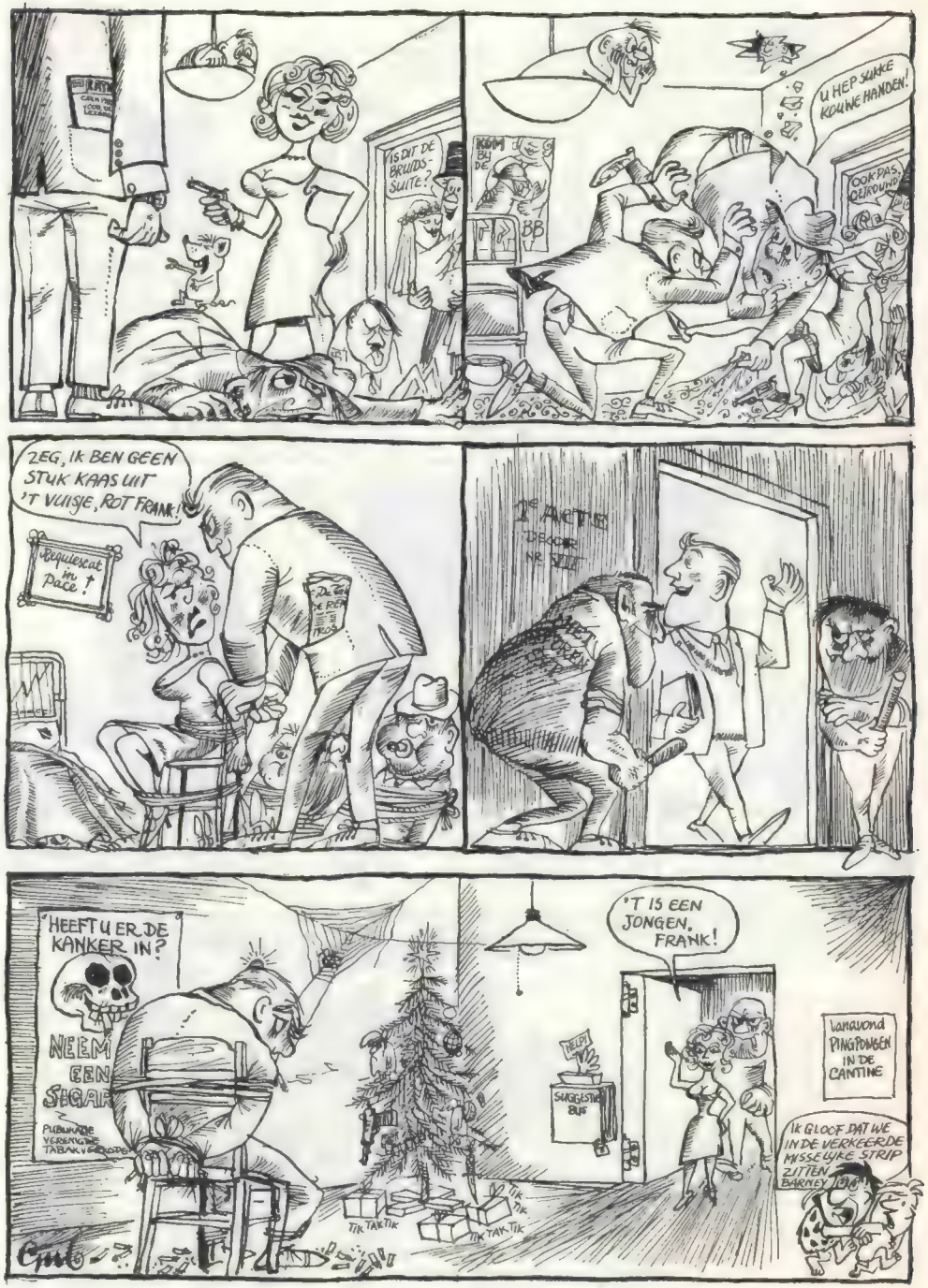
VIS DIT DE BRUIDSSUITE?
U HEP SUKKE KOUWE HANDEN!
ZEG, IK BEN GEEN STUK KAAS UIT 'T VUILSIE, ROT FRANK!
Requiescat in Pace!
HEEFT U ER DE KANKER IN?
NEEM EEN SIGAAR
'T IS EEN JONGEN, FRANK!
Vanavond PINGPONGEN IN DE CANTINE
IK GLOOF DAT WE IN DE VERKEERDE MISSELIJKE STRIP ZITTEN
TIK TAK TIK
Guus Boissevain

Guus Boissevain

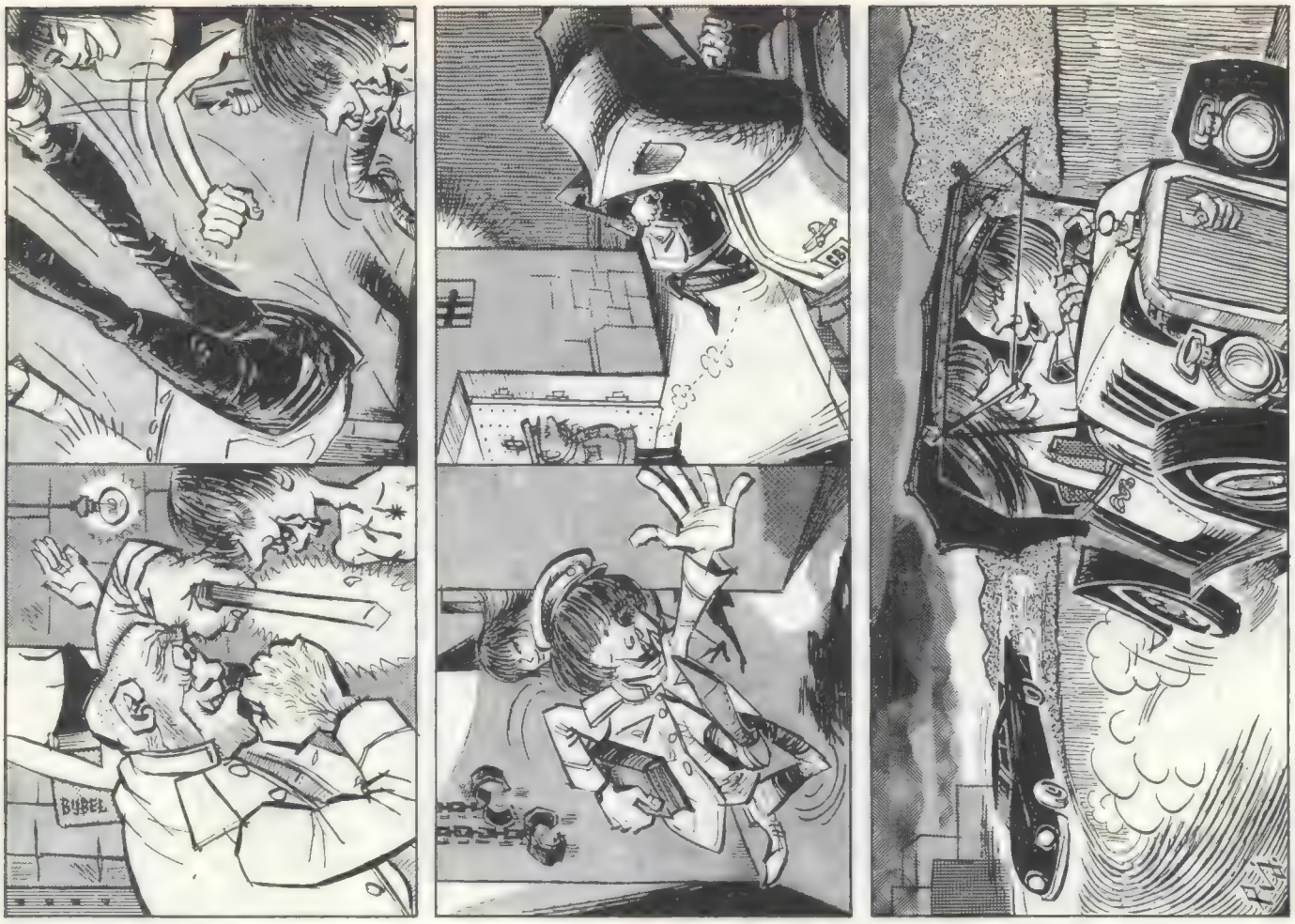

Hugh Jans

Opland

Rupert van der Linden

Peter van Straaten

BOEKEN IN HET KORT

Rik Ringers "Dodenlijst": doodvervelend.

Wat een saai, ongeloofwaardig, bloederig en doodvervelend album is dit. Dat was het eerste wat ik dacht toen ik het 42-ste album uit de reeks *Rik Ringers*: *Dodenlijst* las. Het verhaal gaat over een groep terroristen, de 'Zwarte Groep', die allerlei bekende mensen op een dodenlijst heeft gezet.

Rik verlaat het kantoor van zijn krant en wordt aangesproken door een wildvreemde voorbijgangster die naar het station gebracht wil worden. Ondanks het ietwat onbeschofte optreden van deze jonge dame is Rik toegeeflijk en vertrekken hij en de 'lifster' met gezwinde spoed naar het station. Lisa, zoals de lifster zich noemt, moet even een koffer ophalen en wil vervolgens naar een andere plaats gebracht worden. Wonderlijk, maar Rik wacht op haar en brengt haar nog naar de gewenste plek ook.
Na een tijdje ontdekt Rik dat Lisa haar koffer heeft laten liggen. In plaats van terug te rijden en haar alsnog de koffer te overhandigen, trapt hij op de rem en smijt hij de koffer in iemands achtertuin. Op dat moment ontploft de koffer. Het blijft niet bij die ene poging. De 'Zwarte Groep' doet nog een tweede poging. Overbodig te zeggen dat Rik ook deze keer ongedeerd blijft.
Op de dodenlijst van de 'Zwarte Groep' staan echter ook anderen, die het er minder fortuinlijk vanaf brengen. En daar begint het verhaal bloederig te worden. Bijzonder onsmakelijk om het bloed van de met bommen van het leven beroofde slachtoffers tussen hun kapot gereten beenderen over het troittoir te zien lopen en in een stroompje richting regenput te zien golven.
Nee. Dit album is wat mij betreft geen aanbeveling waard. Niet alleen worden de verhalen vergezocht en ongeloofwaardig ook het tekenwerk begint minder te worden. Voor mij heeft *Rik Ringers* als serie afgedaan.

BDJ

Amoxonie – Benoit Sokal
Casterman 1986
48 p. kleur *f* 6,95

Benoit Sokal is één van de belangrijkste ontdekking van het tijdschrift (A suivre) geweest. In 6 boeken heeft hij rond de privé-detectieve Canardo een heel eigen wereld gebouwd (die overigens veel weg heeft van de wereld zoals we die kennen uit het NOS-journaal). Ditmaal bevindt onze held zich in het Zuid-Amerikaanse staatje Amoxonië, waar net een machtswisseling heeft plaatsgevonden. Hij heeft opdracht de geleerde Valembois (die amnestie heeft gekregen) naar diens dochter te brengen. Valembois wil veel liever het oerwoud in op zoek naar de legendarische witte vogels. Canardo gaat mee, nadat hij per ongeluk een militair heeft neergeschoten. Beiden worden op de hielen gezeten door Canardo's 'femme fatale' Clara.
Ook in dit album laat Sokal weer een aantal kleurrijke personages de revue passeren. Naast Valembois is dat bijvoorbeeld het meisje Carmen. In de loop van 44 pagina's leren we een aantal karakters kennen. Sokal slaagt erin om zijn dieren tot leven te wekken en daarbij is de psychologische ontwikkeling schitterend uitgewerkt. Ik heb al meerdere malen een zakdoek nodig gehad bij het lezen van een deel uit deze reeks.
Ja, na een klein misstapje is Amoxonië opnieuw een mooi en ontroerend verhaal in een zeer geslaagde serie.

(HP)

Het poeder der vergetelheid – Crisse/Bom
Lombard 1986
32p. kleur *f* 5,25

Crisse heeft een bijzonder fraaie tekenstijl. Helaas tekent hij even mooi als weinig. *Nahomi* verschijnt sinds een aantal jaren in Kuifje en sinds 1985 als subreeks in de serie goedkope uitgaven van Lombard. In dit tweede deel krijgt Nahomi's vader, heerser over een klein koninkrijk bij Japan bezoek van de keizer van China die hem bescherming aanbiedt tegen de Japanners. De koning voelt hier niets voor. Wanneer Nahomi verdwijnt, verdenkt hij de keizer van China ervan haar ontvoerd te hebben. Nahomi bevindt zich echter in een magisch sprookjesland. Het misverstand leidt tot oorlog en het rijk dreigt ten onder te gaan. Nahomi roept hulp in van een tovenaar. Deze slaagt erin met een poeder de tijd terug te zetten tot voor de aanval. Hij wordt voor deze daad gestraft door Merlijn en verbannen naar een grot. Nahomi gaat proberen hem te bevrijden.
Er zit veel vaart in de drie hoofdstukken die dit verhaal telt. Historisch en kultureel klopt niet veel van het verhaal dat zowel Chinese, Japanse als Indische elementen door elkaar bevat. Dit is mijns inziens ook niet Crisses bedoeling geweest. Hij heeft het verre oosten gebruikt als decor voor sprookjesachtige vertellingen. En hoewel Nahomi bedoeld is voor jonge lezers zullen ook volwassenen veel plezier beleven aan dit sfeervolle verhaal en het opmerkelijke tekenwerk.

(HP)

Ivor 1 De huurling – Zoran
Lombard 1986
48p. kleur *f* 6,95

Zoran is een Joegoslavische tekenaar die sinds 1980 voor Kuifje werkt. Zijn held *Ivor* is een huurling, die in opdracht gevechten levert. Hij heeft trekjes van een antiheld, want het loopt niet altijd even gesmeerd. In dit boek krijgt hij zelfs opdracht om een prinses te doden, waarmee hij net nog naar bed is geweest. Hij belandt in een ingewikkelde strijd om de macht zonder er zelf veel van te snappen.
Aardig boekje hoor, tekenwerk en scenario zijn accentabel. *De huurling* past prima binnen het fonds van Lombard. *Ivor* is een realistisch getekende avonturenreeks met wat fantasy-invloeden en vakkundig gemaakt. Maar helaas, niet meer dan dat.

(HP)

Samber 1 Minder is meer – Yslaire/Balac
Glenat 1986
48p. kleur hard cover *f* 19,90

O, wat is dit mooi! Ik heb genoten van *Samber*. Er verschijnen jaarlijks een aantal goede strips, maar voor mij stijgen daar de paar strips nog bovenuit die me weten te ontroeren. *Samber* is nu zo'n boek dat ik niet onmiddellijk kon vergeten, net zoals ik soms nog sekondenlang in mijn stoel kan blijven zitten nadat een film is afgelopen. Langzaam terugkerend naar de realiteit van mijn eigen bestaan. Ach, misschien ben ik een wat gevoelig type en is dit voor u enorm ge-o.h. Ter zake dus maar.

Minder is meer, is een liefdesgeschiedenis, nu is dat al zolang de mensheid vertelt een geliefd onderwerp, maar Yslaire is er in geslaagd het maximale uit dit thema te halen. De vader van Bernard Samber is juist begraven als deze jongen Julia (sic) ontmoet, een mysterieus meisje met rode ogen. Bernard leeft na de dood van zijn vader in één huis verder met zijn zus, zijn moeder en een huishoudster. Een man uit Parijs logeert bij de Sambers na de begrafenis, de nieuwe minnaar van Bernards moeder. Na een prachtige dialoog te hebben gevoerd aan tafel gaat het gezelschap naar bed. Bernard wacht tot het 12 uur is, dan heeft hij namelijk een afspraak met Julia.
Nadat hij die nacht de liefde heeft bedreven (vooral grafisch schitterend) in de graftombe van zijn vader volgen de dramatische gebeurtenissen elkaar in snel, tempo op.
Samber is een meeslepende geschiedenis en meer dan het eenvoudige liefdesverhaal dat ik hierboven heb beschreven. De sfeer van deze strip wordt voor een belangrijk deel bepaald door de rood en grijze inkleuring. Bovendien is Hislaire een tekenaar waarvan iedere plaat getuigt hoe lang en intensief er aan gewerkt is.
Ik overdrijf niet wanneer ik tot slot stel dat Bernard Hislaire zich met dit verhaal heeft gevestigd in het stripwalhalla waarin alleen de allergrootsten vertoeven.

(HP)

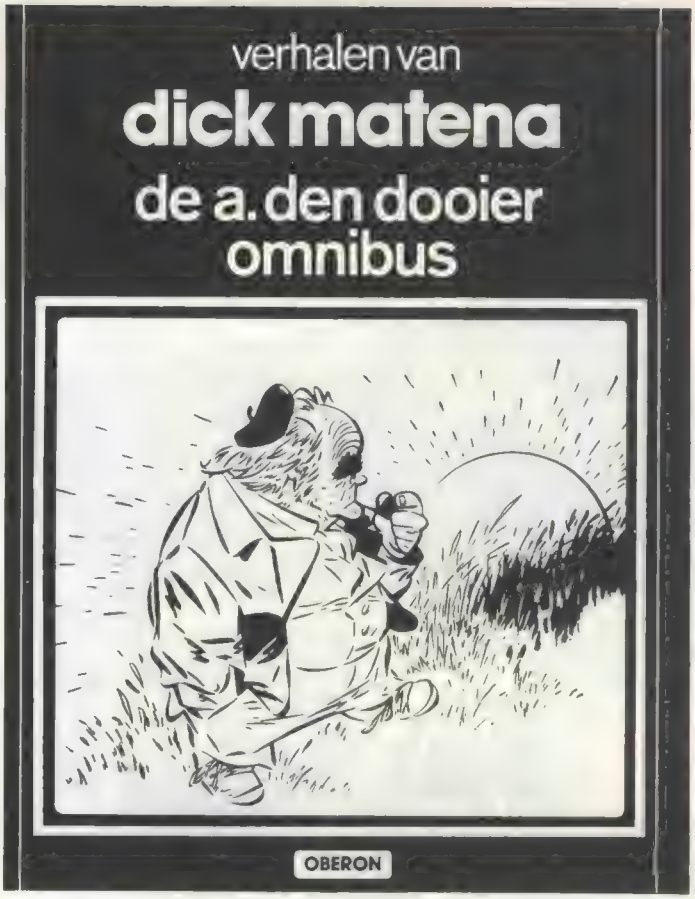

Dick Matema: *De A. den Dooier omnibus*; uitgeverij Oberon, prijs *f* 14,95.

A. den Dooier is een schrijver van streekromans die vooral geliefd zijn bij het zwaar gereformeerde deel van de Nederlandse bevolking. Hij staat bekend als de bard van de Peluwe en is winnaar van onder andere de Lubbert van Gortelprijs. Inmiddels heeft hij al zijn generatiegenoten overleefd, is in de negentig, leest nog zonder bril ('hoewel dat in de bochten gevaarlijk begint te worden', geeft hij toe) en geniet van zijn welverdiende rust in het Jo Spierhuis voor bejaarde kunstenaars.
In de Nederlandse literatuur wordt zijn werk in verband gebracht met de oeuvres van Anton Coolen en Herman de Man en met zijn sterkste werk komt hij volgens sommige literatuurhistorici zelfs in de buurt van Arthur van Schendel in diens Hollandse periode. Bij beiden overheerst een sterk besef van predestinatie en een onafwenbaar noodlot bepaalt het gedrag van hun hoofdpersonen.
Dick Matena heeft in de loop der jaren een aantal van Den Dooiers bekendste en meest geliefde boeken tot stripverhalen bewerkt. Den Dooier zelf maakt er geen geheim van dat hij weinig opheeft met Matena'a verrichtingen: 'Maar alla, ik heb de centen niet meer nodig, dus ze doen maar'. Gelukkig voor Matena is Den Dooier de kwaadste niet, ondanks zijn geringe waardering voor diens tekenwerk: 'Ik bedoel dat het knúdde is! Huilen met de pet op! Slecht! Maar dan komt dien bleken sukkel met dien trouwen hondeogen in dien afgematten kop me weer enkele plaatjes tonen en dan zie ik hem zo staan en dan denk ik: dien heeft het zó al bar genoeg! En dan zeg ik: niet kwaad, Mateman, en dan dènk ik erbij: voor kijkers die al op jeugdigen leeftijd zeer sterk bijziende waren. En dan glundert hij zo, hè. Ach, dan is ie zo in zijn sas! Dan licht gans dat armoedigen kopjen op als een gloeilamp van Pilips en dan denk ik: Dooi, jong, laat ook maar! Dat werk van jou is potig genoeg om óók dien Matematrammelant te overleven' (Den Dooier in een interview).
Uitgeverij Oberon heeft het goede idee gehad Matena's bewerkingen te bundelen tot een kloeke omnibus, waarin blijkt dat Den Dooiers werk nog steeds reading for the millions is. Ook een jonge generatie kan nu kennis nemen van het aangrijpende noodlot dat zich op kerstavond aan de brave dagloner Geurt Leggema voltrekt, en lezen over de oude Knudde Lamstra en diens beide zonen, Dolle Dirk en de simpele Krelis, die elkaar de liefde van de struise kasteleinsdochter Anneke betwisten – een verhaal dat eindigt in waanzin en broedermoord. Alleen in *Het ei der zonde* staat Den Dooier zijn vrouwelijke hoofdpersoon, Leentje, toe het geluk te vinden. Ze is door de losbandige student Jan Willem met ei geschopt, maar de eenvoudige boerenknecht Geurt ontfermt zich over haar en haar toekomstige kind.
Den Dooiers andere figuren kunnen hun noodlot echter niet ontlopen. Indringend maar vol mededogen beschrijft hij hun onherroeplijke ondergang. Vaak vergaat het hen als To, de trouwe huishoudster van een drankzuchtige pastoor, wier ongelukkige leven wordt besloten met doodslag en zelfmoord.
De *A. den Dooier omnibus* is doortrokken van dergelijke diepmenselijke tragiek, die in Matema's bewerkingen echter een onvermoede humoristische kant krijgt. Op de flaptekst van het boek komt de Peluwse bard ook zelf nog aan het woord; de verhalen prijst hij in zijn bekende knoestige taalgebruik bij de toekomstige lezers aan: 'Ik zou zeggen, koop dit boekjen, sla de prentjes over en lees alleen de lettertjes, dan zal 't allemaal nog best meevallen!'

(PvO)

SMASH HITS

Het is alweer een hele tijd geleden dat het album *44 Smash hits* van Sjors en Sjimmie verscheen. In dit elfde album uit de nieuwste reeks, zien we hoe de twee onafscheidelijke kameraden van vroeger een geweldige ruzie krijgen en elkaars bloed wel kunnen drinken! Sjors en Sjimmie hebben ieder een krantenwijk. Sjimmie krijgt regelmatig klachten van één van de abonnees over zijn bezorging. Als Sjors op een dag een krant te kort komt en deze uit een brievenbus in de wijk van Sjimmie pikt en deze laatste betrapt hem op hederdaad, dan is dat genoeg om een enorme ruzie te ontketenen.
Die ruzie gaat ver, heel ver. Een

fietsendief staat het slot van Sjimmies fiets door te zagen. Sjors ziet het, maar loopt gniffelend door. Na een zedepreek van de stem van zijn geweten besluit hij alsnog in te grijpen en er volgt een knokpartij waarin de fietsenstelende junk (de injectiespuiten vliegen in het rond) het onderspit delft. Maar ... Ruzie is ruzie en even later zien we Sjors – met een schoon geweten – de banden van Sjimmies fiets leeg laten lopen.

Het album dankt zijn naam aan de jubileumaflevering van vijf pagina's, ter gelegenheid van de 500e gag. Op het tennispark 'Het Melkkoetje' zien we de kolonel opscheppen over zijn tennis-ervaring: '... Ik heb tegenstanders als Arthur Ass en Ily Stasnase nog van de baan geveegd!...'. Als het racket van Sjors het – na sabotage door Sjimmie – begeeft, zal de kolonel even laten zien hoe het moet. Ongelukkigerwijs gebruikt hij voor zijn demonstratie het racket van Sjimmie. Na de eerste de beste slag houdt de kolonel enkel het handvat over. De rest van het racket suist met een vaart weg, om z'n vlucht met een klap tegen het achterhoofd van tennisster Iwan Zwendl te eindigen. Van de wedstrijd tussen Zwendl en John O'Mekker kan nu vanzelfsprekend geen sprake meer zijn. Wat een geluk voor de organisatie dat de kolonel er nog is. Die had immers al zoveel tennissterren verslagen. De 'kampioen van Schiermeeuwenoog' wordt met pilsje en al uit de kantine gedragen en op het center court afgeleverd, om John O'Mekker van partij te geven. De kolonel blijkt zijn tennisverleden echter iets mooier te hebben afgeschilderd dan het werkelijk is en al snel leidt O'Meker met 5-0. Het zou geen strip zijn als de kolonel niet uiteindelijk zou winnen en dat is ook wat er gebeurt.

Het enige dat ik op het album kan aanmerken is dat de inkleuring hier en daar niet helemaal perfect is, maar al met al is het een prima verzorgd album, dat het lezen zeker waard is!

Carry Brugman/Jacques Post: De partners 9, *Dubbelspel;* uitg. Oberson, *f* 6,95.

Een uitvinder heeft – eindelijk – een auto ontwikkeld die als brandstof alleen water nodig zou hebben. Een bende ontvoert drie direkteuren van oliemaatschappijen om ze kennis te laten maken met het prototype. De Baron, hun geheimzinnige leider, biedt de auto te koop aan. De meest biedende oliemaatschappij zal als enige de komst van de nieuwe auto kunnen overleven. Er zit duidelijk 'n luchtje aan de zaak, vindt Danny MacDonald. Hij gaat op onderzoek uit en werkt zich hier en daar grondig in de nesten, maar tenslotte ontdekt hij wie een 'dubbelspel' speelt.

Carry Brugmans sterke en zwakke kanten als striptekenaar zijn intussen bekend. Hij kan uitstekend achtergronden tekenen en hij weet de mogelijkheden van een spectaculaire locatie als de rots Devil's Anvil waar een deel van het verhaal zich afspeelt, goed uit te buiten. En hij kan een pakkende cover schilderen. Maar ook in dit nieuwe album slaagt hij er niet in de figuren in een verhaal te laten acteren, hun gezichtsuitdrukking en motoriek kloppend te krijgen. Ook een juiste verdeling van licht en schaduw over een gezicht lukt Brugman vaker niet dan wel. *De Partners* zijn niet van vlees en bloed, maar van karton en zaagsel. Danny MacDonald blijft een moeizaam nagetekende Robert Redford; maar Redford is een veel te aardige, degelijke acteur om MacDonald over te laten komen als de eigenwijze klootzaak die hij eigenlijk is. *Dubbelspel* is een album vol gestolen gezichten en je hebt het gevoel alsof er een doos stoffige filmfoto's over je heen gekiept wordt. Te pas en te onpas zijn bekende acteurs nagetekend. Je herkent Hitchcock, Clarck Gable en Dan Blocker ('Hoss' uit de televisieserie *Bonanza*). Bovendien word je voortdurend afgeleid door vragen als: die man achterin de helicopter lijkt op Rock Hudson, zou dat opzet of toeval zijn? die middelste oliedirecteur, is dat nou wel of niet Michael Caine – of toch Donald Sutherland, zoals Jac. Drewes dacht? Je kunt maar moeilijk het gevoel van je afzetten, dat je de figuren in de verhalen kent als tweederangs acteurs uit derderangs televisieseries waaraan alleen een vage herinnering is blijven hangen. Al die bekende acteurs die in *Dubbelspel* optreden, leggen hinderlijk de nadruk op Brugmans gebrek aan fantasie. Je hebt te veel films gezien, Brugman.

Dit negende album van *De Partners* is het eerste waarvoor de Rotterdamse thrillerschrijver Jacques Post het scenario schreef. Zijn aandeel in de strip is eerlijk gezegd nogal teleurstellend. Het verhaal is vrij conventioneel en voorspelbaar. Er zitten 'n paar goede grappen en inventieve scenes in, dat wel, maar als geheel blijft het onder de maat. Het is te hopen dat Jacques Post in een volgend verhaal zijn faam als schrijver wel waar kan maken en een ingenieuzer en oorspronkelijker plot weet te bedenken.

Ook op de afwerking van het album valt één en ander af te dingen: de kleurendruk van het binnenwerk is modderig en veel te donker.

(PvO)

Hec Leemans: Bakelandt 30, *De gezant* en Bakelandt 31, *De lotelingen;* uitg. J. Hoste, *f* 5,95 per deel.

De eerste verhalen van de serie Bakelandt werden geschreven door Daniël Jansen, maar na diens dood schreef tekenaar Hec Leemans zelf de teksten. Af en toe maakt hij gebruik van een tekstschrijver zoals Marck Meul die de twee verhalen in deel 30 schreef. De nieuwe verhalen zijn over het algemeen vlotter en leesbaarder dan de eerste delen van de serie. Jansen leverde degelijk, maar soms wat saai werk. De teksten waren vaak wat al te lang en uitleggerig, de actie-scenes te voorspelbaar. Je kreeg als lezer de neiging te smokkelen en een paar bladzijden lang het verhaal te volgen door alleen naar de plaatjes te kijken. In de nieuwe verhalen ligt het tempo hoger, de toon is vlotter. In *De gezant* moeten Bakelandt en zijn vrienden een Oostenrijkse gezant naar Antwerpen begeleiden. De man heeft documenten bij zich, waarin de Oostenrijkse regering Engeland een coalitie tegen Napoleon voorstelt. Er blijkt verraad in het spel te zijn en al gauw moeten Bakelandt, Pé en Zita rennen voor hun leven. In *De lotelingen* dreigen de twee zonen van een boer bij het Franse leger te worden ingelijfd. Bakelandt en Pé nemen hun plaatsen in. Ze zien hun intrede in het Franse leger als een geslaagde practical joke en zijn van plan onmiddellijk na het opsrijken van hun premie weer de benen te nemen. Het loopt anders. Nog diezelfde nacht breekt het leger op en vertrekt naar het Oostenrijkse front. Bakelandt en Pé zitten in de val. Ze proberen te deserteren, maar worden teruggehaald. Zonder hulp van buitenaf zullen ze niet aan de Franse legerdienst kunnen ontsnappen. Hec Leemans weet spannende verhalen te schrijven en te tekenen, en heeft gevoel voor humor. Bakelandt is een aangename, pretentieloze avonturenstrip voor een heel groot publiek; dat is een verdienste die niet altijd op waarde geschat is. Leemans moet de strip in hoog tempo produceren (twee stroken per dag) en dat is soms aan het tekenwerk af te zien. Die omstandigheid is vaak gebruikt om het werk van Leemans als ongeïnspireerd haastwerk opzij te schuiven. Ten onrechte, zoals iedereen zal moeten toegeven die de beide laatste *Bakelandt*-albums leest. Leemans is geen Jijé of Kresse, maar wel een vakman die in elk geval hier in Nederland ondergewaardeerd wordt.

(PvO)

De witte raaf – Grimlein Lederwant deel 2, tekst en tekeningen Makyo; uitg. Glénat Benelux, prijs *f* 14,— (harde kaft).

In het eerste deel is kennis gemaakt met de gesloten gemeenschap, waarin het lichamelijk gehandicapte kind Grimlein Lederwant opgroeit. Daarin werd de lezer ook in het ongewisse gelaten over het gebrek van het kind. Deel 2 staat in het teken van de ontknoping van het geheim, hetgeen tevens een initiatie lijkt in één of andere esoterische leer. Grimlein lijkt weg te kwijnen onder liefdesverdriet om het autistische meisje Tinneke. Troost

wordt onder meer gevonden bij een oude witte magiër. Bij stukjes en beetjes hoort hij iets meer over de achtergronden van de vervloeking die hij met zich meedraagt. Voor zijn geboorte leefde er in het woud, in gezelschap van haar kat, een jonge vrouw, eenzelvig van aard en sterk in de magie. Dronken dorpsbewoners doodden haar kat en uit wraak sprak de vrouw, alvorens te verdwijnen, een vervloeking uit over de nakomelingen van de dader(s). Grimlein raakt door dit verhaal op drift en zijn diepste verlangen is om deze wonderlijke vrouw, die in zijn gedachten uitgroeit tot een oermoeder, te ontmoeten. Alvorens op reis te gaan bevrijdt hij een witte raaf. Deze vogel, waarmee hij zich vereenzelvigt, staat evenals Grimlein buiten tijd en ruimte. Duidelijk is dat het verhaal stijf staat van de symboliek. De oermoeder, Gaia; een witte raaf, die oude kennis doorgeeft; de onvermijdelijke fatale vrouw en de leerling, die ingewijd zal worden in de geheimen van een wereld op subtiel niveau.
Makyo bouwt het verhaal sterk op met veel sfeerscenes en ogenschijnlijk kleine onbelangrijke gebeurtenissen, die later het verhaal een dramatische wending geven. De inkleuring vertoont geen sprankeltje hoop; somber en dreigend komen de tekeningen over de kijklezer.
De vertaling is om wanhopig van te worden zo slecht; de lettering is zonder arbeidsvreugde, dus minderwaardig van kwaliteit, verricht.

(RB)

Kamagurka, *'Bert Intiem'*; uitgeverij De Harmonie, prijs *f* 12,90.

'Bert Vanderslagmulders is dus echt de grootste idioot die er maar kan zijn en ik ben nog altijd aan het zoeken hoe idioot ik hem wel kan maken. In het eerste verhaal heb ik die figuur de vreemdste dingen laten doen waarvan ik zelf versteld stond. Het was in feite een ontdekking van mezelf. Hij is dom, arrogant, pretentieus, vooringenomen en hij heeft dat wat in ieder van ons aanwezig is. Hij vertegenwoordigt iedereen, mij incluis. Ik ben ook een enorme idioot, zoals iedereen. Maar Bert merkt er zelf helemaal niets van,' zei Kamagurka bijna tien jaar geleden over zijn alter ego Bert Vanderslagmulders. Onlangs verscheen het album *'Bert Intiem'*, dat helemaal gevuld is met Berts overpeinzingen. Uit Kamagurka's woorden blijkt dat Bert een moderne *Elckerlyc* is, een figuur die als symbool kan dienen voor de mens (desnoods met een hoofdletter) en wiens lotgevallen exemplarisch zijn voor het leven op aarde. Bert zeurt graag door over triviale problemen, maar in één moeite door stelt hij zichzelf de vragen des levens. Hij reageert soms opstandig, maar meestal gelaten en met een ondertoon van melancholie. Hij lijkt zichzelf tevreden te stellen met de gedachte dat er op zijn vragen geen sluitend antwoord mogelijk is. Net als Sjef van Oekel redeneert hij met een amusante mengeling van consequent volgehouden, absurde logica en 'n flinke dosis gemakzucht en gezond verstand. Ze zijn allebei

uitzonderlijke doorsnee-mensen, *outsiders* in de dagelijkse strijd om het bestaan. In een schitterende korte monoloog veegt Bert Vanderslagmulders zelfs de complete menselijke beschaving van tafel: 'Zie ze lopen... De enige groente die op twee benen loopt... De mens!... Miljarden jaren van evolutie... selektie... En dát is het resultaat!... Van tijdverspilling gesproken!'
Wie niet met *'Bert Intiem'* wil kennismaken, is een enorme idioot.

(PvO)

POSTRIPTUM

L.S.,

In eerste instantie was ik erg in mijn nopjes met de Nederlandstalige uitgave van Tardi *van Groensteen. In tweede instantie was ik woedend over hetgeen we hier voorgeschoteld krijgen. Inderdaad, schitterend ongepubliceerd werk van de onovertroffen Tardi en interessante beschouwingen, maar dan de uitvoering! Eerst was ik van plan een lijst te maken met alle fouten die ik in deze uitgave tegenkwam. Maar in de eerste dertig bladzijden liep het aantal zo enorm op dat ik hier maar mee gestopt ben. Enkele voorbeelden: allereerst zijn er veel typisch vlaamse woorden en uitdrukkingen, 'gehazerneerd' en 'een service-station uitbaten' op blz. 8, 'een fragment hernomen' (15), 'hij heeft mooi weer gemaakt' en 'uitgesteld is niet verloren' (27), 'krijgt hij een kogel in de borst afgevuurd door een van de zijnen' (30). Ook: Veel spellings- of zetfouten: 'verblijff', 'meer bepaalt toont' en 'over het einde van de Roman gaat, einde waarvan wij ...' (alles op blz. 25). Dan zijn er ook nog vreemde verschuivingen van tegenwoordige tijd naar verleden tijd en een zeer vreemde bladzijden lay-out (zinnen worden zonder meer onderbroken, dit waarschijnlijk in verband met het liever niet afbreken van woorden). Ook inhoudelijk blijken er fouten te zijn. Er schijnen 'veelvuldige kotsscenes' in de onbekende soldaat te zijn (blz. 25). In het album heb ik er echter maar één geteld. Op blz. 16 spreekt men hardnekkig van Lois-Ferdinand Mirliton en op blz. 86 is het dan toch Louis-Ferdinand. De lettering van het onuitgegeven werk tenslotte is abdominabel.*
Als groot liefhebber van Tardi ben je min of meer verplicht dit werk aan te schaffen. Toch is het een enorme teleurstelling als blijkt dat het op deze manier uitgevoerd wordt. En het is niet de eerste keer dat de consument van de betere strip op deze manier bedonderd wordt. Vooral wat lettering en vertaling betreft worden er veel zondes begaan (bijvoorbeeld het tweede Fridman-album van Giardino). Er heeft al meer kritiek gestaan in diverse bladen, zonder enig resultaat kennelijk.
De koper van de betere en vaak duurdere strip betaalt veel geld aan de uitgeverijen die er vullis voor geven!
Waarom verslechtert deze situatie?
Heren uitgeverijen! Geeft u nu eens een duidelijk antwoord want aan deze schandalige praktijken moet een einde komen!

Sietse Hoeksma

P.S. Misschien kunnen andere lezers hier ook eens hun reactie op geven.

NIEUWS

NIEUWSREDAKTIE:
BALDI DEKKER JR.

ERYC'S ERIK

De firma Parke-Davis, importeur van het geneesmiddel Eryc, heeft het verhaal *De Scheepsbouwer* van Eric de Noorman laten herdrukken, in de oorspronkelijke uitvoering: oblong, een gekleurde omslag en het binnenwerk in zwart gedrukt op een krant-achtig papier. Een vreselijk leuk initiatief, maar... het boekje is voor de verzamelaar niet in de handel verkrijgbaar. Het is bedoeld als premium voor artsen, specialisten en apothekers die het product Eryc aanschaffen.
Verwoede verzamelaars van Eric de Noorman kunnen twee dingen doen. Ofwel een meelijwekkende brief sturen naar: Substantia/Parke-Davis, Oderdijk 1, 1043 AG Amsterdam, of naar Hans Matla van Uitgeverij Panda, die de uitgave voor Parke-Davis verzorgde: Frederikstraat 955-959, 2514 LJ Den Haag. Een andere mogelijkheid is een ronde te lopen langs de doktoren en apothekers in de buurt...

ZONDER PERSPECTIEF

Wie zich het eerste deel van 'Compendium voor politiek en samenleving in Nederland' heeft aangeschaft kent het boek al: *Zonder Perspectief, een bloemlezing uit het werk van politiek tekenaar Teo Gootjes,* door Koos van Weringh. Uitgeverij Samson uit Alphen aan den Rijn geeft het boek als premium bij het bovengenoemde werk. Voor wie niet op *Het Vrije Volk* geabonneerd is: Teo Gootjes tekent

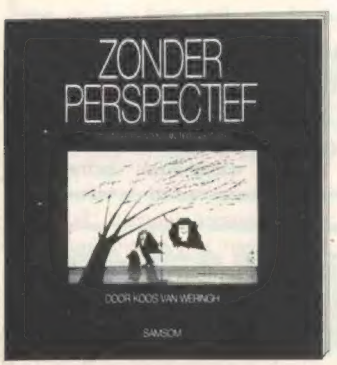

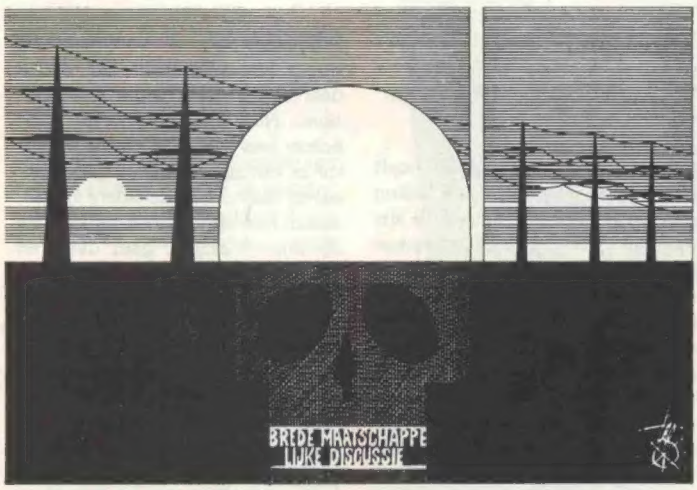

voor deze krant sinds 1970 politieke prenten. Koos van Weringh, samensteller van de bundel, heeft zijn sporen op politiek karikaturaal gebied verdiend. Hij publiceerde een hele reeks boeken en artikelen over dit onderwerp.
Gelukkig voor de geïnteresseerden is het ook mogelijk het boek los van *Compendium...* te kopen. De oplage is echter laag, waardoor de prijs op het eerste gezicht vrij hoog is: *f* 29,50. Maar voor dat bedrag krijgt men wel kwaliteit. Niet alleen kwalitatief goed tekenwerk, maar ook een goed verzorgde uitgave. De 54 tekeningen zijn gedrukt op heel zwaar papier en gevat in een stevige kaft.
Mocht het boek niet bij uw boekhandel in de buurt liggen, neem dan contact op met Uitgeverij Samsom, Stadhoudersplein 1 in Alphen aan den Rijn: 01720-66633 of 62120.

BOEKBLAD EN STRIPS...

Boekblad is een nieuwsblad voor iedereen die betrokken is bij het uitgeven of verkopen van boeken. Tot voor kort had het blad net als veel boekwinkels een 'anti-strip' imago. *Als Boekblad en strips* was een volwaardig alternatief voor de bekende uitdrukking 'als water en vuur'. Daar schijnt nu een kentering in te komen...
In augustus vorig jaar kreeg *Boekblad* een nieuwe hoofdredacteur: Henk C. Weltje. Ieder jaar is er tijdens de Strip-3-daagse een uitgeversreceptie, waar stripuitgevers en -distributeurs weer wat krachten kunnen opdoen om de laatste dag van de Strip-3-daagse te doorstaan. Hoewel de respons op de uitnodiging voor de receptie teleurstellend genoemd mag worden, was het bemoedigend dat naast één 'dissidente?' boekverkoopster, juist Henk Weltje op de uitnodiging inging.
Fred Keizer, de directeur van Casterman Nederland (uitgever van *Kuifje*), betreurde het zeer dat er zo weinig mensen op de uitnodiging waren ingegaan. In zijn antwoord beloofde de heer Weltje zijn best te doen om voortaan in *Boekblad* wat meer aandacht aan het fenomeen 'strip' te geven.
Tegen dit licht is het bijzonder prettig te zien dat *Boekblad* nummer 21 een artikel bevatte over strips, het Centrum voor het Belgische Beeldverhaal en het Kuifjemuseum in Brussel, waarvoor Bob de Moor zo geijverd heeft. *Boekblad* is duidelijk op de goede weg...

NEMO, THE CLASSIC COMICS LIBRARY

Nummer 17 (februari 1986) is een speciaal nummer, gewijd aan de beroemde detectivestrip *Dick Tracy*. In 1980 werd de auteur, Chester Gould, geïnterviewd door M.A. Collins (de huidige scenarist) en fan M. Masterson. Behalve dit interview vinden we nog twee diepgaande analyses van de strip en twee herdrukken (uitgaven 1933 en 1944) in dit nummer (84 pp., $3.95; ongeveer *f* 15,—).

Nummer 18 (april 1986) brengt een uitgebreid artikel, gebaseerd op een interview, over Al Capp en zijn strip *Li'l Abner,* gevolgd door de tekst van een toespraak die Capp in de jaren '50 hield over de plaats van de strip in de krant. De *Li'l Abner* herdruk uit 1955 is erg aardig. Van Windsor McCay is er een schitterende collectie cartoons. Onder de titel *When Comics Wore Toppers* worden een groot aantal strips, van vaak beroemde tekenaars, herdrukt die in de goede tijd (jaren '20 tot '40) boven de bekende zondagstrips stonden. Tenslotte in deze Nemo weer afleveringen van de Allen Saunders Autobiography en van Sam's strip. (69 pp., $3.50; ongeveer *f* 13,50).

(DdB)

BURGERLIJKE STAND

In ons rubriekje 'burgerlijke stand' feliciteren we deze keer onze medewerker Willem Ritstier met de geboorte van zijn dochter Veerle.

HALLO, HIER IS IK DAN,

VEERLE

IK BEN GEBOREN OP 7 JUNI

SPIDER-MAN

Het is blijkbaar nog steeds aantrekkelijk om beroemde stripfiguren te verfilmen. We kennen er allemaal wel een aantal die verfilmd zijn. De laatste jaren lijkt er wel een hoos over ons heen te komen. Het begon allemaal in 1978 met de verfilming van *Superman*, een film die gevolgd werd door nog twee delen en waarvan inmiddels een vierde deel in productie is gegaan, vervolgens werden er nog films gemaakt van *Popeye, Conan* en *Captain America*. Momenteel wordt er ook nog gewerkt aan een verfilming van *Howard the Duck*. Een andere bij-

zonder populaire stripheld die verfilmd wordt is *Spider-Man*. Het zal mij allemaal benieuwen hoe de stripheld het in levende lijve zal doen.

THE CHIPMUNK ADVENTURE
Al gezien op tv? Bij de KRO hebben ze weer een nieuwe tekenfilmserie aangekocht, *Alvin and the Chipmunks*. Zoals een 'goede' Amerikaanse gewoonte het voorschrijft moet je tegenwoordig van een succesvolle tv-serie ook een avondvullende bioscoopversie uitbrengen en dat hebben ze dan ook gedaan. De eekhoorntjes, die mij wat geïnspireerd lijken op Disney's *Chip 'n' Dale*, zijn met hun eerste avondvullende avontuur bezig. De film zal aan het eind van dit jaar in premiere gaan.

TEKENFILMOPBRENGSTEN
Heeft u dat nooit. Het idee van het wel eens willen weten wat die dure tekenfilms nu eigenlijk eens opgebracht hebben? Nou, ik wel. Het Amerikaans tijdschrift Variety publiceert jaarlijks een lijst van films die meer dan $4,000,000.— aan inkomsten hebben opgebracht voor de productie-/of distributiemaatschappijen. Uit deze lijst heb ik voor de aardigheid de tekenfilms een geligd. Het zal u niet verbazen dat van de 22 films die overbleven het merendeel, 17 stuks, uit de Disney Studio's afkomstig is. De bedragen die achter de films staan zijn inmiddels wel via moeilijke formules teruggerekend naar hedendaagse standaards, wat inhoudt dat de inflatie erin verwerkt is. De opbrengsten betreffen alleen de Noord-Amerikaanse en Canadese markt en ook alleen de bioscoopopbrengsten.

Titel	Bedrag
Snow White and the Seven Dwarfs (1937)	$41,400,000.00
Jungle Book, The (1967)	$39,500,000.00
Pinocchio (1940)	$32,912,000.00
Fantasia (1940)	$28,465,000.00
Bambi (1942)	$28,400,000.00
Cinderella (1950)	$25,539,000.00
Lady and the Tramp (1955)	$25,218,000.00
101 Dalmatians (1961)	$24,800,000.00
Peter Pan (1953)	$24,486,000.00
Rescuers, the (1977)	$21,000,000.00
Fox and the Hound (1980)	$19,201,000.00
Aristocats, The (1970)	$18,680,000.00
Robin Hood (1973)	$17,110,000.00
Sleeping Beauty (1959)	$15,815,000.00
Sword in the Stone, The (1963)	$10,457,000.00
Smurfs and the Magic Flute, The (1983)	$ 9,753,000.00
Care Bears Movie, The (1985)	$ 9,227,027.00
Black Cauldron, The (1985)	$ 9,016,000.00
Alice in Wonderland (1951)	$ 7,196,000.00
Boy Named Charley Brown, A (1969)	$ 6,000,000.00
Secret of NIHM, The (1982)	$ 5,278,822.00
Fritz the Cat (1972)	$ 4,700,000.00

[BRON: Variety]

(Gerard van der Wolf)

BESTE TEKENFILM

Tijdens het Atheus International Film Festival heeft Paul Glabicki's *Object Conversation* de prijs voor beste tekenfilm gewonnen.

VEILING
Ceiriotie's East (New York) heeft op 21 juni jongstleden een veiling gehouden van alleen kavels die iets met animatie en strips te maken hebben. Onder de kavels waren ook volledige en gedeeltelijke cellen, storyboards, achtergronden en schetsen van tientallen Walt Disney classics als Pinocchio, Sleeping Beauty en Bambi. De prijzen waren vooraf geschat variërend van $4-8.000 per kavel. Het moment dat dit stukje wordt geschreven zijn er nog geen definitieve opbrengsten bekend.

THE WIZARD OF OZ
Momenteel wordt er in Canada door CINAR Films gewerkt aan een tekenfilmserie naar L. Frank Baum's *The Wizzard of Oz.*
De serie zal bestaan uit 52 afleveringen van 25 minuten en 4 avondvullende films.

IN MEMORIAM
Op 7 april jongstleden overleed op 81-jarige leeftijd te Venice, Florida (U.S.A.) Don W. Moore. Moore heeft onder andere geschreven voor de strip *Flash Gordon* die toenderijd nog werd getekend door Alex Raymond. Verder heeft Moore geschreven voor de strips *Buck Rogers in the 25th Century* en *Jungle Jim.*

Op 8 april jongstleden is, ten gevolge van een hartaanval, Louis Debney in Glendale, California (U.S.A.) op 70-jarige leeftijd overleden.
Debney begon zijn loopbaan in 1934 bij Disney, waar hij meewerkte aan de montage van *Snow White*. Als assistent-regisseur heeft hij onder andere meegewerkt aan *Two Gun Mickey* en *Peter Pan.*
In de vijftiger jaren was Debney één van de mensen achter de productie van *The Mickey Mouse Club*. Na *The Mickey Mouse Club* werkte Debney nog mee aan verschillende andere shows, waaronder *The Mouse Factory,* om later coördinator te worden van de langlopende successerie *The Wonderfull World of Disney.*

Richard (Dick) Moores heeft 14 jaar voor Disney gewerkt aan onder andere *Uncle Remus* en *Scamp* en heeft veel getekend voor de comics en albums met Disney-figuren.
Naast werk voor de Studio's heeft Moores ook gewerkt aan *Dick Tracy, Jim Hardy (Windy and Paddles)* en nam in 1960, na het overlijden van Frank King, diens strip *Gasoline Alley* over.
Moores overleed 22 april jongstleden in Ashville, North Carolina (U.S.A.) op 77 jarige leeftijd.

PICASSO
Begin juni verscheen het tiende deel van *Donald Duck Dubbelalbum*. Niet erg opmerkelijk. Wat echter heel leuk is, is dat de hoofdrol in het hoofdverhaal 'gespeeld' wordt door... een schilderij van Picasso. Het verhaal, *Het geheim van de drie Picasso's*, gaat over het schilderij 'Meisje met duif'. Oom Dagobert heeft een museum laten inrichten met zijn collectie kunstschatten. In dat museum hangen twee schilderijen (uit een serie van drie), gemaakt door Picasso. Later blijkt door een vriend van de beroemde schilder, achterop de schilderijen een geheime boodschap te zijn geschreven. Om die compleet te krijgen zal Oom Dagobert echter het derde schilderij moeten kunnen bekijken: 'Meisje met duif'.
Het geluk lacht Oom Dagobert toe als hij door een museum in Barcelona wordt uitgenodigd om zijn twee schilderijen uit te lenen, ten behoeve van een tentoonstelling over Picasso. Op deze tentoonstelling zal ook het schilderij 'Meisje met duif' worden geëxposeerd, dat met dezelfde boot als de schilderijen van Oom Dagobert zal worden vervoerd. Niet nodig om te vertellen dat Oom Dagobert tot alles in staat is om dat schilderij te bemachtigen...

SJEF VAN OEKEL IN DE BOCHT
herdrukt

'Oberon brengt oud album, met een nieuw kaftje eromheen en een slap interview. Wordt gepresenteerd als nieuw album', zo, dacht Wim T. Schippers, zouden de recensies van het opnieuw uitgebrachte album *Sjef van Oekel in de bocht* luiden. Niets is minder waar. Het interview is niet slap. Moeizaam is een betere aanduiding. En dan vooral moeizaam door de niet aflatende tegenwerking door schrijver W. T. Schippers himself.
Daarnaast wordt het album gebracht als een her-uitgave. Op het schutblad is het omslag van de oorspronkelijke Rijperman-uitgave herdrukt. Alleen is de naam 'Rijperman' weg geretoucheerd en vervangen door 'Uitgave Oberon B.V.'.
Dit album gaan recenseren is vrij zinloos, omdat de oorspronkelijke uitgave al jaren geleden verscheen.

Maar het interview is toch wel opmerkelijk te noemen, en maakt het het vermelden waard, maar dan in de Nieuwsrubriek.
Schippers gedraagt zich tijdens het interview zeer obstinaat en laat geen mogelijkheid onbenut om het zinloze van het houden van een interview te benadrukken. Wie interesse heeft snelt naar de boekwinkel met *f* 7,95 op zak.

NIEUWE SERIE
De Standaard Uitgeverij bracht onlangs een nieuwe serie op de markt: *Bobobobs*. De opzet van de serie is op het eerste gezicht wel leuk. De *Bobobobs* zijn wezentjes die nog het meeste lijken op Rien Poortvliet's kabouters. Ze leven op ruimteschepen, aan de andere kant van het heelal. Zouden die ruimteschepen ook 'gepikt' zijn? Ze vertonen veel overeenkomsten met de schepen die rond de planeet Vertiga Bas liggen, in het eerste deel van *De kronieken van Pandarve*, uit de serie *Storm*.

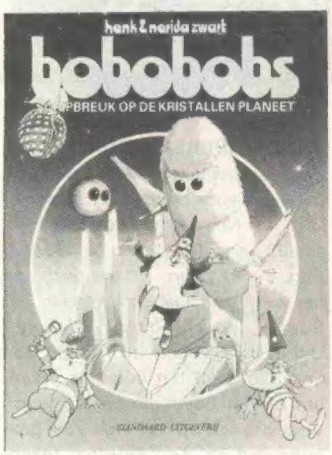

In het eerste deel van de serie, *Schipbreuk op de kristallen planeet*, ontdekken de Bobobobs een planeet aan de andere kant van het heelal: de Aarde. Ze besluiten er een expeditie op af te sturen. Een groepje waaghalzen vertrekt met een Bobular, zoals de ruimteschepen genoemd worden. Er steekt echter een zonnestorm op en de Bobular strandt op een kristallen planeet. Als de Bobobobs hun ruimteschip net met veel pijn en moeite hebben weten te bergen,

duiken er drie angstaanjagende monsters en een aankondiging op: 'wordt vervolgd'.
Het verhaal is wel aardig, maar er zitten wat bekende elementen uit andere series in. Een ander, ernstiger bezwaar, is de verkoopprijs. Het album is erg dun (slechts 36 pagina's). Het is niet luxer uitgevoerd dan enig ander Standaard-album: hetzelfde, vrij dunne papier, slappe kaft en nietjes door de rug. Toch moet het aanzienlijk meer kosten dan de andere series: omgerekend ongeveer *f* 7,—. En dat is toch een heel bedrag voor een album van 36 pagina's.

LIJSTJES

In mei 1986 verscheen *(A suivre) 100*. Als bijlage werd een lijst opgenomen (poster) met de 100 mooiste albums van de 8 jaar dat het blad nu bestaat.
Angouleme-direkteur Pascal deed een selektie waaruit 1000 lezers verder kozen.
De beste 10:

1. Tardi/Malet – *Brouillard au pont de Tolbiac*
2. Comes – *Silence*
3. Bourgeon – *La fille sans la dunette*
4. Pratt – *Corto en Siberie*
5. Bilal/Christin – *Parti de chasse*
6. Schuiten/Peeters – *Urbicande*
7. Tardi/Forest – *Ici meme*
8. Tardi – *Momies en folie*
9. Franquin – *Idees noirs*
10. Pratt – *Les ethiopiques*

Al deze titels zijn overigens in het Nederlands verkrijgbaar.
Veel genoemd werden:
Tardi (4×)
Bilal (4×)
Pratt (2×)
Brétecher (3×)
Cosey (2×)
Manara (2×)

Van de 100 titels zijn er 30 uitgegeven door Casterman (sic).
65 Albums uit de lijst zijn verkrijgbaar in het Nederlands. De overige 35 verdienen het om vertaald te worden.

WIM T. SCHIPPERS SCHRIJFT TONEELSTUK VOOR HONDEN

Wim T. Schippers, bekend van zijn Sjef van Oekel-scenario's, heeft weer eens wat... Een toneelstuk voor zes herdershonden. In het Noord-Hollands Dagblad van 18 augustus jongst leden stond een prachtig artikel te lezen over Schippers 'Goning to the dogs', een heus familiedrama vol verwikkelingen. Op 19 en 20 september zal menig stripliefhebber in dubio staan. Naar de Strip-3-daagse in Breda, of de Amsterdamse Stadsschouwburg, waar het toneelstuk zal worden vertolkt.
Tijdens de voorbereidingen van de

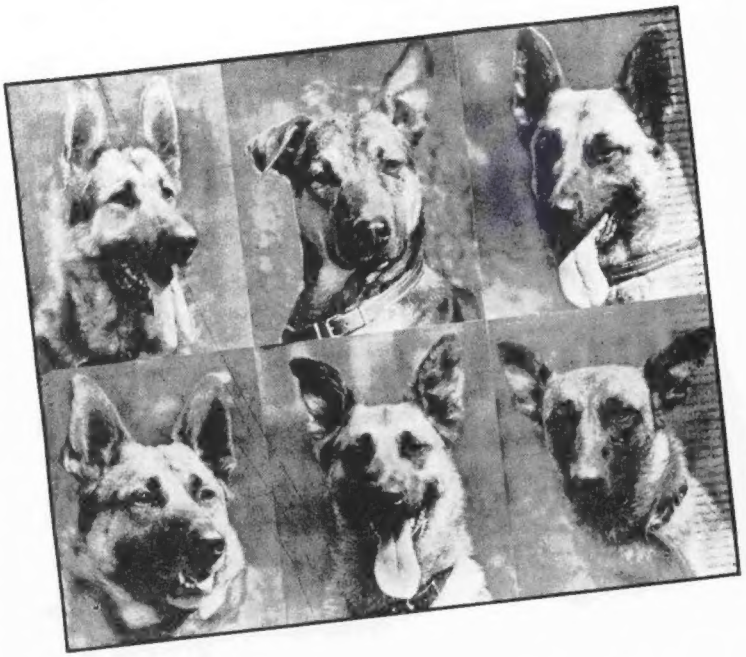

productie bleek dat er veel overeenkomsten zijn tussen hond en mens. Zo ontstond er onder meer in de cast een affaire die resulteerde in de geboorte van acht puppies. Het is de bedoeling dat de samenwerking tussen hondentrainer en auteur zal leiden tot een unieke opvoering, waarbij elke associatie met een circusnummer is vermeden.
Wim T. Schippers werd, zo meldt het NHD, bij het schrijven van het stuk geobsedeerd door het feit dat dieren niet acteren, maar uitsluitend zichzelf kunnen zijn, hetgeen volgens hem het toppunt van acteren is. Als volgende stap wil Schippers een stuk voor kamerplanten schrijven...

NHD 18 augustus 1986

STRIPWINKELGIDS

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'
Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

stripspeciaalzaak
PIET SNOT
vismarkt 3 utrecht tel. 318472

VOOR ALLE STRIPS:
HAAGSE STRIP SHOP
WAGENSTRAAT 183
2512 AW DEN HAAG
TEL. 070-634115

RICHARD
Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923.

DE STRIPSPEURDER
Wagenstraat 130
2512 BA DEN HAAG
Tel.: 070-643005

"DE STRIP-AAP"
STRIPSPECIAALZAAK
IN- & VERKOOP, VERHUUR
KUIPERSDIJK 66
7512 CJ ENSCHEDE
053-305261
Di. t/m vr. 12.00 - 18.00 uur,
za. 11.00 - 17.00 uur, do. koopavond

STRIPWINKELGIDS

Schrijf, teken en regisseer je eigen stripverhaal!

De nieuwe cursus Striptekenen van de Leidse Onderwijsinstellingen

Striptekenaar is een ongelooflijk leuk beroep. Het is een vak waar je al je fantasie in kwijt kunt. Ga maar na. Je verzint en schrijft je eigen verhaal. Daarin laat je mensen lachen, je brengt ze in opperste verbazing of je laat ze rillen van angst. En dat is nog maar het begin! Je bedenkt en tekent je eigen hoofdrolspelers, bijrolspelers en figuranten. Je tekent ze in jouw persoonlijke stijl. En die kan realistisch zijn of humoristisch. Of volgens je eigen verbeelding. Je bepaalt de sfeer, bouwt de decors en ontwerpt alle kostuums. Als je jezelf met een filmmaker vergelijkt ben je scenarioschrijver, regisseur, acteur en decorontwerper in één persoon. Makkelijk is anders, zul je misschien denken. Maar er is een hoop over dit vak te leren. Als je enig tekentalent hebt, kun je met de LOI-cursus Striptekenen een heel eind komen. De cursus is door Henk Kuijpers (van Franka!) gemaakt. Het is een helder geschreven, professionele cursus die je solide vaktechnieken leert waarmee je in staat bent je je eigen fantasie soepel in beeldverhalen om te zetten.

Wil je meer informatie? Bel dan voor een gratis studiegids even naar de Leidse Onderwijsinstellingen: 071—45 19 11.

leidse onderwijs instellingen

Erkend door de minister van onderwijs en wetenschappen, bij beschikking van 5 maart 1975, kenmerk BVO/SFO-129.718
Leidsedreef 2, 2352 BA Leiderdorp